

T.C
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

XIX. YÜZYIL ARŞİV BELGELERİNE GÖRE
OSMANLI TOPLUMUNDA İNTİHARLAR

Aslı GÜLLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

AKADEMİK DANIŞMAN

Prof. Dr. İlhan EKİNCİ

ORDU- 2015

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 26/12/2014 tarihinde yapılan sınav ile Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. İlhan EKİNCİ

Üye : Yrd. Doç.Dr. Ayşe PUL

Üye : Yrd. Doç.Dr. M. Emre KILIÇASLAN

ONAY :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

23/01/2015

Prof. Dr. Güven MURAT
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

__ / __ / __

İmza

Aslı GÜLLER

ÖZ

[Aşlı GÜLLER]. *[XIX. Yüzyıl Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Toplumunda İntiharlar]*, [Tarih], Ordu, [2014].

İntihar hemen her toplumda meydana gelen ferdi ve sosyal bir olgudur. İntihar ile ilgili sosyal, psikolojik, tıbbi, dini vb. pek çok alanda çalışmalar yapılmıştır. Ancak yapılmış olan bu çalışmalarda ağırlıklı olarak intiharın ferdi olan kısmı üzerinde durulmuştur. XIX. yüzyıl Arşiv Belgelerinde İntiharlar adlı bu çalışmada intiharın ferdi olduğu kadar toplumsal bir olgu olduğu da açıklanmaya çalışılmıştır.

İntihar insanlık tarihi kadar eski bir olgudur bundan dolayı intiharın tarihsel boyutu ayrı bir önem taşımaktadır. Hazırlanmış olan bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı arşivinden elde edilen belgeler neticesinde XIX. yüzyıl Osmanlı toplumundaki kişilerin hangi sebeplerle ve hangi yöntemlerle intihar ettikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda meydana gelen intiharlar kara seveda, meyusiyet, hastalık, fakirlik, cınnet olmak üzere beş ana sebepten meydana gelmiştir. XIX. yüzyıl intihar yöntemleri ise ateşli silahlar, kesici ve delici aletler, asılma, boğulma, yüksek bir yerden atlama ve Kimyasal ya da zehirli madde alarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler neticesinde intihar vakaları hem tarihsel hem de sosyal açıdan ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İntihar, Tanzimat, Osmanlı, Meyusiyet, Ölüm

ABSTRACT

[Aslı GÜLLER]. /Suicides in XIX. Century According to Archive Documents/, [History], Ordu, [2014].

Suicide is a social phenomenon which occurring in almost every community member. About suicides, people have been conducted social, psychological, medical, religious etc. studies in many areas. However, in these studies people performed and mainly focused on the individual part of suicides. Suicides in XIX. century according to archive documents, we have tried to explain that social phenomenon of suicides.

Suicide is a phenomenon as old as humankind so it has a separate importance about the historical dimension of suicide. In this study, as a result of as the documents which collected from the Prime Ministry Ottoman Archives, we have tried to explain that in XIX. century in Ottoman society, for what reasons and in what ways people killed themselves.

The suicides which occurred in Ottoman society in XIX. century, suicides include five major reason these are infatuation, despair, illness, poverty, madness. Suicides in XIX. century according to archive documents the methods of suicides are firearms, cutting and drilling tools, hanging, drowning, jumping from a high place and taking chemical or toxic materials.

Keywords: Suicide, The Tanzimat, Ottoman, Despair, Death.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Aslı GÜLLER
Doğum Yeri ve Tarihi : Alaçam 04.06.1989

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih
Yüksek Lisans Öğrenimi : Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih
Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri :

İş Deneyimi

Uygulamalar :
Projeler:
Çalıştığı Kurumlar: Kozköy Orta Okulu
Karaaba İlk/Orta Okulu

İletişim

E-Posta Adresi : asliguller@outlook.com
Telefon:
İş:
Ev:
Cep: 0545 688 38 24
Tarih ve İmza:

İÇİNDEKİLER

ÖZ	I
ABSTRACT.....	II
ÖZGEÇMİŞ	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ	VI
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ	IX
GİRİŞ.....	1
İNTİHAR OLGUSU VE KAVRAMI.....	1
A. İNTİHAR NEDİR?	1
B. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNDA İNTİHARLAR VE YAŞ OLGUSU	3
C. İNTİHAR VE AİLE.....	6
D. İNTİHAR VE DİNLER	6
1. İslam Dini Açısından İntiharın Değerlendirilmesi	8
a. Ayetlere Göre İntihar	8
b. Hadislere Göre İntihar.....	9
2. Diğer Dinler ve İntihar Olgusu	11
E. İNTİHAR SEBEPLERİ.....	13
F. İNTİHAR YÖNTEMLERİ	16
LBÖLÜM.....	18
OSMANLI TOPLUMUNDA İNTİHARLAR.....	18
A. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNUN YAPISINA GÖRE İNTİHARLARIN SINIFLANDIRILMASI VE DEVLETİN TUTUMU	18
1. Müslim İntiharları.....	18
2. Gayrimüslim İntiharları	20
3. Ecnebi İntiharları	21
B. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNUN İNTİHARA BAKIŞI.....	22
1. Tanzimat Öncesinde Osmanlı Toplumunu ve İntiharlar	22
2. Tanzimat ve Sonrasında Osmanlı Toplumunu ve İntiharlar	25
3. XIX. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda İntihar Sonrası Bırakılan Vasiyetnameler.....	27
4. Osmanlı Devlet'inin İntihara Karşı Tutumu	27
5. Meşruyet Aracı Olarak İntiharlar	28
C. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNDA İNTİHAR SEBEPLERİ	30
1. İlet-i Kara Sevda	31
2. Meyusiyet (Umutsuzluk)	32
3. Hastalık	34
4. Cinnet	37
5. Fakr u Zaruret (Fakirlik)	38
6. Namus.....	38

D. OSMANLI TOPLUMUNDA İNTİHAR YÖNTEMLERİ.....	40
E. OSMANLI DEVLET KADEMESİNDEKİ İNTİHARLAR.....	46
1. Sultan Abdülaziz'in Ölümü	46
2. Şehzade İntiharları (Yusuf İzzettin Efendi)	49
a) Yusuf İzzettin Efendi'nin Hayatı ve Faaliyetleri.....	49
b) Babası Abdülaziz'in Ölümü ve Yusuf İzzettin Efendi	49
c) Yusuf İzzettin Efendi'nin Ölümü ve İddialar.....	50
F. OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKER İNTİHARLAR	51
G. ÖNEMLİ DEVLET ADAMLARININ İNTİHARLARI (SADULLAH PAŞA ÖRNEĞİ).....	53
1. Sadullah Paşa'nın Özgeçmişi ve İntiharı.....	53
2. Sadullah Paşa'nın İntiharının Basına Yansımaları.....	56
H. OSMANLI HUKUK SİSTEMİ VE İNTİHARLAR.....	57
1. Osmanlı Hukuk Sistemine Genel Bir Bakış	57
2. Sürgünler	58
3. Hapishaneler	60
İ. TEKAÜD KANUNNAMESİNE GÖRE İNTİHAR	62
İLBÖLÜM.....	65
XIX. YÜZYIL OSMANLI BASININDA VE EDEBİYATINDA İNTİHAR OLGUSU.....	65
A. OSMANLI BASININDA İNTİHARLAR	65
B. TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYATINDA İNTİHARLAR	68
SONUÇ	72
EKLER	76
Ek 1: Sultan Abdülaziz'in Ölüm Raporu.....	76
Ek 2: Tekaüd Kanunnamesi ve İntihar	77
Ek 3: Vasiyetname Sureti	79
Ek 4: Akabi Hikâyesi	80
KAYNAKÇA.....	82
a. Arşiv Belgeleri	82
b. Araştırma Eser ve Makaleler.....	83
c. İnternet Adresleri	87

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1 :	5
Tablo 2:	31
Tablo 3:	40

KISALTMALAR

- A. MKT. MVL:** Sadâret Mektûbî Kalemî Meclis-i Vâlâ Evrakı
A. MKT. UM: Sadâret Mektûbî Kalemî Umum Vilâyet Evrakı
a.g.e: Adı Geçen Eser
a.g.m: Adı Geçen Makale
a.g.t: Adı Geçen Tez
A.MKT.DV: Sadâret Mektûbî Kalemî Deavi Evrakı
A.MKT.NZD: Sadâret Mektûbî Kalemî Nezâret ve Devâir Evrakı
A.MKT: Sadâret Mektûbî Kalemî
A.Ü. : Ankara Üniversitesi
A.Ü.D.T.C.F. : Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Bas.: basın
BEO: B-1 âb Âli Evrak Odası
Bkz.: Bakınız
BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. (c.) : Cilt
Çev.: Çeviren
D.İ.A: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DH. EUM.AYŞ:
DH. EUM.THR:
DH.EUM.VRK:
DH.MIK. I:
DH.MKT: Dahiliye Nezareti Mektûbî Kalemî
HAT: Hatt-ı Hümâyûn
Hzl. (haz.) : hazırlayan
İ.A: İslam Ansiklopedisi
M. S: Milattan Sonra
MKT: Mektubî Kalemî
MVL: Meclis-i Vâlâ
Nu: Numara
S. : Sayı
s.: Sayfa
S.Ü : Selçuk Üniversitesi

ss.: Sayfa Sayısı

St. : Saint

ŞD: Şûra-yı Devlet

T.D.V. : Türk Dil Vakfı

T.FR.I.SL: Rumeli Müfettişliği Selânik Evrakı

TTK.: Türk Tarih Kurumu

v.b: Ve bunun gibi

Y. MTV: Mütenevvî Maruzat Evrakı

Y. PRK. EŞA: Yıldız Perakende Elçilik Şehberderlik Maruzatı

Y.A. HUS: Sadâret Hususî Maruzât Evrakı

Y.MTV: Mütenevvî Maruzat Evrakı

Y.N.: yazarın notu

Y.PRK. ASK.: Yıldız Perakende Askeri Maruzatı

Y.PRK.MYD: Yıldız Perakende Yaverân ve Maiyyet-i Seniyye-i Erkân-ı Harbiye Dairesi

Y.PRK.ŞH: Yıldız Perakende Şhremâneti Maruzatı

Y.PRK.TKM.: Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği

Y.PRK.ZB: Yıldız Perakende Zabtiye Nezareti Maruzatı

Yay. : yayın

yy. : Yüzyıl

ZB: Zabtiye Nezâreti

ÖNSÖZ

İntihar; dünya genelindeki pek çok insanın sıcak bakmadığı, kötü bir olay olarak gördüğü, ancak yine dünya üzerinde her 40 saniyede 3 kişinin teşebbüs ettiği ve genel itibari ile bu kişilerden birinin ölümü ile sonuçlanan bir olgudur.

Hemen her ilahi dinde olduğu gibi Müslüman toplumlarda da intihar kesinlikle yasaklanmış ve hoş karşılanmamıştır. Genellikle ruhsal ya da ferdi bir olay gibi algılanan intihar ile ilgili pek çok araştırma yapılmış ancak intiharın tarihsel süreci, intihar sebepleri, yöntemleri, geçmişte insanlar üzerinde ne gibi etkiler doğurmuş olduğu, ya da döneminin toplumlarının bu fiil ile ilgili algı ve düşünceleri yeteri kadar araştırılmamıştır. Osmanlı toplumundaki intiharların tarihsel açıdan incelenmesine yönelik fazla çalışma olmamakla birlikte Nurullah Şenol'un **Suicidal Tendencies: Culture of Self Destruction in Ottoman Society** adlı yüksek lisans tezi intiharın tarihsel boyutu ile ilgili bir örnek niteliğindedir.

Bu çalışma intiharın XIX. Yüzyıl Osmanlı toplumundaki, sosyal, kültürel, ekonomik, demografik ve çevresel faktörler çerçevesinde değerlendirilip, sadece ferdi bir durum olmaktan öte, intiharların toplum üzerindeki etkilerini anlama amacına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Bu çalışma giriş, Osmanlı toplumunda intiharlar, Osmanlı basınında intiharlar ve sonuç olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında genel olarak intihar olgusu üzerinde durulmuş, günümüzdeki ve XIX. yüzyıl Osmanlı toplumundaki intihar vakaları arassındaki benzerlikler ve farklıklar tespit edilmeye çalışılmış ve çeşitli dinlerin intihara bakış açılarına değinilmiştir.

Çalışmanın asıl kısmını oluşturan Osmanlı toplumunda intiharlar bölümünde tamamen XIX. yüzyıl Osmanlı tebaası ve bu dönemde gerçekleşen intihar olayları ele alınmış, intiharların arkasında yatan sebepler ekonomik, sosyal açılardan değerlendirilmiş ve elde edilen belgeler ve veriler doğrultusunda irdelenmiştir. Ayrıca bu bölümde dönemin devlet sisteminin intihara karşı tedbirleri ve Osmanlı erkânının algılama tarzı ve duruşu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı basınında intiharlar kısmında ise, Tanzimat ile birlikte Osmanlı içerisinde kendini oldukça fazla hissettiren intiharın basına yansıma şekli ve ilgisi

örneklerle değinilmeye çalışılmıştır. Bu kısımda ayrıca II. Abdülhamid ve yönetiminin basını nasıl etkilediğine ve intihar haberlerine yönelik sansürlemelerine yer verildi.

Sonuç kısmında ise anlatılmaya çalışılan olgu kısa ve genel değerlendirmelerle belirtilerek konu ile ilgili tespit edilen bazı önemli ve dikkat çekici sayılabilecek düşüncelere değinildi.

Çalışma boyunca Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Tanzimat sonrası döneme ait intihar vakaları ile belgeler “sondaj metodu” ile seçilmiş ve transkripsiyonu yapılan bu belgeler doğrultusunda Müslüman, gayrimüslim, zengin, fakir, kadın, erkek, memur, asker hatta yönetici olmak üzere Osmanlı toplumundan hemen her kesim incelenmiştir. Elde edilen verilerle XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intiharın nasıl bir olgu olduğu, halkın ve devlet erkanının bu durumu nasıl karşıladığı, XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunun hangi sebeplerden dolayı ve hangi yöntemlerle intihar ettikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Arşiv belgelerinden derlenen bu veriler konu ile ilgili yazılmış olan kitap ve makalelerle de desteklenmiştir.

Çalışmanın oluşturulma süreci; konu tespiti, gerekli kaynak taramalarının yapılması, arşivden alınan XIX. Yüzyıla ait intihar vakalarına dair belgelerin transkripsiyonunun yapılması ve elde edilen verilerin kaleme alınması olmak üzere toplam dört aşamadan meydana gelmiştir.

Tezimi hazırlamak için geçirmiş olduğum tüm bu yorucu çalışmalarım sırasında bana konu seçiminde ve belgelerin değerlendirilmesinde emek sarf eden danışman hocam Prof. Dr. İlhan EKİNCİ’ye, tez jürimde bulunarak bilgi ve fikirleri ile bana farklı bakış açıları sunan sayın Doç. Dr. Ayşe PUL ve Sayın Yar. Doç. M. Emre KILIÇARSLAN’a belgelerin transkripsiyonu aşamasında kıymetli vaktini bana ayıran değerli büyüğüm Sayın Turan TOK’a, beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan tezim hakkında beni teşvik ve destekten asla bıkmamış olan kıymetli arkadaşlarım, Elif AKKAYA, Esra YEŞİLYURT, Tuğba TOK, Belemir ERKEN ve Onur ÇELİK’e, her zaman bana daha ilerisini hedeflemem için ön ayak olan AİLEME ve belgelerin temininde bana yardımcı olan Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarına sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Aslı GÜLLER

2014- ORDU

GİRİŞ

İNTİHAR OLGUSU VE KAVRAMI

A. İNTİHAR NEDİR?

İntihar, “bir kimsenin toplumsal ve ruhsal nedenlerin etkisi ile kendi hayatına son vermesi”¹, “kendini ya da birbirini öldürmek”² anlamlarında kullanılmaktadır. İntihar kelimesi, Kuran-ı Kerim’de yer almamakla birlikte birkaç hadiste intihar etmenin kötülüğüne değinilmektedir. İslami kaynaklarda intihar eylemi genellikle “kendini öldürme (katele nefse hu)” şeklinde ifade edilmekte, intiharın yakın zamanlarda kullanılmaya başlanan bir terim olduğu anlaşılmaktadır³.

İntihar kavramı Latin kökenli harflerden oluştuğu halde Latince değildir. İngilizcede ilk olarak 1662’de suicide olarak kullanılmıştır. Ortaçağda Latince “*sui homicido*” ya da “*sui ipisus homicidum*” deyimleri kullanılmıştır. İntihar kelimesi Türkçeye Tanzimat ile beraber girmiştir. Batı dillerindeki romanlarda görülen “*suicide*” sözcüğüne karşılık, Tanzimat’ta Türkçeye çevrilen eserlerde “*kendini katletme*”nin yerine “*intihar*” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu sözcük Arapçada “*boğazlama, kesmek*” anlamındaki “*nahr*⁴” dan türemiştir⁵. Ferit Devellioğlu’na göre intihar; “*Arapçada (N-H-R) kökünden türemiş, kendini öldürme*”⁶ anlamındadır. Arapça kökenli olan bu sözcük “ifti’âl” babında çekimlenerek elde edilmiştir. İntihar ile ilgili oldukça kapsamlı bir çalışma yapmış olan Fransız toplumbilimci Emile Durkheim intiharı, “*ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek girişilen olumlu veya bir fiilin doğrudan doğruya ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayı*”⁷ şeklinde tanımlamıştır.

İntihar kadar intiharın arkasında yatan sebepler de çok önemlidir. Neden intihar? Bu sorunun cevabı Alvarez’in **İntihar Kan Dökücü Tanrı** (1992) adlı eserinde

¹Şükrü Halûk Akalın, **Türkçe Sözlük**, TDV, 11. Baskı, Ankara2010, s.1199.

²Mehmet Kanar, **Arapça Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul 2009, s.322.

³Hayati Hökelekli, “İntihar” **İslam Ansiklopedisi**, TDV. Yayınları, C. XXII Ankara 2005, s. 351.

⁴**Nahr**: hayvanı boğazından kesmek, gırtlak anlamına geldiği gibi, Kurban Bayramının ilk, zilhiccenin onuncu günü anlamlarına da gelmektedir. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları 26. Baskı, Ankara 2010, s. 509.

⁵Nezahat Arkun, “İntiharın Psikodinamikleri”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları**, İstanbul 1978, s. 25.

⁶Ferit Devellioğlu, **a.g.e.** s. 509.

⁷Emile Durkheim, **İntihar (Toplum bilimsel İnceleme)**, Çev.Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2002, s. 25.

saklıdır. “Neden olmasın? Yaşamın verdiği hazlar –bir şey yapmaktan ve üzerine yoğunlaşmaktan duyulan çok daha karmaşık hazlar, hatta aşkın yanıtlanamaz vaatleri- çoğunlukla çok daha önemsiz ve küçük gözükür -bir şeylerin hep eksik kaldığı, eksik kalacağı duygusu, çalkantılı, tedirgin, pejmürde, ezik. Dünyevileşen insan yaşamını sadece haz ilkesine göre yönlendirse bile insanoğlu gene de tükenmiş bir varlıktır⁸.”

İntihar olgusu bireylerde görülen sosyal sorunlar içinde yer alır⁹. Ancak çoğunlukla bireyde ortaya çıkan bir sorun sadece bireyin sorunu olmamakta, bireyin ailesini ve toplumsal çevresini de etkilemektedir. Bu durumun tersi de geçerlidir; başka bir deyişle ailenin sorunları, çevresel koşullar, birey üzerinde etkili olmakta onun davranış ve tepkilerini etkilemekte ve yönlendirmektedir¹⁰. İntihara yönelen kişilerin psikolojik yapıları kadar içinde yaşadıkları sosyal ve kültürel ortamın etkileri de bu olayın açıklanmasında ayrı ayrı öneme sahiptir. Bazı insanlar, aşamadıkları sorunlarını intihar etmekle çözmeyi ya da sonlandırmayı uygun görebilmektedir. Fakat gerek İslamiyet ve gerekse diğer ilahi kaynaklı dinler böyle bir çözüm şekline müsamaha ile bakmamaktadır.

İslam tarihinde toplu intihar olayları hiç yaşanmadığı gibi münferit bazı olaylar dışında da intiharın toplumsal bir sorun haline geldiği görülmemiştir¹¹.Günümüzde ise genellikle Batı toplumlarında intihar sosyal bir afet halini almıştır. Dünya Sağlık Teşkilatı'nın kayıtlarına göre 2000 yılında yaklaşık 1.000.000 kişi intihar sonucu hayatını sonlandırmıştır. Son yarım yüzyılda % 60 oranında artan intihar olaylarının erkekler arasında özellikle sosyalist ülkelerde daha yaygın olduğu görülmektedir. Mesela 1990'lı yıllarda Rusya Federasyonu ve Litvanya'da 100.000 kişiden yaklaşık yetmiş üçü, Estonya'da altmış dördü, Macaristan'da ellisi, Kazakistan'da elli ikisi ve

⁸ Al Alvarez, **İntihar Kan Dökücü Tanrı**, Çev. Zuhâl Çil Sarıkaya, Öteki Yayınevi, Ankara 1992, s. 115.

⁹Durkheim'e göre intihar: “Nedenleri yadsınamayacak kadar toplumsal olan bir olgudur. Bu olgunun nedenlerini belirleyen güçler, belirli bir toplumda oluşan ve intihar dürtüsü yaratan akımlardır. İntiharların gerçek nedenleri olan bu toplumsal güçler bir toplumdaki diğerine, bir dinden diğerine değişiklik gösterebilir. Ama önemli olan bireyden değil, grup veya toplumdaki kaynaklanmış olmalarıdır. İlk bakışta bireysel yapının bir sonucu gibi görünen intihar, gerçekte toplumsal yapının bir sonucudur. Belirli bir toplumun herhangi bir dönemindeki intihar sayısı, o toplumun, o dönemdeki ahlâk yapısını belirler. Her toplumun morfolojik ve sosyal yapısına göre, intihara kolektif eğilimi vardır. Bu durum belirli bir oranı geçmemek koşuluyla normaldir. Fakat Durkheim, bu oranın ne olduğunu belirtmemiştir.” Emile Durkheim *a.g.e.*, s. 275-320.

¹⁰ Zerrin Sungur, **İntihar Olgusunun Sosyal ve Demografik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi ve Eskişehir Bölgesinde Bir Uygulama Çalışması**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1991, s.1.

¹¹Fevzi Samuk, “Çeşitli Yaş Gruplarında İntihar Teşebbüsü, Nisbeti ve Seçilen Vasıtalar”, **Yeni Sempozyum**, C. XX/I, İstanbul 1982, s. 21–27.

Slovenya’da kırk sekizi intiharla ölmüştür. Gelişmiş Batı ülkelerinde İskandinav ülkeleri önde olmak üzere bu rakamlar yaklaşık on beş ile kırk beş arasında değişmektedir. İslam ülkelerinde ise bu sayı 100.000 de iki kişiyi geçmemektedir¹².

Günümüzde intihar faktörleri arasında en önemli yeri maddi veya manevi kayıpların veya kayıp tehditlerinin tuttuğu bilinmektedir. Bunlar arasında “*boş yuva belirtisi*” denilen veya yetişkin evlatların evden ayrılması sonucu anne babanın yalnız kalması şeklinde ortaya çıkan durum özellikle Batıda çok etkilidir.

Durkheim’e göre; “*fertle toplum arasındaki bağların gevşediği, kişide manevi ve ahlaki yapının sarsıntıya uğrayıp dirençsiz kaldığı ortamlarda intihar eğilimleri artar.*” Emile Durkheim’in bu düşüncesi bağlamında günümüz toplumunda olduğu kadar Tanzimat dönemi Osmanlı toplumunda “...*Anastus veled-i Tiko validesi Nastura ihbaramiz eczalıkla münaza’a itmelerinden naşi itmiş olduğu nefret ve hakarete tahammül edemeyerek meyusiyetinden dolayı*¹³” intihara kalkışmasını kişinin toplumdan soyutlanması ve umutsuzluğa kapılmasına örnek verebiliriz.

B. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNDA İNTİHARLAR VE YAŞ OLGUSU

İnsanların büyük bir çoğunluğu yaşamlarının belli dönemlerinde intihar etmeyi düşünmüşlerdir. Çünkü insan, her zaman ölümü ve ölümden sonrasını merak etmiştir. Bundan dolayı, kendi hayatına kendisi son vererek bu merakını tatmin edebileceğini düşünür. Böyle bir düşünce, insanın zihinsel faaliyetlerinin bir sonucudur; anormal bir şey değildir. Bu tür düşünceleri kafalarından geçirenlerin büyük bir bölümü bunu uygulamaya geçirmeyerek, sadece düşünsel alanda bu eylemi gerçekleştirerek ölümlerinden sonra nelerin olabileceğini tahmin etmeye çalışırlar¹⁴. Günümüzde meydana gelen intihar vakalarında yapılan tespitlere göre intihar edenlerin çoğu evli ve ilkokul mezundur¹⁵.

İnsanlar değişik nedenlerle yaşamlarına son vermek isterler. Genelde birkaç neden bir arada bu eylemin ortaya çıkmasına yol açar. Kendisini öldüren insanların

¹²Adnan Ziyalar, **Sosyal Psikiyatri**, Yüce Yayınları, İstanbul, 1980, s. 269.

¹³**ZB**, 106/7, 6 Şevval 1310.

¹⁴Murat Taşdelen, **İnanç Açısından İntihar**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s.21.

¹⁵Ş.Gök Aral, Z., Yılmaztürk, A. : 1955-1964 seneleri arasında Adli Tıp Müessesesi Morg Şubesi'ne gelen intihar vakaları üzerine inceleme. Nöropsikiyatri Arşivi, JJ-2: 42-45, 1968.

%90'ı depresyon hastasıdır. Günümüz toplumunda gerçekleşen intihar olayları ile yaş arasında doğru orantılı bir ilişki gözlenmektedir. Yaş ilerledikçe intihara daha sık rastlanır. İntihar olayı erkeklerde daha çok vuku bulmaktadır. İntiharın zamanla da ilişkisi vardır. Gece yarısından sonra ve sabaha karşı daha sık olduğu gibi yaz ve ilkbahar mevsiminde daha fazladır¹⁶.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda gerçekleşen intihar olaylarının yaşa, zamana ya da mevsime göre sınıflandırılması ile elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda mümkün olmamıştır. Ancak bazı belgelerde intihar edenlerin yaşları, bazılarında intihar ettikleri zaman dilimi ve aya ulaşılmıştır. Dolayısıyla belgelerdeki bilgilerin standart bir biçimde yer almaması bizi, Osmanlı toplumunun bu konudaki eğilimlerini tespit etmekten mahrum bırakmaktadır. Ancak belgeler ışığında elde edilen veriler doğrultusunda intihar eden en genç birey 19 yaşındaki Anastus oğlu Tiko¹⁷, en yaşlı birey ise 50 yaşındaki Süleyman Rahanaki'dir¹⁸. Yine eldeki verilerde intihar eden bireylerin yaşları 20-35 arasında değişmektedir¹⁹.

XIX. yüzyıl arşiv belgelerine göre kişinin intihar ettiği zaman dilimleri günümüzde de oldukça yaygın olarak karşılaşılan gece vakitleri ya da sabahın erken saatleridir. Bu zaman dilimleri dışında namaz sonrası – genellikle sabah- intihar edenler de mevcuttur²⁰. Vidin Sancağı'nın Lofça Kazası'nda yaşayan Mehmet adlı bir şahıs buna örnektir. Ayrıca adı geçen şahıs pazartesi günü ateşli silah ile intihar etmiştir. Verilen bilgiler oldukça spesifik olsa da XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intihar vakalarının hangi günlerde ya da hangi mevsimlerde yoğun olarak gerçekleştiği belirlenemese de Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden seçilen ve XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunun intiharlarını içeren 100 adet belgenin okunması sonucu intihar eden kadın sayısı 19 erkek sayısı ise 81 olarak tespit edilmiştir. İntihar eden kadınların 11'i Müslüman 8'i Gayri Müslim, erkeklerde ise intihar edenlerin 50'si Müslüman, 33'ü Gayrimüslim ve 6'sı Ecnebi olarak tespit edilmiştir.

¹⁶<http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/intihar> (15.09.2014)

¹⁷ **ZB**, 106/7, 18 Ramazan 1308.

¹⁸ **YPRK. MYD**, 20/8, 16 Cemaziyelevvel 1314.

¹⁹ **YPRK. ZB**, 19/53, 22 Muharrem 1213.; **MVL**, 40/43, 27 Safer 65; **DH. EUM.AYŞ**, 34/40, 19 Ramazan 1236; **MVL**, 837/93; 11 Şevval 1276.

²⁰ **MVL** 884/21, 13 receb 1274.

İntihar Eden Müslim		İntihar Eden Gayrimüslim		İntihar eden Ecnebi		Toplam
61		33		6		100
Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
11	50	8	25	----	6	100

Tablo 1: XIX. Yüzyıl Osmanlı toplumunda gerçekleşen intiharların cinsiyet ve tebaya göre dağılımı.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi günümüzün aksine Osmanlı Toplumunda en fazla intihar eden kesimini erkekler oluşturmaktaydı. Erkeklerdeki intihar olgusunun bu kadar yaygın olmasını ataerkil bir yapı olmasına bağlayabiliriz. XIX.yüzyıl Osmanlı toplumunda dini açıdan İslamiyet, Hristiyanlık yada Museviliğik gibi semavi dinleri benimsemiş olan toplumların inançları doğrultusunda intihara sıcak bakmadığına önceki başlıklarda değinilmişti. Peki, dini kaideleri doğrultusunda hareket eden ve kesin bir şekilde uyarılan bu toplumlar neden intihara meyiletmekteydi? Bu doğrultuda intihar eden kişilerin intihar sebeplerini ele almakta yarar var. Tanzimat ile birlikte Osmanlı toplumu hızlı bir değişim içerisine girdi. Aynı zamanda gayri Müslim halka yani azınlıklara pek çok hak tanınırken Müslim halk bu haklardan faydalanamadı. Toprakların ekilip biçilmesi ve ağır vergiler, askeri alandaki yenilik ve kanunlar, maddi anlamda yaşanan sıkıntılar Müslüman toplumu büyük bir umutsuzluk ve hayal kırıklığına sevk etmiştir. Tüm bu etmenlerin bir araya gelmesi ile de intiharların özellikle Müslüman erkeklerde yaygın olması muhtemeldir.

Arşivden alınan belgeler neticesinde intihar eden kişilerden 7'sinin yaşı tespit edilebilmiştir. Yaşı tespit edilen bu şahısların yaşları 19-50 yaşları arasında olmakla birlikte verilerin yetersizliğinden dolayı XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intiharların ağırlıklı olarak hangi yaşlarda olduğu tespit edilememiştir. Yapılan tüm bu değerlendirmeler neticesinde intiharın belirli bir yaşla sınırlandırılabilir bir olgu olmadığını, insan yaşamının her evresinde gerçekleşebileceği belirtilebilir. Ayrıca ilkel insandan günümüze değin intihar olaylarına sıkça rastlanılmış, günümüz çağdaş toplumlarında da büyük artışlar göstererek başlıca toplumsal sorunlardan biri haline gelmiştir. Tüm bunlar çerçevesinde intiharı teorik olarak çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere dört ana psiko-sosyal gruba ayırmak da mümkündür²¹.

²¹ Murat Taşdelen, **a.g.t**, s.23.

C. İNTİHAR VE AİLE

Adam Smith'in intihar girişiminde bulunan üniversite öğrencileri ile yürüttüğü kapsamlı bir çalışmada, kontrol grubuna göre, intihara meyilli gençlerin, yaşamlarında parçalanmış aileye sahip olma oranı olarak yüksek bulunmuştur²².

Batılı bilim adamları yapmış oldukları araştırmalar neticesinde ailenin önemini vurgulamış ve intihar girişimlerinin çoğunlukla dağılmış, ruhsal sorun ve alkolizmin olduğu ailelerden geldiğini, girişimlerin sıklıkla ana-baba ya da arkadaşla sürtüşmenin ardından olduğunu vurgulamışlardır²³. Özellikle gençlerle yapılan çalışma sonuçları mutsuz, dengesiz çatışmalı bir ev ortamının varlığı konusunda birleşmektedir. Literatürde intihar girişiminde bulunan kişilerin aile öyküsünde ruhsal bozukluklar, alkol kullanımı, ana baba arasında uzun süreli vurucu kırıcı ilişkiler sıklıkla bildirilmektedir. İntihar girişiminde bulunan gençlerle yapılan çalışmalarda ana-baba arasındaki çatışmaların yoğun, çocuk yetiştirme tutumlarının tutarsız olduğu bildirilmektedir²⁴.

Gençler ise, sorunlarını aileleri ile paylaşamadıklarını, aileden destek göremediklerini ve iletişimde güçlük çektiklerini bildirmişlerdir. Gençlerin ana babalarını sert, sevgisiz, reddedici olarak algıladığı görülmektedir. Özellikle aile ortamında ana-babanın vurucu kırıcı davranışları, ana ya da babada alkol bağımlılığı ve cezalandırma yöntemi olarak fiziksel şiddetin kullanımı saptanmıştır. İntihar girişimi ile ailede saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiye değinen Aysel Ekşi'ye göre²⁵ çocuk ya da genç, terk edilmişlik, reddedilmişlik duyguları yaşıyorsa intihar davranışı görülebilir.

D. İNTİHAR VE DİNLER

Toplumlar, kendi bireylerinin varlığı ile devamlılık kazanırlar. Bu nedenle, insanlık tarihi boyunca toplumsal kurumlar genellikle intihara karşı bir tavır takınmışlardır. İlkel toplumlarda tabular yoluyla kendini gösteren bu tutum, özellikle tek tanrılı dinlerin ortaya çıkması ile iyice kurumsallaşmıştır. Doğu uygarlıklarında ise

²² R. Palabıykoğlu, "İntihar Davranışında Ailenin Rolü ve Önemi", **Kriz Dergisi**, S. 1, 1993, s. 64.

²³ A. Dilsiz, "Çocuk ve Gençlerde İntihar Girişimi: Kontrollü Bir Çalışma", **Kriz Dergisi**, S.4, 1996, s. 2.

²⁴ R. Palabıykoğlu, a.g.m., s. 64.

²⁵ Aysel Ekşi, **Çocuk, Genç, Ana Babalar**, Bilgi Yayınevi Ankara, 1990, s. 164-167.

genellikle, intihara karşı daha ılımlı bir tutum süregelmiştir. Hatta intiharı onurlu bir davranış olarak görme eğilimi de bu toplumlarda olmuştur²⁶.

Yüzyıllar boyu, dinlerin intihara karşı kesin yasakları olmasına rağmen bu durum olaylarını engelleyememiş ve bazı yaptırımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde olduğu gibi toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde dinsel kuralların egemen olduğu dönemlerde de intihar, bir suç ve günah olarak değerlendirilmiştir²⁷.

Pitagoras, Platon ve Aristoteles intihara, tanrısal hediyeinin ve sosyal sorumluluğun reddi olduğu düşüncesiyle karşı çıkarlar. Pitagoras, intihar üzerine düşüncelerini dini temeller üzerinden değerlendirir. Ruhun ölümsüz olduğu düşüncesini savunan Pitagoras, dünyevi yaşamın bir ceza ve bu sebeple bir görev yeri olduğu kanaatindedir. Ona göre, insan ruhu bedenine hapsolmuştur ve ilahi ölümsüzlüğe kavuşabilmek için bedeninde kaldığı sürece matematik ve felsefe çalışarak arınmak zorundadır. Eğer kişi intihar edecek olursa, tanrısal yetkiye karşı gelmiş olur²⁸.

Felsefesinde hem Pitagoras hem de Sokrates'den etkilenen Platon, intihar hususunda ikili bir tutum içindedir. Pitagorasçı bir düşünce içinde ruhun ölümsüzlüğünü savunan Platon için de ruh, bedene hapsolmuştur ve dünyevi yaşam bir görev yeridir. Hatta Platon, intiharı ferdi bir eylem olmaktan öte sosyal bir unsur olarak görüp onu devletin alanı içine sokan ilk düşünürlerden biridir. Platon, intiharın devlete karşı bir itaatsizlik olduğu gerekçesiyle intihar eden kişiye cenaze töreni düzenlenmesini yasaklar ve kişinin siteden uzak bir yere gömülmesi gerektiğini ifade eder²⁹.

Diğer yandan, Eski Yunan'da idam mahkûmlarının intihar etmesine izin verilirdi. İdam mahkûm bir kişinin yaptığı o kadar korkunç, o kadar görülmemiş bir şeydir ki, bunların sonucunda öç arayan ruh ya da öç alma tanrıçalarının (Eriny'ler) kışkırttığı ölümcül gaflet içinde yakalanıp yutulmasına, yani kendini öldürmesine izin verilirdi. Öte yandan Romalılar özellikle imparatorluğun son döneminde intihara karşı hoşgörüsüz bir tutum benimsemişlerdir. Bunun nedeni, köleler arası intiharın

²⁶Murat Taşdelen, **a.g.t.**, s. 103.

²⁷Murat Taşdelen, **a.g.t.**, s.103.

²⁸ Sibel İnceoğlu, **Ölme Hakkı**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, s.18.

²⁹ Neslihan Şen, **Batı Düşünce Tarihinde İntiharın Algısal İnşası**, Kaygı Yayınevi, İstanbul 2008, s.193.

yaygınlaşması, dolayısıyla da köle sahiplerinin ekonomik zarara uğramasıydı. Buna karşılık Brahmanlar intihara hoşgörülle bakar. Ölen eşin arkasından dul kalan bir kadının kendini yakması (sati) olayı, yakın zamana kadar toplumsal kabul görür, hatta özendirilirdi. Ayrıca Budacı rahip ve rahibeler arasında da toplumsal bir protesto biçimi olarak kendini yakma geleneğinin yaygın olduğu bilinmektedir³⁰.

1. İslam Dini Açısından İntiharın Değerlendirilmesi

İslam dini cana çok büyük önem vermiş ve canın muhafazası hakkında pek çok hadis ve ayetlere yer vermiştir. İslam dini gereğince kişinin intiharı kesin bir şekilde yasaklanmıştır. İslam, insanın kendi kendisini öldürmesini, başkasını öldürmesinden daha vahim ve daha büyük bir günah saymıştır. İntihar etmenin haramlığını ve ahiretteki tehlikesini ayet ve hadislerle açıkça dile getirmiştir.

İnsanın canı kendisine emanettir. Hiç kimse kendi canının sahibi değildir. Kendisi üzerinde hiç kimse dilediğini yapmaya yetkili de değildir. Bütün semavî dinlerin günümüze kadar ortak taşıdığı özelliklerinden birisi “Nefsi (canı) korumak” tır. Bu, insanogluna yüklenen önemli bir sorumluluktur. İnançlı insanlar bu sorumluluğun idraki içinde olduğu içindir ki en ağır hayat şartları karşısında bile böyle bir yola başvurmamışlardır ve de vurmazlar. Çünkü canını korumanın iman gereği olduğuna inanmışlardır³¹.

a. Ayetlere Göre İntihar

“... Her kim bir canı, bir cana karşılık veya yeryüzünde fesad çıkarmaya karşılık olmaksızın öldürürse, sanki bütün insanlığı öldürmüş gibi olur. Kim de bir kişinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur...(Maide 5/32)³². Ayette de görüldüğü gibi bir başkasını öldürmekle kişinin kendi kendisini öldürmesi eşdeğer tutulmuştur. Kimseyi kimsenin canına hak etmediği sürece dokunulmayacağını açıkça belirtmiştir. Aynı zamanda da büyük günahlardan da saymıştır. Bu konuda âlimlerin çeşitli görüşleri bulunmaktadır. Ayette geçen “ Bir kimseye... Karşılık olmaksızın” emrinin anlamı: Bir kimse, birini öldürmek suretiyle öldürülmeyi hak

³⁰ Gökhan Oral, “İntihar ve Adli Bilimler”, **Yeni Symposium**, S.35, İstanbul 1997, s.46-47.

³¹ <http://www.akademi.nl/sayi11/Guncel.htm>. (25.09.2014)

³² Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Kuran-ı Kerim Meali**, Sadeleştiren Mustafa Özel, A Kitap, 2007, 6.Baskı, s.83.

etmeksizin demektir. Allah, Şu üç husus sebebiyle, olması dıŐındaki tüm durumlarda öldürmeyi haram kılmıŐtır. İmandan sonra küfür, akıl baliğ olduktan (muhsan) sonra zina etmek ve zulmen ve haksızca birini öldürmek³³.

“Kasti olarak mümin bir kimseyi öldüren kimseye, Allah cehennemi ceza olarak belirlemiŐ, ona gazap etmiş, ona lanet etmiş ve ona çok büyük bir azap hazırlamıŐtır (Nisa 4/93) ³⁴.” Bir başka hadiste de Şöyle denilmektedir: ”Kim birini öldürürse, bütün müminler onun hasmıdır. Zira o, hepsini (bütün insanları) o müminlerden mahrum bırakmıştır. Kim de bir mümin canı diriltirse, o da bütün insanlığı diriltmiŐ gibi olur.³⁵” Bir başka ifadeye göre: “Bir tek katilin günahı, hepsini öldürenin günahı gibi deđerlendirilmiŐtir. Yüce Allah ise dilediği hükmü koyabilir³⁶”.

Onlar Allah'ın yanı sıra başka bir ilaha yalvarmazlar. Allah'ın yasakladığı cana, sebepsiz yere kıymazlar ve zina etmezler. Bu suçları iŐleyenler cezalarını görürler(Furkan 25/68)³⁷. “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyiniz. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaretle yemeniz başka. Kendilerinizi öldürmeyiniz. Allah size karşı gerçekten merhametli olandır. Her kim de tecavüz ederek zulmederek bunu yaparsa, yarın onu cehennem ateŐine yaslayacağız. Allah'a göre bu kolay bulunur(Nisa 4/ 29-30)³⁸.”

b. Hadislere Göre İntihar

Hadislerde intihardan Şiddetle kaçınmayı emreden ifadeler yer alır. Bu hadislerin anlatmak istediği Şey, insanın kendi canına kıymasının affedilemeyecek ölçüde büyük bir suç ve günah olduğu gerçeğidir. Kişinin Allah'ın bir emaneti olan kendi canı üzerinde tasarrufta bulunma hakkı yoktur. İntihar eden kişi bu fiili hangi usulle gerçekleŐtirmiŐ ise cehennemde sonsuza kadar aynı tarzda ceza görecektir. Büyük acı ve ıstıraplar içerisinde kıvranan insanlar için bile intihar meşru bir yol değerildir. Hz.

³³ Murat Taşdelen, **a.g.t.**, s. 75.

³⁴Elmalılı M. Hamdi Yazır, **a.g.e.**, s.70.

³⁵ Murat Taşdelen, **a.g.t.**, s. 75.

³⁶ Murat Taşdelen, **a.g.t.**, s. 75.

³⁷Elmalılı M. Hamdi Yazır, **a.g.e.**, s.255.

³⁸Elmalılı M. Hamdi Yazır, **a.g.e.**, s.64.

Peygamber, gerek geçmiş ümmetlerden gerekse kendi sahabeleri arasından bazı örneklerle bu hususa dikkat çekmektedir³⁹.Söz konusu hadislerin bazıları şöyledir:

Ebu Hureyre (r.a) den; Resulullah (s.a.v)'dan naklen dedi ki: “*Kim bir tepeden kendini aşağıya atıp, kendi kendini öldürürse o, ebediyyen devamlı Cehennemde yuvarlanır. Kim zehirli bir madde içerek kendini öldürürse o, ebediyyen elinde zehiri olacak ve devamlı cehennemde onu içecektir. Kim kendini demirden bir aletle öldürürse o, demir aleti elinde ebediyyen cehennemde onu karnına saplayıp duracaktır*⁴⁰.”

Amr b. el-As (r.a), Zûl Hûlasa seferinde⁴¹ ihtilâm olmuş, hava çok soğuk olduğu için, su bulunduğu halde, “ölüm korkusundan” dolayı teyemmümle namaz kıldırılmıştır. Durumunu Hz. Peygamber'e iletirken, yukarıdaki hadise göre amel ettiğini söylemiş ve Resulullah (s.a.s) Amr'ın bu yaptığını tasvip etmiştir.Hadis-i şerifte söyle buyrulmuştur: “*Yedi helak edici günahtan uzak durunuz. Denildi ki, Ya Rasulullah, onlar nelerdir? Şöyle buyurdu: Allah'a ortak koşmak, bir cana kıymak, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, iffetli, hiçbir şeyden habersiz mümin kadına zina iftirası yapmak*⁴²”.

Yukarıda belirtilen hadisler çerçevesinde intiharnın ne denli büyük bir günah olduğu belirtilmiştir. Kişinin kendisini öldürmesinin ne kadar kötü olduğu ve intihardan kaynaklı azabın ne denli şiddetli olduğuna hadislerde sıkça yer verilmiştir. Günümüz toplumunda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da intihara karşı olumsuz bir tavır sergilenmiştir. İntihar eden kişiler hakkındaki belgelerde sıkça karşılaşılan “kendüğü telef itmiş⁴³”, “kendü nefsinin telef eylediği⁴⁴” ifadeleri de XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunun da intihara sıcak bakmadığını ispatlar niteliktedir. Ayrıca incelenmiş olan belgelerde intihar eden kişilerin büyük çoğunluğunda “cinnet⁴⁵” ya da “illet⁴⁶”

³⁹Hayati Hökelekli, **a.g.e.**,c. XXII, s. 351–352.

⁴⁰Zeynü'd Din Ahmet b. Ahmet, **Sahih-i Buhari Muntasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, c. XII, Başbakanlık Ankara Bas. Yay., 1981, s. 76.

⁴¹**Zûl Hûlasa**: Medine'ye on günlük mesafede Vadi'l- Kura yakınlarındaki bir mevki; Zeynü'd Din Ahmet b. Ahmet, **a.g.e.**, c. X, s. 358.

⁴²Zeynü'd Din Ahmet b. Ahmet, **a.g.e.**, c. XII, 221.

⁴³**HAT**, 750/35445, 29 Zilkade 1234.

⁴⁴**A. MKT. UM**, 353/59, 12 Rebiyülevvel 1275.

⁴⁵ “ hastalığı cinnetten ibâret olmasına mebni kendüsünü mu'âyeneden men' ile darb eylediği ve bilahire cinnet haliyle kendüsünü pencereden atarak vefat ettiği tezâhür eylesine...” bkz. **DH.MKT**, 2086-118.

⁴⁶ “...kimesnenin suni olmayarak illet-i cihetiyle...”**A.MKT.NZD**, 167/63, 5 Safer 1272; ayrıca bkz “Redîf-i mukaddem seksenbirinci alayın üçüncü Gümüşhane taburunun ikinci bölüğü mülazımı

neticesinde intihar ettiği belirtilmiştir. Bu ibareler ile kişinin intiharının akli başında değilken yani bir nöbet esnasında gerçekleştirdiğine atıfta bulunulmuştur. Böylece dini ve sosyal meşruiyeti olmayan bir olguyu, hafifleterek onu kısmen de olsa meşrulaştırmak yoluna gitmiş görünmektedirler. Aksi takdirde merkezinde İslam dininin yer aldığı bir sosyal yaşam süren XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intihar kabul edilebilecek bir eylem değildi.

2. Diğer Dinler ve İntihar Olgusu

Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta da İslamiyet'te olduğu gibi insan hayatı Tanrı'ya aittir; canı Tanrı yaratır ve geri alır. İnsanın kendini öldürmesi, Tanrı'ya karşı gelmez ve bu kişi sonsuzluk içinde devamlı ıstırap çekecektir. Yahudilik ilke olarak intiharı tasvip etmez. Ancak geleneksel İbrani hukukunda intihar edenin akli başındayken bu fiili işlemiş olamayacağına, dolayısıyla sorumlu tutulmayacağına dair genel bir anlayış vardır. Bu sebeple intihar edenlere normal Yahudi defin merasimi uygulanır. Katliama, şirke ve zinaya zorlanma gibi durumlar karşısında ise intiharın tercih edilmesi takdire değer görülmüştür⁴⁷.

Tevrat'ta Samson, Saul, Abimelek ve Ahitofel gibi önemli dört kişinin intiharları anlatılmaktadır. Ayrıca, M.S. 73 yılında kuşatılmış olan Masada kalesinde 960 Yahudi'nin Romalılara esir düşmemek için topluca intihar etmeleri, Yahudiler arasında intihar olaylarının dinsel yasaklara rağmen engellenemediğini göstermektedir.

Hıristiyanlık anlayışının intihara bakışı İslamiyet'teki anlayışa daha yakındır. Hıristiyanlık intihara tamamen karşıdır. St. Augustin'e ve St. Thomas gibi din büyükleri hangi durum ve şart altında olursa olsun intiharın tasvip edilemeyeceğine hükmetmişlerdir. Günümüzde bu aleyhte tavır biraz ılımlı hale gelmişse de intihar hala Hıristiyanlık bakımından ciddi bir günah sayılmakta, İslamiyet'teki intihar anlayışına paralellik göstermektedir⁴⁸. Ancak, Hıristiyanlık dininin ilk dönemlerinde, Hıristiyanlar arasında intihar oldukça yaygındı. İlk olarak St. Augustine intiharın her çeşidini günahkârlık sayarak cinayetle eşdeğer olarak görmüş ve bu yaklaşım etkisini Hıristiyanlık dünyasında uzunca bir süre korumuştur. Ortaçağda intihar edenler insanlık

hastalığının şiddetinden kendüsünü pencereden atarak vefat etmiş olmasıyla... . **DH. MKT.**, 2039/118, 18 Cemaziyelevvel 1310.

⁴⁷Hayati Hökelekli, "İntihar", **İslam Ansiklopedisi c. XXII**, Türk Dil Vakfı, Ankara 2005, s. 351.

⁴⁸ Hayati Hökelekli, a.g.m., s. 351.

dışı muamelelere uğramaktaydılar. Bunlar sürüklenerek bir odun yığnında yakılır veya bir fiçıya konarak nehre atılırdı. 1789 devrimden sonra Fransa'da intihar edenler bir kalbur üzerinde ata bağlanıp sürüklenir, mezarlığa gömülmez ve hatta bütün ailesi bu olaydan sorumlu tutulurdu. Buradan Fransızların bu dönemde intiharı aile bazında sosyal bir sorumluluk ilişkisi içerisinde görmüş ve düşünmüş olmaları muhtemeldir.⁴⁹.

İngiltere'de ise bir zamanlar, intihar edenler vücutlarından kazıklar geçirilerek bir yola gömülürdü. Kilisenin baskısının azalması ile daha sonraları bu tür uygulamalar yavaş yavaş kalkmıştır. Katoliklerde, intihar edenler Katolik mezarına gömülmez ve cenazesinde rahip bulunmazdı. Protestanlık mezhebinin ortaya çıkması ile intihar oranlarında bir artış görülmüştür. Protestanlıkta intihar vakalarının fazla olmasının nedenini Durkheim'ın dini bütünleşmenin iki önemli boyutu olarak gördüğü "inanç" ve "ibadetler" açısından değerlendirmek mümkündür. Şöyle ki; Durkheim'a göre (2002) bu iki unsur ne kadar kuvvetli ise toplumla bütünleşme o kadar olumludur ve intihar ihtimali o kadar azdır. Durkheim dinî bağımlılığı dinî bütünleşme ölçüsü olarak görmüştür. Dolayısıyla Durkheim, Protestanları dinî bütünleşmeyi Katoliklerden daha az gerçekleştiren ve topluma tabi olmayan dinî bireycilik (religious individualism) sisteminin Hristiyanları olarak mütalaa etmiştir. Bir Protestan, müşterek (collective) inanç ve ibadetlere tabi olmak zorunda değildir. Ancak Katoliklerde bu durumun aksi mevcuttur. Durkheim, Katoliklerin sahip olup Protestanların ihmal ettiği inanç ve ibadetlerin neler olduğuna fazlaca temas etmemesine rağmen, bunlardan bazıları günah çıkartma, haftada en az bir defa kiliseye gitme, boşanma ve evlenme ile ilgili Hristiyanlığın kurallar olarak belirtmiştir. Ayrıca Durkheim bu teorisini ispatlamak için beş Hristiyan ülkesindeki intihar oranlarını vermiş ve bu oranlar doğrultusunda Protestanlar arasında intihar oranı Katolıklere göre yüzde 50 daha fazla olduğu görülmüştür⁵⁰.

Rönesans döneminde meydana gelen Hristiyanlar arasındaki intihar artışını o dönemin düşünürleri J. Dumas ve M. Montaigne, kendi dönemlerinde de intiharın bütün Hristiyanlık âleminde yayıldığını ve artış gösterdiğini belirtmiş ve bu durumu dönemlerinin önemli bir sorunu olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte intihar

⁴⁹ Murat Taşdelen, **a.g.t.** s.106.

⁵⁰ <http://felsefe38.blogcu.com/dindarlik-depresyon-ve-intihar/1817949> (21.10.2014)

oranlarındaki artışlar günümüze kadar gelerek, bugün Batı toplumlarında en önemli toplumsal sorunlar arasına girmiştir⁵¹.

E. İNTİHAR SEBEPLERİ

İntihar sebeplerini; toplumsal, ekonomik, dini, sosyolojik vve psikolojik olmak üzere pek çok açıdan değerlendirmek mümkündür. İntiharlar toplumsal açıdan bakıldığında önemli bir neden olarak karşımıza çıkar. Günümüz çağı teknolojik açıdan hızlı bir gelişim göstermektedir. İnternet, televizyon, radyo, telefon gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlığı neticesinde insanlar tüm dünyada ne olup bittiği konusunda çok daha fazla bilgiye sahiptir. Dolayısıyla teknolojinin gelişmesi neticesinde özentilerde yaygınlık göstermektedir. Bu hızlı değişim içerisinde kültür şokunu da değerlendirmek gerekir. Şöyle ki; günümüzde artık köyden kente göçler oldukça büyük yer tutmaktadır. Örneğin Doğu kültürüyle yetişen bir aile Batı'ya göç ettiğinde büyük bir kültürel karmaşa içerisine girmektedir. Bu kültürel çatışmalarla birlikte bazı uyumsuzlukları ve kuşaklar arası çatışmaları meydana getirmektedir. Kendini boşlukta hissedene birey de intihar yoluna başvurmaktadır.

Hızlı değişim ve özenti XIX. yüzyıl Osmanlı Toplumun'da günümüzdeki kadar olmasa da oldukça etkili olmuştur. Şöyle ki Osmanlı sarayından topluma kadar hemen her kesimde alaturka yaşantı yerine alafranga bir yaşam tarzı benimsenmeye başlamıştır. Özellikle Tanzimat ve sonrası dönemlerde o zamana kadar kendi içinde yaşayan ve kendi kendine yettiğini düşünen Osmanlı toplumu gelişmeye başlayan ulaşım ve iletişimle beraber Batı dünyasıyla çok daha yoğun ilişkiler kurmaya başlamıştır. Buharlı araçların yayılışı ile dünya üzerindeki mesafeler kısalmıştır. Osmanlı toplumu resim, heykel, mimari gibi sanatların yanı sıra matbaanın aktif bir biçimde kullanılmaya başlanması, basılan kitaplar ve gazeteler aracılığı ile dünyadaki gelişimlerden haberdar olmaya başlamıştır. Toplumun bir kesimi tutucu yani geleneksel Osmanlı kültürünü benimserken diğer kesimi yenilikçi Batı kültürüne yönelmiştir.

Benzer şekilde Osmanlı'da modernleşme çabaları XIX. yüzyıl Osmanlı tarihi, devlet elitlerinin Osmanlı'yı modernleştirme çabalarıyla özdeştir. Osmanlılar yaklaşık iki yüzyıl önce gerilemeye başlayan Osmanlı kurumlarının bilincinde XIX. yüzyıldan

⁵¹ Murat Taşdelen, **a.g.t.** , s.106.

itibaren başlayan bir atakla devlet kurumlarının yüzünü Batı kurumlarına çevirmeye başladılar. Batıda bilimde, sanatta, ekonomide, sanayi ve teknolojiadaki gelişmeler Osmanlı kurumlarını artık bu dünya ile rekabet edebilir olmaktan çıkarmıştır. Özellikle ticari hayatın dinamiğinin Akdeniz'den Okyanusa kaymasıyla birlikte Osmanlı, merkezinde Avrupalı ülkelerin bulunduğu dünya ekonomi sistemi içinde kenar konuma düşmüştür. Ekonomik gerileme diğer Osmanlı kurumlarının da gerilemesine yol açtı. Bunun için değişme ya da modernleşme alanları olarak askeri, idari hukuki ve eğitim kurumları ele alınıyordu⁵².

Ne var ki on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı'sında modernleşme tam anlamıyla Batılılaşma ile eş anlamlı kabul ediliyordu. Bunda Batı dünyasının geçirdiği Rönesans ve Aydınlanma gibi aşamaların önemi kuşkusuz büyüktü. Zira Osmanlı, tarihi boyunca yayılma, gelişme ve kalkınmada Avrupa'yı referans noktası almıştı. Avrupa'daki hızlı gelişmeler ve insanlık tarihine armağan ettiği yeni kurumlar Osmanlı elitlerinin modernleşme çabalarında ibreyi Batıya yöneltmelerine yol açtı. Yanlış anlamdaki Batılılaşma, hızlı değişim XIX. yüzyıl toplumu içerisinde bazı adaptasyon sorunlarını da meydana getirdi. Tıpkı günümüzde ki teknolojik gelişmeler, batılılaşma ve yaşanan bocalamalar XIX yüzyıl toplumunda intihar olaylarını da peşi sıra getirdi⁵³.

Hızla gelişen teknoloji, düşünce tarzı, azınlıklar ile olan münasebetler, ekonomik anlamdaki eksiklikler ve Osmanlı toplumunun alışık olmadığı hızlı bir değişim sürecine zorlamıştır. Bu değişimin toplumun bazı kesimlerinde intihar vakalarında artışa sebebiyet verdiği öngörülebilir. Bu öngöründe farklı zamanları karşılaştırma yapabilecek verilere sahip değilsek de XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda meydana gelen intihar vakalarının belli bir kısmının kişinin ferdi ve toplumsal bocalamalar, ekonomik zorluklar sonucu yaşanan buhranlardan kaynaklandığı söylenebilir⁵⁴.

Günümüz intihar faktörleri arasındaki bir diğer sebepte maddi veya manevi kayıpları veya kayıp tehditleridir. Bunlar arasında “boş yuva belirtisi” denilen veya yetişkin evlatların evden ayrılması sonucu anne babanın yalnız kalması şeklinde ortaya çıkan durum özellikle Batı’da çok etkilidir. Esasen ahlaki ve manevi değerlerin zaafa

⁵²Ömer Çaha, Osmanlıda Sivil Toplum, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S. 49, Ocak 1994, s.94.

⁵³ Ömer Çaha, a.g.m., s.94.

⁵⁴ZB 106/7, 18 Ramazan 1308; YPRK. ZB, 12/101,21 Şaban 1311;Y.PRK.ŞH. 7/86, 26 Zilhicce 1314; DH.MKT,1356/78, 19 Şevval 1303; YPRK. MYD,20/8, 12 Teşrinevvel 1212.

uğradığı durumlarda kendisine sağlam bir dayanak bulamayan kimselere ölüm yaşamaktan daha çok tercih edilen bir yol olarak görünmektedir. İntihar sebepleri tarihi şartlarla doğru orantılıdır tarihsel örgü ilerledikçe ve yeni gelişmeler yaşandıkça sebeplerde de farklılaşmalar meydana gelir ancak tamamen bir değişim söz konusu olmaz.

İntihara zemin hazırlayan en önemli sebeplerden birisi de ekonomik krizlerdir. Ekonomi insan hayatının bel kemiğini oluşturmaktadır. Maddi yetersizlik, ekonomik anlamda kişinin güçsüz olması özellikle ataerkil bir yapıya sahip olan Osmanlı toplumunda erkeklerin bazılarının hayatlarını intihar ile sonlandırmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte ekonomik durumu çok iyi iken iflas eden kişiler de intihar edebilmektedirler. Ya da herhangi bir ekonomik sıkıntısı olmayan veya iflas etmeyen, maddi anlamda hiçbir eksiği olmayan kişiler de intihar edebilmektedir.

Ekonomik sebeplerden kaynaklı olan intiharlar Osmanlı toplumunda da sıkça karşımıza çıkan intihar sebeplerindedir. Özellikle XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunun erkek kesiminde intihar sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakr- u zaruretten dolayı meydana gelen bu intiharların erkekler arasında yaygın olarak görülmesinde XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunun ataerkil bir yapıya sahip olmasının payı da büyüktür⁵⁵. Ataerkil olan Osmanlı toplumunda maddi sıkıntılardan dolayı evininin geçimini sağlayamayan Mudanya nüfus müdürünün cinnet geçirerek intihar etmesini örnek olarak gösterebiliriz⁵⁶.

Eğitimsizlik ve aşırı baskı; ülkemizde her ne kadar eğitime yönelik olan faaliyetler hız kazanmış olsa da yine de bu çalışmalar tam anlamı ile tamamlanmış değildir. Özellikle ülkemizin bazı bölgelerinde kız çocuklarının büyük kısmı okula gidememekte ve bunun eksikliğini yaşamaktadır. Ayrıca eğitimsizlikten kaynaklı olan ailelerin büyük çoğunluğunda “çocuk gelin” olayları da yaşanmaktadır. Gerek eğitimsizlik ve gerekse aşırı baskılar neticesinde evlenen çocuk gelinler ya da damatlar içlerinde buldukları bu durumdan kaynaklı olarak intihar edebilmektedir. Bu olaylara

⁵⁵ “...Muşlu Mıgırdıç intihara tasaddi fakr-u halinden münbe’is olduğu ol vakit icra kılınan tahkikattan anlaşıldığı...”(bkz. **DH.MİK. I**, 168/11, Rebiyyül evvel 1322).

⁵⁶ **MVL**, 217/115; ayrıca benzer belgeler için bkz. **DH. MKT**, 2554/29, 29 Receb 1319.

kişinin üzerine taşıyamayacağından fazla sorumluluklar verilmesini ve toplumsal baskıyı da katabiliriz.

Eğitimsizlik neticesinde ortaya çıkan bir diğer durumda hurafeler ve batıl inanışlardır. Bu düşünceler neticesinde toplumumuzun büyük çoğunluğu her hangi bir psikiyatrik bozukluğu olduğu zaman ya da psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğunda da –sırf halk ne der ya da ruh ve sinir hastalıkları servisleri deli işidir düşüncesi ile – psikoloğa yada psikiyatriste gitmeyi reddetmektedir. Dolayısıyla da psikolojik buhranlar yaşayan ve problemlerini çevresine açamayan bazı bireyler intihar yoluna başvurmaktadır.

Sosyal kurumların yetersizliği de başka bir etkrn olarak sayılabilir. Genç nüfusu yoğun olan bir ülke olunmasına rağmen özellikle genç kesime sosyal anlamda rehberlik edecek yeteri kadar kurum bulunmamaktadır. Gerek sportif ve gerekse kültürel anlamda gençler yeteri kadar kendilerini geliştirememektedir. Ayrıca ergenlik dönemlerinde gençlere destek olabilecek birimler de azdır. Böylesi zor bir dönemde yeteri kadar ilgilenilemeyen gençler de kişisel anlamda eksiklikler meydana gelmekte ve gençler intihara meyilli duruma gelmektedir.

F. İNTİHAR YÖNTEMLERİ

Günümüzde ülkemizde gerçekleşen intiharların yarıya yakın bir kısmı kendini asma suretiyle gerçekleşmektedir. Asılarak intihar her iki cinsiyette de ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise, kadınlarda kimyasal maddeyle; erkeklerde silahla intihar gelmektedir. Hemen hemen bütün intihar nedenlerinde, erkeklerde kendini asma ve ateşli silahla; kadınlarda ise asma ve kimyasal maddeyle intihar etme ilk sıraları oluşturmaktadır⁵⁷. Günümüz toplumundaki intihar yöntemleri ile Osmanlı toplumundaki intihar yöntemleri büyük ölçüde aynıdır. Ağırlıklı olarak intihar yöntemlerinde asılma, ateşli silahlar ve suya atlama etkili olmuştur. İntihar yöntemleriyle toplumsal yaşam arasındaki ilişkiyi incelemenin en geçerli yolu şehir ve köylerdeki intiharlarda kullanılan yöntemleri araştırmaktır. Şöyle ki şehirlerde ağırlıklı olarak meydana gelen intihar vakaları yüksekten atlama, kimyasal madde kullanımı ve ateşli silahlar iken bu durum taşrada genellikle suya atlama ya da asılma olarak kendini göstermektedir.

⁵⁷ Murat Taşdelen, **a.g.t.**, s. 69.

Günümüz toplumunda olduğu gibi XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda da intihar yöntemleri taşra ve şehrin coğrafi, mimari ve kültürel yapısına göre şekillenmiştir. İntihar edecek olan kişi için coğrafi şartlar ve imkanlar her dönemde paralel özellikler göstermiştir. XIX. yüzyıla ait intihar günümüzde de olduğu gibi kişinin intihar yönteminde coğrafi koşullar da etkili olmuştur⁵⁸.

Cinsiyetlerin şehir ve köydeki yöntemleri farklıdır. Kendini asarak intihar etmek, köyde yaşayan erkek ve kadınlarda, şehirde yaşayanlara göre daha yaygındır. Köydeki kadınlarda % 58.2 ile en çok görülürken, şehirdeki kadınlarda % 38.7'e düşmektedir.

Yüksekten atlayarak intihar etmek, şehirde yaşayanlarda, köydekilere oranla, çok daha fazladır. Şehirlerde balkon, çatı ve pencerelerden atlama seçeneği varken, köylerde yüksek binalar bulma ihtimali daha azdır. Bu yöntem Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde pek rastlanmamaktadır. En çok Ege ve Marmara bölgelerinde görülmektedir.

Kendini suya atarak intihar etmek, kadınlarda daha çok görülmektedir. En yüksek oran köyde yaşayan kadınlardadır; en az ise köydeki erkeklerde görülür. Bu yöntem, deniz kıyısında ya da akarsu, göl gibi yerlerin civarında yaşayanlarda görülmektedir.

Kendini yakarak intihar etmek az rastlanılan bir intihar yöntemi olmasına rağmen, köylere oranla şehirlerde daha yüksektir. Benzer şekilde, havagazı ve tüp gazla, kesici aletle, tren veya bir motorlu araç altına atlayarak yapılan intiharlar da az görülmelerine rağmen, daha çok şehirdeki intihar yöntemi olarak dikkati çekmektedir. Özellikle şehirlerdeki intihar yöntemlerin oranı ülkemizde kullanılan yöntemleri temsil edecek niceliktedir.

⁵⁸**DH. EUM.AYŞ**, 34/40, 19 Ramazan 1236; **DH. EUM.THR**, 21/22, 17 Zilkade 1327; **MVL**, 69/75, 7 Cemaziyelahir 1263; **A. MKT NZD**, 168/59, 13 Safer 1272; **A.MKT**,138/76, 21 Receb 1264.

I.BÖLÜM

OSMANLI TOPLUMUNDA İNTİHARLAR

A. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNUN YAPISINA GÖRE İNTİHARLARIN SINIFLANDIRILMASI VE DEVLETİN TUTUMU

Ölüm, tüm canlılar için kaçınılmaz bir sonudur. Düşünen bir varlık olarak insanın çaresini bulamadığı bu muamma, onun zihnini meşgul etmiş; ölümle ilgili pek çok düşünce ve inanç, insanın hayatını biçimlendirmesinde önemli bir etken olmuştur. İnsanoğlu, var olduğundan beri, daha fazla yaşayabilmenin sırlarını ararken bir yandan da intihar eylemi ile ölümü tercih etmektedir. Bu sorunun cevabını, ölümün yaşamdan daha fazla mutluluk vereceğine inanılması⁵⁹, ruhsal dengenin yitirilmesi, kişinin içinde bulunduğu durumdan kurtulma isteği vb. sebepler altında toplamak mümkündür. XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intiharları Ecnebi, Gayrimüslim ve Müslim intiharları olmak üzere üç ana başlık altında toplayabiliriz.

1. Müslim İntiharları

Osmanlı toplumunun büyük çoğunluğunu Müslüman kesim oluşturmakta idi. Müslüman toplumun şekillenmesinde, ilişkilerinde, hukukunda İslami kurallar temel alınmaktaydı. Dinin toplum içindeki önemli yerine karşın Müslüman olan kesimde de intiharlar gerçekleşmekte idi. İntiharlar, diğer cemaatlerle hemen hemen aynı sebeplerden oluşmakta idi. Müslüman cemaat de gayrimüslimler gibi intihar olayına sıcak bakmamıştır. İntihar eden kişinin ahretini karattığını olan inanç toplumsal bir savunma mekanizmasıyla diğer cemaatlerden farklılaşmıştır. Genelde diğer cemaatlerden farklı olarak intihar eden kişinin bunu ya cinnet ya da bir hastalıktan (illetten) dolayı yaptığını düşünmüşler veya inanmak istemişlerdir.

Osmanlı toplumunda Müslüman intiharlarının sebeplerinin başında; ekonomik sıkıntılar, kara sevda, hastalık, namus ve meyusiyet (çaresizlik) gelmektedir. Bu sebeplerin hemen hepsi Gayrimüslim halk arasında da görülmektedir.

⁵⁹Meydan Larousse. c. 6, İstanbul1980, Meydan Yayınevi, s.352.

Osmanlı toplum yapısındaki cemaatleşme duygusunun çok güçlü olduğu, bireylerin toplum dışında kaldıklarında onlar üzerinde oluşan yoğun bir yalnızlık ve çaresizlik baskısı yarattığı öngörülebilir. Muhtemel intihar sebepleri arasında belirli bir toplumsal yapı içinde yaşayan ve var olan bireyin toplum dışına itildiğinde ortaya çıkan yalnızlaşmasının ve yarattığı kederin de etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca kişi üzerinde yaratılan baskıda devlet güçlerinin kovuşturmasının da bir yan sebep olduğu da anlaşılmaktadır. Saz kazasına mensup olan Ali adlı kişinin intiharı Osmanlı toplumunda Müslümanların intiharlarına örnek teşkil etmektedir. Ali adlı bu genç zaptiye neferatı tarafından Sarı Kürd oğlu İsmail adlı bir kişiyi darp etmekten aranmaktadır. Ali, mahallesinden Abdullah adlı bir şahsa; *“gizlüce var validem ile gız karındaşıma söyle karye-i merkumeye bir çeyrek mesafe olan Suludere nam mahalle gelüb beni orada bulsunlar⁶⁰”* der. Ancak Abdullah adlı bu şahıs Ali'nin ailesinin yanında fazlaca kadın bulunduğu için haberi gizlice veremez ve beklemek durumunda kalır. Geçen zamandan dolayı muhtemelen ailesinden umudu kesmiş olan Ali kendisini bir ceviz ağacına asarak intihar eder. Yapılan tahkikat neticesinde Ali adlı bu şahsın intiharı merkeze, hiç kimsenin onun intiharında dahil olmadığı, kendisini bölgede bulunan bir ceviz ağacına asarak intihar ettiği şeklinde bildirilmiştir⁶¹.

Osmanlı toplumunda Müslim kesimden intihar eden bir diğer kişi de Kütahya'nın Bardakçı karyesinden olan Keloğlan oğlu Hasan İbn-i Abdullah'tır. *“Abdullah nam kimesnenin bundan akdem kara sevda illetine müptela olması ile kendini salb ve telef eylemesiyle⁶²”* neticelenen intiharının ardından *“karye-i mezkûrun imamı ve muhtarı ve sair Müslimin-i maslubu müteveffay-ı mezburun zevcesi Zeyneb ve sulbi kebire kızı Fatıma ve sulbi kebir oğlu Ali nam kesanlar dahi hazır oldukları halde⁶³”* intiharının keşf ve muayenesi yapılmıştır. Abdullah Efendi kendini evinin ahırında boğazına urgan geçirerek asmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde de bu durum onaylanmış ve akrabalarından ve yetkililerden hiç kimse bu durumun bir cinayet olduğuna dair bir şikayette bulunmamıştır.

⁶⁰ MVL, 598/61, Ramazan 1323.

⁶¹ MVL, 598/61, Ramazan 1323.

⁶² MVL, 601/72, 15 Zilkade 1270.

⁶³ MVL, 601/72, 15 Zilkade 1270.

2. Gayrimüslim İntiharları

Çok geniş bir coğrafyada hüküm süren Osmanlı'nın topraklarında Müslüman ve gayrimüslim kesim bir arada yaşamıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da yaşayan gayrimüslim nüfusunun genel nüfusa oranı % 8-10 arasındadır⁶⁴.

Hem Müslümanlara, hem de gayrimüslimlere ait kaynaklarda asırlarca bir arada yaşayan farklı unsurların doğum, ölüm, düğün ve bayram gibi içtimâî faaliyetlerde birbirlerinin sevinç ve üzüntüsünü paylaştığına dair sayısız örnek mevcuttur. Elbetteki intiharların sosyal yapıyı ilgilendiren yönü ile cemaatleri ve cemaatler arası ilişkilerdeki rolü de yadsınamaz. Hem farklı cemaatlerin intihar olgusuna nasıl baktıkları, nasıl tepkiler verdikleri konusunda ipuçları yakalamak mümkün olabilir. Eldeki belgeler Osmanlı toplumundaki intiharları Müslim, Gayrimüslim ya da ecnebler açısından farklılaşan ya da benzeyen yönlerini tespit edecek kadar çok değilse de yine de bazı öngörülerde bulunmamızı sağlayabilir.

Hemen her toplumda karşımıza çıkan intihar olayları da gayri Müslim halk arasında sıkça karşımıza çıkmaktadır. Ancak gayri Müslim olan toplumun intihara bakış açısı ile Müslüman toplumun intihara bakış açısı arasında bazı farklar vardır. Şöyle ki; Müslüman kesim intihara her ne kadar sıcak bakmasa da intihar eden kişinin cenaze namazının kılınmasından yana idi ancak Gayrimüslim olan toplumlarda intihar eden kişiye ve bu kişinin ailesine karşı farklı bir bakış açısı sergilenmiştir. Müslüman toplum intihar eden kişinin ahiretini kararttığını ve cennete giremeyeceğini benimserken, Müslüman olmayan kesim intiharı tamamen bir utanç olarak algılamıştır. Bundan dolayıdır ki intihar eden kişiye dini merasim düzenlenmesine dahi karşı çıkmışlardır⁶⁵. Bu anlatıda intiharın cemaatler arasında farklı algılanışı olduğu gibi, bu olay üzerinden birleştirici ortak tepkiler veren yönü de dikkati çekmektedir.

Gayri Müslim intiharlarına bir örnek de “*Şişli’de tabanca ile mecruhen vefat eden ismi meçhul bir Hıristiyan olan ve üzerinden zuhur iden evraka ve bazı delaile nazaran merhumun Tarabya’da sakin Simon Efendidir. Zaruretinden dolayı...*” intihar

⁶⁴Doğan Yörük, “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Gayrimüslimlerin Nüfusu”, **S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya 2007, s. 625-652.

⁶⁵Ahmet Kankal, “Ermeni Edebiyatında Türk ve Ermeni Toplumlari Arasındaki Komşuluk İlişkilerine Bakış”, **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler**, c. I, Erciyes Üniversitesi Yayını, Ocak 2007 , s.129.

ettiği anlaşılan Simon Efendi tahkikat yapıldıktan sonra naşı Rum mezarlığına kaldırılmıştı⁶⁶.

Belgelere “*zaruretinden dolayı*” şeklinde geçen intihar sebebinin ayrıntıları yoksa da eldeki bilgilerden bazı tahminlerde bulunabiliriz. Simon Efendi Hasköy’de bulunan Keresteciyan Tekrur Efendi ile birlikte evlerinde evrak-ı muzırır (zararlı belge) bulundurmaktan ve “*sirkat maddesinden*” dolayı tutuklanma emri çıkartılmış bir şahıstı. Bir taraftan devlet güçlerinin takibine uğrayan ve zor durumda kaldığı anlaşılan Simon efendi’nin diğer taraftan bir birey olsa da cemaati içinde şekillenen durumu bu kovuşturmaları kaldıramamış ve üzerinde hissettiği baskı üzerine intihar etmiş görünmektedir.

3. Ecnebi İntiharları

Kozmopolit bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti sınırları içerisinde meydana gelen intiharlardan bazıları Osmanlı vatandaşı olmayan ecnebler arasında gerçekleşmiştir. Sözlük anlamı olarak ecnebi; yabancı (kimse veya nesne), misafir, taşralı⁶⁷ anlamını taşımaktadır. Osmanlı toplumunda gerçekleşen intiharlar neticesinde uygulanan yöntemlerde farklılık göstermekte idi. Osmanlı toplumunda meydana gelen ecnebi intiharlarına “*nişanlısı küçük olup tehhül idemediği efkârı ile*⁶⁸” yaşamış olduğu üzüntüden dolayı intihar eden Dominko’yu örnek verebiliriz. Dominko’nun intiharı haber alınır alınmaz durum hemen kaçılarıyasına (yabancı misyoner elçilik ve temsilcileri) haber verilmiştir. Kaçılarıyadan gönderilen bir yasakçı ile Dominko’nun intiharı ile ilgili tahkikat yapılmış ve defnine bundan sonra ruhsat verilmiştir.

Dominko’nun bir ecnebi olması ve ecneblerin XIX. yüzyıldaki ayrıcalıklı konumları göz önüne alındığı zaman yapılan tahkikattaki bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Şöyle ki Osmanlı tebaasından normal bir şahıs intihar ettiği zaman gerekli görülen tahkikat olayın gerçekleştiği yerdeki köy muhtarı, bilir kişi ya da ileri gelenler aracılığı ile yapılmakta idi. Ancak Dominko’nun intiharında hem kaçılarıyasına haber verilmiş hem de tahkikata bizzat dönemin mutasarrıfı katılmıştır. Tahkikatın ilgili ülkenin resmi memuru olmadan yapılamaması, bu durumun doğal bir

⁶⁶Y.PRK.ZB, 15/2, 29 Zilkade 1312.

⁶⁷Ferit Devellioğlu, a.g.e.,s. 202.

⁶⁸DH.MKT., 1518/2, 8 Şevval 1305.

sonucu olabileceği gibi, ecnebilerin XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda ne kadar etkin rol oynadıklarının kanıtı niteliğindedir.

B. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNUN İNTİHARA BAKIŞI

Heterojen bir yapıya sahip olan imparatorluğunda en önemli unsur, sultana sadakatti. Bu sadakatin göstergeleri vergi vermek, isyan çıkartmamak gibi değişik alanlarda kendisini dışa vurmaktaydı. “*Son tahlilde, imparatorluğu bir arada tutan şey dinî, etnik ve başka kimlikler değil, sultanın şahıydı*”⁶⁹.

Bu başlık altında intihar kavramını Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı toplumundaki intihar olaylarını incelerken çok uluslu bir yapıya sahip olduğu için barındırdığı farklı köken ve dinlerden kimselerin intiharlarına değinmeye çalışıldı. Heterojen bir yapıya sahip olan Osmanlı toplumunda kişilerin hayata bakış açıları ve inanış biçimleri farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda Başbakanlık Osmanlı Arşivinden derlenen belgelerle Osmanlı döneminde meydana gelen intihar vakaları Osmanlı Toplumundaki farklı kültür ve etnik yapıları üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. Tanzimat Öncesinde Osmanlı Toplumunu ve İntiharlar

Osmanlı Devleti, Osman Bey tarafından kurulduğu zaman gaza ve fütuvvet esası üzerine oturtulmuştur. Devletin temel amacı, fetihlerle yeni topraklar ele geçirmek ve İslâm dinini yaymak olmuştur. Kuruluş dönemine hakim olan felsefe nedeniyle devlet içinde askerî görevler daha ağır bastığından yönetici sınıfa genel olarak “askerî”ler denmiştir. Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, askerî teriminin yalnızca ordu mensuplarına karşılık olarak kullanılmadığı tüm yönetici sınıfı kapsadığıdır⁷⁰.

İnsanlar tarihin eski çağlarından beri bir arada, topluluklar halinde yaşamak zorunda kalmıştır. Klasik bir ifadeyle “yalnızlık Allah’a mahsustur” ve sosyal bir varlık olan insan bundan değildir⁷¹. Genel anlamı ile toplum; aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü

⁶⁹Colin Imber, **Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650**, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 4-6.

⁷⁰Gül Akyılmaz, **Osmanlı Diploması Tarihi ve Teşkilatı**, Konya 2000, s.20.

⁷¹İsmail Katğı, “Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl (Hukuki Maiyeti, Sebepleri, Usulü, İnfazı Ve Sonuçları)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c.6, S.24, s. 180-181.

anlamına gelmektedir. Osmanlı toplum yapısını pek çok farklı başlık altında değerlendirmek mümkündür.

Osmanlı anlayışına göre; adalet, devlet, şeriat, hükümlerlik, ordu, servet ve halk toplum yapısının temel dayanaklarını oluşturuyordu. Osmanlı Devleti'nde devletin resmi ayırımına göre toplumu yönetenler (Askeri) ve yönetilenler (Reaya) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yönetenleri yönetenlerden ayıran en önemli özellikleri ise devlete vergi vermemeleriydi, devlete vergi veren kesimi yönetilenler oluşturmakta idi. Yönetenler kendi içinde seyfiyye, ilmiyye ve kalemiyye sınıfı olarak üç gruba ayrılmakta idi. Klasik dönemde Osmanlı toplumu, ödedikleri vergiler açısından iki ana grupta ele alınabilir. Birincisi, askerî adı altında toplanan ve görevleri icabı vergilerden muaf olan askerler ile çeşitli devlet görevlileri ve ilmiye sınıfından oluşan kısım; ikincisi ise şehirliler, köylüler ve göçebe aşiretlerin meydana getirdiği genel bir tabirle reaya denilen vergi mükellefi gruptur. Birinci gruba yönetenler, ikincisine ise yönetilenler diyebiliriz.

Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıf dışında kalan tüm tebaa, reaya olarak kabul edilmiştir. Yani yalnızca kırsal kesimde yaşayıp, tarımsal üretim yapan halk reaya değildir. Kasaba ve şehirlerde oturan, ticaret ve sanayi ile uğraşan kişilerle göçebelerin de reaya sınıfına dahi oldukları düşünülmüştür. Böylece Osmanlı Devleti'nde reaya sınıfı farklı üretim alanlarını, farklı gelir gruplarını içine alan ve geniş bir coğrafyaya yayılan çok renkli bir yelpaze görünümündedir. Bu yelpazenin bir ucunda kırsal alanda üretim yapan köylüler, öbür ucunda ise şehir ve kasabalardaki tüccar ve zanaatkârlar yer almaktadır⁷². XIX. yüzyıl Osmanlı reayasının içindeki heterojenlik intihar vakalarında da kendini göstermiştir. Bu intiharlara Trabzon Rusumat Katibi Besim Efendi'nin eşini boşaması ve bunun üzerine eşinin intihara kalkışmasını⁷³, süvari 14. Alayı 4. Bölük mülazımı Musa Efendi'nin Yüzbaşı Adem Ağa'yı öldürmesi ve bunun ardından intihar etmesini⁷⁴, Londra Sefareti 3. Katibi Atanos Hacıyonopolos Efendi'nin intiharı⁷⁵ XIX. yüzyıl Osmanlı reyasındaki intiharlara örnek olarak gösterilebilir.

⁷²Gül Akyılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri", **Osmanlı** c. IV, Ankara 1999, s. 41.

⁷³**DH.MKT.**, 1490/110, 18 Cemaziyelahir 1305.

⁷⁴**Y.PRK.ASK.**, 50/140, 10 Safer 1306.

⁷⁵**Y. A. HUS.**, 410/45, 15 Cemaziyelevvel 1318.

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan toplulukları, din ya da mezhep esasına göre örgütlemiş ve yönetmiştir. Toplumun ikinci kesimini oluşturan Gayrimüslimler ağırlıklı olarak Hıristiyan olan grup oluşturmakta idi. Ayrıca Hıristiyan kesimine oranla daha az nüfusa sahip olan Museviler de Osmanlı toplumunda önemli bir yer teşkil etmekte idi. Ölüm, evlilik ve miras gibi konularda her millet kendi hukukuna tabi olmuştur. Gayrimüslim kesim askerlik yapmaz ancak bunun yerine “cizye ve haraç” adı verilen vergileri vermekle yükümlü olurlardı⁷⁶.

Osmanlı Devleti de kendisinden önceki Türk devletleri gibi aynı toplumsal tabakalaşmayı benimseyerek Müslim-Gayrimüslim ayrımı yapmaksızın halkı yönetici sınıf ve reaya olmak üzere ikiye ayırmıştır. Osmanlı'nın siyasi ve sosyal yapısını karakterize eden bu ayrım Avrupa'da o dönemde mevcut olan sınıf kavramından tamamen farklıdır. Bununla beraber iki sosyal grup arasında bazı farklılıklar da söz konusudur⁷⁷. Bu farklılıklardan biri de çalışmanın temelini oluşturan XIX. Yüzyıl Osmanlı tebaasında meydana gelen intiharların ardından yapılan tahkikatlardır. Şöyle ki; XIX. yüzyıl Osmanlı tebaasının Müslim kesiminden Eskişehir'in Seyitgazi Kazası Bardakçı Köyünden Hasan oğlu Abdullah'ın⁷⁸ veya Kütahya Burgucular Mahallesinden Ümmü Gülsüm'ün intiharlarında gerekli olan tahkikat bağlı buldukları köyün imamı, muhtarı, komşuları ve kişinin akrabaları ile yapılmaktaydı. Ancak Divriği kazasına bağlı Nebkan köyü sakinlerinden olan Marko adlı bir zımmının kızının intiharında⁷⁹ ve diğer Gayrimüslimlerde gerekli olan tahkikatte kişinin akrabalarının yanı sıra kocabaşları da bulunmak durumunda idi. XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intihar eden şahıslar için kullanılan terimler benzerlikler de göstermekteydi. Elde edilen belgeler ışığında intihar edenler için fevt olmak⁸⁰, mütessiren halik⁸¹, telef-i nefis⁸², müteessiren fevt⁸³ vb. ibareleri kullanılmıştır.

Yönetici sınıf içinde yer alan son grup saray hizmetlileridir. Birun, Enderun, Harem olmak üzere üç ana bölüme ayrılmış olan Saray'da çeşitli hizmetleri yerine

⁷⁶Muharrem Gürkaynak, **Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Yahudi Milleti**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yüksek lisans Tezi, Isparta 2003, s.276.

⁷⁷M.A., Ubicini, “Türkiye Mektupları”, Çev: Cemal Karaağaçlı, **Tercüman 1001 Temel Eser**, c. 2, s. 446-447.

⁷⁸MVL., 601/72, 15 Zilkade 1270.

⁷⁹MVL., 40/43, 27 Safer 1265.

⁸⁰MVL,821/44, 24 Şaban 1275; A. MKT. MVL, 44-41, 19 Şevval 1267.

⁸¹A.MKT.MVL, 18-87, 22 Şevval 1265.

⁸²MVL, 40/43, 27 Safer 1265

⁸³A.MKT.NZD, 1-36, 16 Şaban s1267.

getiren görevliler de yönetici sınıfa mensup kabul edilmişlerdir. Bu görevlilerin başlıcaları Enderun Ağaları, Saray Ağası, Hazinedar Başı, Kilerci Başı, Rikâb Ağaları, Kapıcı Başı, Çavuşbaşı, Darphane Emini, Matbah-ı Âmire Emini'dir⁸⁴.

2. Tanzimat ve Sonrasında Osmanlı Toplumunu ve İntiharlar

Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. yüzyılın sonuna gelindiğinde toplumsal bozulma ve çözülme hızlı bir sürece girer. 1683 Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması Osmanlı ve Avrupa tarihi için büyük önem arz eder. Kuşatmanın başarısız olması, bir asırdan beri fakirleşen Osmanlı için sürpriz değildir. Bu yenilginin Osmanlı devletinde ortaya çıkardığı iktisadi ve sosyal çözümlerin faturası, yıllar geçtikçe ödenecektir. 1686-1687 yıllarında Osmanlı hazinesinin durumu da iç açıcı değildir. Maaşların ödenememesi, zorunlu ihtiyaçların karşılanamaması trajik bir çöküntünün habercisidir⁸⁵.

Osmanlı Devleti'nin zaafa uğradığı XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren özellikle emperyalist devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı sürdürdükleri politikanın bir parçası olarak⁸⁶ devletin içindeki azınlıklar kısıktılmaya ve desteklenmeye başlanır. Yenileşme çabalarının hız kazandığı bu devrede siyasi sıkıntılar da kendini gösterir. 1789 sonrası Fransız İnkılabı ile Balkanlara ve Ortadoğu ülkelerine yayılan milliyetçi akımlar, nasıl Osmanlı ümmet yapısını tehdit etmişse, benzeri oluşumlar günümüzde de Cumhuriyet Türkiye'sini tehdit etmeye başlamıştır. Bu tehditler XIX. yüzyılda devletin yenileşme sürecini de etkiler. İmparatorluğun bu dönemde önemli değişimlerin eşiğinde olduğunu görürüz. Nüfus artışı, topraksızlık, fütuhatin durması ve enflasyondan dolayı Anadolu kıtası, tımarlı sipahiler, vakıf mütevellileri ve sair yöneticilerin toprak gaspına, idarenin bozulmasına ve köylü isyanlarına sahne olur⁸⁷. Devlet otoritesinin zayıfladığı bu ortamda, ordunun yapısının bozulması, toprak ve vergi sistemindeki aksaklıklar, anarşi ve ayaklanmalara sebep olur. Bu sıkıntı ve bozulmalar devletin temelini teşkil eden köylüyü de etkiler⁸⁸.

⁸⁴Stanford Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, c. 1, İstanbul 1982, s. 172.

⁸⁵Mustafa Karabulut, "Tanzimat Döneminde Osmanlı'nın Yenileşme Sürecine Bir Bakış" **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.187, 2010, s.126.

⁸⁶Metin Kopar, "Ermeni Meselesinde Rusya'nın Genel Politikası", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 158, İstanbul, 2005, s. 49.

⁸⁷İlber Ortaylı, **Gelenekten Geleceğe**,Ufuk Kitapları, İstanbul, 2004, s. 11.

⁸⁸Orhan Türkdoğan, "21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Sosyolojisinin Dinamikleri", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 171, İstanbul, 2007, s. 12.

Tımar sisteminin bozulması, toprakların gasp edilmesine yol açar. Viyana bozgununun zararı neredeyse köylüden çıkar. Zulümden kaçan köylülerin topraklarına el konulması ile toprak anarşisi baş gösterir. Köylüyü ve şehirliyi ezen ödemelerden biri de sürekli gelip giden memur ve askerin masraflarıdır. Tımar sisteminin yozlaşması ordunun bozulmasına sebep olur. Böylece, yeniçeri askerinin bile sefere gitmekten kaçınması, rüşvetin orduya girmesi gibi nedenler durumun vahametini gösterir. Bu dönemdeki mali bunalım ve aşırı para ihtiyacı halkın sıkıntıya girmesine sebep olur. Aşırı para gereksinimi, vergilerin akçeyle ödenmesini zorunlu kılar. Ekonomiye girmeyen para ve enflasyonun artması şartlar ağırlaştırır. Üretimdeki durgunluk 'kaos'a sebep olur. XVII. yüzyılın sonlarında, toprağını kaybeden köylüler, savaşmaktan kaçan askerler isyan eder. Bunlara görevinden azledilen bazı kumandanlar da eklenince yönetenle yönetilen arasında güven ortamı kalmaz. Anarşinin önü kesilemez ve eşkıya takibi için gelen müfettişler de acımasız davranmaktan, suçsuz kimselere ağır cezalar vermekten geri kalmaz. Kimsesiz kaldığını hisseden köylü ve şehirli kendini korumak ister. Bu dönemden itibaren ayan denilen mahalli temsilciler kendini gösterir. Böylece, Anadolu şehir ve köylerinde idareyi yeni bir sınıf ele geçirir. XVIII. yüzyılda mütesellim ve âyân unvanlı ve fevkalâde yetkileri olan bu mahalli yöneticiler, taşra idaresinde, çok önemli iktidar sahipleri olurlar⁸⁹. Osmanlı Devleti, artık yüzyıllarca sürecek zorunlu bir Rönesans ve reform hareketleri içine girer.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu karmaşık durum en çok toplumu etkilemiştir. Toplumsal karışıklıklar, huzursuz ve güvensiz bir ortam, halkın büyük çoğunluğu ekonomik sıkıntı içinde iken saray ve çevresinin yaşamış olduğu şaşalı dönemler toplumda derin izler bırakmıştır. Bu gibi olaylar neticesinde yukarıda da belirttiğimiz gibi toplumdaki intihar olaylarında etkili olmuştur. Gerek Tanzimat öncesi ve gerekse Tanzimat sonrasında pek çok problem ile karşılaşmış olan Osmanlı Toplumunu, intihara karşı daima olumsuz bir tutum sergilemiştir. Osmanlı kültüründe din ve devlet gibi kutsal değerler uğruna şehitliği tercih etmeyi konunun dışında tutmak kaydıyla ilahî dinlerin haram saydığı bu eylem Osmanlı toplumu tarafından da tasvip edilmemiştir. İntihar olgusuna sıcak bakmayan Osmanlı toplumunda da buna rağmen diğer toplumlarda görüldüğü gibi pek çok intihar vakasına rastlanılmıştır.

⁸⁹ İlber Ortaylı, **a.g.e.**,s. 11.

3. XIX. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda İntihar Sonrası Bırakılan Vasiyetnameler

Vasiyetname bir kimsenin ölmeden önce bırakmış olduğu ve öldükten sonra nelerin yapılmasını istediği genellikle yazılı olan belgelere verilen addır. İncelenen XIX. yüzyıl Osmanlı toplumundaki intihar olaylarına ait en önemli deliller şüphesiz intihar eden kişinin bizzat kendi eli ile yazdığı vasiyetname ve intihar notlarıdır. Çünkü intihar eden kişi vasiyetname ve intihar notları aracılığıyla niçin intihara kalkıştığını, neler düşündüğünü açıkça ifade eder. Yakalanmış olduğu hastalıktan dolayı intihar eden Hasan Efendi'nin ve Nahgeyan Avakim Efendilerin bırakmış oldukları vasiyetnameler bunu kanıtlar niteliktedir.

Hasan Efendi'nin yazmış olduğu vasiyetnamesinde “*Hayli zamandır müptela olduğum hastalığın çaresi bulunamadığından meyusen bu fiile cüret olundu*⁹⁰” ifadeleri ile yakalanmış olduğu hastalıktan duyduğu umutsuzluğu belirtmiştir. Hasan Efendi'ye ait vasiyetnamenin diğer kısmını ise çocukların da bakımı ve defnedilmek istediği yer oluşturmaktadır. Nahgeyan Avakim adlı Gayrimüslim ise oğluna bırakmış olduğu vasiyetnamesinde “*aman aman zâbitaya borcum olmakdan ise hiç de malım olmasa idi aman oğlum Ohannes Alaybeğine birkaç lira virde size müşâ'ade etsün işte ben Alaybeğinin zulmüne takat getiremeyerek can-ı azizimi itlâf ediyorum*⁹¹” sözleri ile oğluna nasihatte bulunmuştur.

4. Osmanlı Devlet'inin İntihara Karşı Tutumu

Osmanlı toplumunda intihara yaklaşım günümüz toplumu ile benzerlikler gösterse de hukuksal anlamda bazı farklılıklar göstermektedir. Örneğin günümüzde hukuki merciler intiharı devletin bir meselesi olarak algılamakta ve her hangi bir şikayet olmaksızın intiharın ardındaki sebepleri, olayın bir intihar mı yoksa cinayet mi olduğunu araştırmaktadır. Ancak Osmanlı toplumunda – buna Müslim, Gayrimüslim ve Ecnebi kesim de dahil- intihar eden kişinin yakınları ya da komşuları tarafından “bu şahsın ölümü şüphelidir” diye bir şikayet gelmediği takdirde hukuksal bir süreç başlatılmamıştır.

⁹⁰Y. PRK. ZB, 12/101, 21 Şaban 1311.

⁹¹BEO., 149/11147, 17 Receb 1310.

Özellikle II. Abdülhamit döneminde meydana gelen intiharlarda merkeze gönderilmiş olan intihar raporlarının büyük çoğunluğunu bu tarz şikayetler üzerine açılmış olan davalar oluşturmakta idi.

Abdullah adlı bir kişinin intiharında gözümüze çarpan en önemli nokta bu husustur. Abdullah adlı bu kişi daha öncede illet-i kara sevdaya yakalanmış, intihar girişiminde bulunmuş ve başarısız olmuş bir kişidir. Tekrar cinnet geçiren bu şahıs ikinci intihar girişimi neticesinde ölmüştür. Kendisinden “ hüsnü pûr nur⁹²” olarak bahsedilmektedir.

Yine; “*Sapanca nahiyesinde intihar etmiş olan Şerife namında bir kadının keyfiyet-i intiharına nahiyeye müdürüsi ve belediye şubesi reisi sebep olduğu mafrusen ihbar olunmasından dolayı*⁹³” dava açılmış ve bu dava sebebiyle Adapazarı mahkemesi durumdan sorumlu olan nahiyeye müdürü ve belediye şubesi reisi hakkında muhakeme yapmak için İzmit mutasarrıflığından görüşleri istenmiştir. Bu intihar nahiyeden sorumlu olan müdürü ve belediye reisinin görevden alındıktan sonra muhakeme edilmelerine karar verilmiştir.

5. Meşruiyet Aracı Olarak İntiharlar

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda meydana gelen intiharlarda yöneten ve yönetilen her iki kesim de intiharı bazen bir meşruiyet aracı olarak kullanmıştır. Özlük anlamı olarak meşruiyet (مشروعية), meşru'luk, meşru olma, kanuna uygun bulunma⁹⁴ anlamına gelmektedir. Bizler burada meşruiyeti yalnızca özel (hukuki) anlamıyla kullanmayıp daha ziyade onu da içine alan genel (toplumsal tüm değerlerin kullanılarak içselleştirilmesi, kabul edilmesi ve ettirilmesi) anlamı ile de kullanacağız.

Osmanlı toplumunda meşruiyet aracı olarak intiharlar birkaç başlık altında incelenebilir. Bunlardan birisi intiharın siyasi bir araç olarak kullanılmasıdır. Sultan Abdüllaziz'in ölümü de bu duruma bir örnek niteliğindedir. Abdüllaziz'in ölümünün

⁹² MVL, 601/72, 15 Zilkade 1270.

⁹³ DH. MKT, 1636/48, 12 Zilkade 1306.

⁹⁴ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s. 631.

bir cinayet olduğu ve bu cinayetin intiharmış gibi gösterilerek meşrulaştırıldığı günümüzde pek çok tarihçi kabul etmektedir⁹⁵.

Siyasi olarak intiharın meşrulaştırıldığı bir diğer örnek de devlet memurlarının intiharlarında görülmektedir. Şöyle ki devlet memurları dolandırıcılık, kötü muamele vs. sebeplerden dolayı sürgüne gönderilmiş sürgüne gönderildikleri yerde intihar etmişlerdir. Arşivden elde edilmiş olan ve XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intihar eden kişilere ait olan belgelerden 19 tanesi memur intiharıdır. Belgeler arşivden rastgele olarak seçilmiş olsa da intihar eden tüm devlet memurlarının intihar sebebi “illet-i kara sevda”dır. İntihar eden tüm memurların bu sebepten dolayı intihar etmiş olmaları oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca bu ölümlerin intihar mı yoksa cinayet mi olduğu kesin olarak anlaşılamamaktadır. İntiharın meşruiyet aracı olarak kullanıldığı devlet memuru ölümlerine Akdağ maden müdürü Mustafa Hilmi Efendi'nin intiharını örnek olarak gösterebiliriz. Mustafa Hilmi Efendi “*misafir bulunduğu esnada hademelerine istemedikçe yanına gelmemelerini tenbih ederek bulunduğu oda kapusunu set ve bend iderek nezdinde bulunan kama ile göğsünden ve memesi ve böğründen ve kasığı üzerlerinden darb ve cerh itmiş ve kablel vefat*⁹⁶” etmiştir. Mustafa Hilmi Efendi'nin intiharı ile ilgili yapılan tahkikatte Mustafa Hilmi'nin kendisini kama ile çeşitli yerlerinden yaralayarak intihar ettiği belirtilmiştir. Ancak XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda kesici ve delici aletlerle intihar eden 9 kişi genellikle intiharlarını zebh yani boğazını keserek ya da karnından yaralayarak gerçekleştirmişlerdir. Mustafa Hilmi Efendinin kendini bu şekilde öldürmesi ölümünü şüpheli bir hale getirmektedir.

İntiharın araç olarak kullanıldığı bir başka olay da hapisanelerde meydana gelen ölüm olaylarıdır. Bilindiği gibi hapishane kavramı ve fikri Osmanlı toplumuna çok sonradan gelmiştir. Bundan dolayı hapishanedeki iyileştirme çabaları ve hapishane koşulları oldukça zordur. Hapishanelerde sorgulama sırasında (havf) dan dolayı intihar eden ⁹⁷ya da işkenceden kaynaklı ölenler de bulunmaktadır. Bu mahkum ya da sanıkların gerçekten intihar mı ettiği yoksa öldürüldüler mi bilinmemektedir. Ancak bazılarının ölümü intihar şeklinde gösterilerek sorumluluktan kurtulmak ve bunların

⁹⁵ Yavuz Selim Karakışla, “Sultan Abdüllaziz’in İntihar Et(tiril)diği Makas (1876)”, **Toplumsal Tarih** S.127, İstanbul 2004, 100-101; Çağrı Alagöz, **Sultan Abdüllaziz’in Kanlı Gömleği; 1876 Darbesi Üzerine Bir Çalışma**,

⁹⁶MVL 745/19, 2 Zilhicce 1286; ayrıca bkz. BEO 657/49248, 20 Muharrem 1313, “*Filibe’de ilan-ı iflas ederek Edirne’ye firar eden ve Bulgaristan komiserliği ikinci kitabından vuku bulan iş’ar üzerine derdesti esnada intihar eyleyen Jozef nam şahsın...*”

⁹⁷ T.FR.I.SL., 41/4056, 13 Kanun 1320.

ölümlerini meşru bir olaymış gibi göstermek isteyenler olabilir. Bu durum ile ilgili Bergama kazasına bağlı olan ve hırsızlıktan dolayı hapsedilmiş olan Nigola adlı kişinin hapisane memuru Osman tarafından zincire vurulduktan sonra Dizdaroğlu Mehmet tarafından sorgulanmış daha sonra Nigola korkusundan dolayı kendini bıçakla boğazlamıştır⁹⁸. Bu durum ile ilgili sorumlu olan memurla muhakeme altına alınmış ancak bir netice elde edilememiştir.

C. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNDA İNTİHAR SEBEPLERİ

Günümüz toplumlarında olduğu gibi Osmanlı toplumunda da intihar sebeplerini ekonomik, dini, siyasi, psikolojik olarak ele almak mümkündür. Her ne kadar toplumlar değişken bir yapıya sahip olsa da intihar kavramı hemen her toplumda ve zamanda benzer sebepler ve intibalar oluşturmuştur. Bununla birlikte insan denilen varlığın, yaşamış olduğu zaman ve çevrenin etkisi altında kalmış olduğu gerçeğini de reddedemeyiz.

İntihar sebepleri farklı şekillerde değerlendirilebilir. Ancak bu çalışmada Osmanlı toplumunda intihar sebepleri belgelerden hareketle; İlet-i kara sevda (aşk), fakr-u zaruret (fakirlik), meyusiyet (umutsuzluk), çeşitli hastalıklar, cinnet, namus ve havf (korku) olmak üzere yedi başlık altında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı toplumundaki intiharlar belirli bir din, dil, ırk ya da mezhep ayrımı gözetilmemiştir. Bulanıkta tutuklu iken firar edip yakalanan Bağdasar isimli şahsın kendini nehre atarak intiharı⁹⁹, Fransa'nın Montpellier Ziraat Mektebi'nde eğitim gören ve kumara düşkünlüğünden dolayı intihar eden İlyas Behçet Efendi¹⁰⁰, Trabzon Ermeni murahhasının intiharı¹⁰¹, Tatavla'da Aya Dimitri mahallesinde intihar eden Yunan Aleksi¹⁰², Geylan Kazasından Mosa'nın zevcesi Mitre'nin intiharı¹⁰³ Osmanlı toplumunun farklı kesimlerindeki intihar vakalarına örnektir.

⁹⁸ A.MKT. MVL., 44/41, 19 Şevval 1267.

⁹⁹ YA. HUS., 326/115, 10 Zilkade 1312.

¹⁰⁰ BEO., 424/31736, 19 Zilhicce 1311.

¹⁰¹ YA. HUS., 329/54, 3 Zilhicce 1312.

¹⁰² A. MKT. NZD., 180/39, 23 Receb 1272.

¹⁰³ A. MKT. UM., 510/38, 22 Rebiyülahir 1278.

Fakirlik	Meyusiyet	Kara Sevda	Hastalık	Cinnet	Namus
5	20	28	12	8	3

Tablo2: XIX. Yüzyıl Osmanlı toplumunda intihar sebepleri

Arşivden rastgele olarak elde edilen 100 adet XIX. yüzyıla ait Osmanlı toplumuna ait intihar vakasının 76'sının hangi sebepten dolayı intihar ettikleri tespit edilebilmiştir. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda kara sevdadan kaynaklı intiharlar birinci sıradadır. Elde edilen bu veriler neticesinde meyusiyet yani utsuzluk ikinci, hastalıktan dolayı gerçekleşen intiharlar ise üçüncü sırada yer almıştır.

1. İlet-i Kara Sevda

Osmanlı toplumunda kara sevdadan dolayı gerçekleşmiş olan intiharlar azımsanamayacak kadar fazladır. Nitekim Osmanlı toplumunda Müslüman, gayrimüslim, erkek ya da kadın olsun pek çok kişi kara sevdaya yakalandıkları ve bunun bir çaresinin olmadığını düşündükleri için intihar etmişlerdir. Bundandır ki Osmanlı toplumunda kara sevdayı bir illet yani bir hastalık olarak algılamışlardır.

Yapılan çalışmalarda kara sevdadan kaynaklı olarak gerçekleştirilmiş pek çok intihar olayına rastlanıldı. Örneğin “*Filibe canibine irsal kılınmış olan Ali nam kimesne kara sevda illetiyle muattel bulunmuş olduğuna binaen Filibe kazasında Derbentbeyi Mahallesi karyesinde sagir bıçak ile kendi kendünü katl etmiş idiğünden...*¹⁰⁴” diye devam etmekte olan belgeyi kara sevdadan kaynaklı olan intiharlara örnek gösterebiliriz. Ayrıca Gayrimüslim bir kız olan ve Ortaköy’de yaşayan Ermeni asıllı bir hizmetçi olan Serapyon’un bulmuş olduğu bir cam parçası ile kendini boğazlayarak intihar etmesini de kara sevdadan kaynaklı intiharlara örnek gösterebiliriz. Nitekim Serapyon’un intiharının ardından hazırlanan raporda “*müptela olduğu illet-i sevda*¹⁰⁵” dan dolayı intihar etmiş olduğu belirtilmiştir. Yine bir başka intihar olayı da Müslüman olan Kütahyalı bir kızın intiharıdır buna göre Ümmügülsüm adlı bu kızın “*illet-i kara sevda*¹⁰⁶” dan dolayı intihar ettiği hazırlanan raporda belirtilmiştir. Ayrıca raporda

¹⁰⁴ MVL, 70/26, 25 Receb 1263.

¹⁰⁵ A. MKT NZD, 351/47, 27 Şevval 1277.

¹⁰⁶ A. MKT UM, 410/51, 27 Zilkade 1276.

intiharından kimsenin sorumlu olmadığı ve kimsenin kendisine yardım etmediği de belirtilmiştir. Kara sevda intiharlarına Divriği'nin Arake Köyünden Süleyman Ağa'nın “*illet-i kara sevda*¹⁰⁷”ya yakalanıp intiharı, Rusya Sefareti tercümanının oğlunun “*saika-yı sevdaya bağlanıp*” Beyoğlu'nda bir otel odasında kalkıştığı ancak başarılı olamadığı intihar girişimini de aşk intiharlarına örnek gösterilebilir.

XIX. yüzyıla ait intihar vakaları ile ilgili belgelerde bazı şüpheli ölümler ile karşılaşmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde bu ölümlerin cinayet olduğu kesin olarak ispatlanamasa da intihar olmadıkları ihtimal dahilindedir. Şöyle ki; Haremeyn Müfettişi vekili Salim Efendi Rumeli'de bulunan Dağdevirenzadelerin saf dışı bırakılması ile bu ailenin mallarının sayımını yapmakla (muhallefat) görevlendiriliyor. Bölgenin en güçlü ve zengini olan bu ailenin sayımları esnasında yapılan bir yolsuzluktan dolayı Salim Efendi Rodos'a sürülüyor. Olaylar buraya kadar Osmanlı hukukuna uygun olarak gerçekleşiyor. Neticede ulemadan olan bu şahıs hakkında Osmanlı Devleti'nin genel olarak uyguladığı sürgün (nefy) politikası uygulanıyor. Ancak belgenin ilerleyen kısımlarında Salim Efendi'nin öldürülmüş olabileceği iddia ediliyor. Yapılan tahkikatlarda Salim Efendinin kendini birkaç defa denize attığı başarılı olamayınca kendini tabanca ile vurduğu ancak yine başarılı olamadığı son olarak da kara sevdaya yakalandığı için bir gece kendini denize atıp intihar ettiği¹⁰⁸ belirtiliyor. Bir başka şüpheli ölüm de bir başka devlet memuru olan bir şahıs kendisini ateşli silah ile iki yerinden yaralayarak intihar ediyor¹⁰⁹. Yapılan tahkikatlar neticesinde bu şahsın önce oğluna silah çektiği, oğlunun korkup kaçması sonucu etrafa korku saldığı ve daha sonra kendini tabanca ile iki yerinden vurarak intihar ettiği ve sebebinin de kara sevda olduğu iddia ediliyor. Tüm bu durumlar neticesinde acaba intihar, idari, siyasi veya yerel güçlerin elinde cinayet olaylarını ört bas etmek için kullanılan bir araç olabilir mi sorusunu akla getirmektedir.

2. Meyusiyet (Umutsuzluk)

Umut, gelecek ile ilgili bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan fazla olan beklentilerdir. Bir çıkış yolu olduğuna ve yardım ile bireyin varlığında değişiklikler oluşabileceği inancı en önemli özelliğidir. Umutsuzluk ise bir amacı gerçekleştirmede

¹⁰⁷ MVL, 193/30, 13 Cemaziyelahir 1265.

¹⁰⁸ HAT, 519/25372, 29 Zilhicce 1233.

¹⁰⁹ MVL, 194-53,15 Receb 1265. ayrıca benzer belgeler için bkz. MVL 745-19, 25 Zilkade 1282; MVL 70/26 , 25 Receb 1263; A.MKT.NZD, 1-36, 16 Şaban 1267.

sıfırdan az olan olumsuz beklentiler şeklinde tanımlanır. Gerek umut gerekse umutsuzluk, her ikisi de kişinin gelecekteki gerçek hedeflerine ulaşma olanaklarının olası yansımasıdır. Umut ve umutsuzluk karşıt beklentileri simgeler. Umut da hedefe ulaşmak için uygulamaya konulan planların başarılacağı öngörüsü varken; umutsuzluk da başarısızlık yargısı vardır. Bu iki uç beklenti kişiden kişiye, durumdan duruma beklenen sonucun ne zaman ve nasıl gerçekleştiğine bağlı olarak değişiklik gösterir¹¹⁰.

Umut, kısa veya uzun dönemde ya da her ikisinde birden ulaşabilecek hedefleri belirler. Sürenin uzaması ile umutsuzluk belirmeye başlar. Böylece kişi kaderci bir biçimde sonucu beklerken kısa dönemli amaçlar için çaba sarf eder. Uzun dönemli amaçlara kıyasla kısa dönemli amaçlara ulaşma çabasına olan inanç ve bu inançlar arasındaki etkileşim kişinin büyük ölçüde umut veya umutsuzluğunun tiplerini oluşturur¹¹¹.

Umutsuzluğun yer aldığı en önemli psikiyatrik bozukluklardan birisi depresyondur. Depresif belirtilerinin şiddeti arttıkça umutsuzluğun da arttığı klinik çalışmalarla gösterilmiştir. Ayrıca depresyonun tüm bulguları içinde umutsuzluk ile en yakın ilişkisi olan intihar düşüncesidir. Depresyonda temel sorunun umutsuzluk olduğunu vurgulamıştır. Umutsuzluğa eşlik eden diğer bulgular ise değersizlik, çaresizlik, mutsuzluk, kararsızlık, eyleme geçememe, işlerini sürdürememe ve suçluluk duygularıdır. Umutsuzluk ve depresyonun birlikte intihar düşüncesi ile önemli derecede ilişkili olmasına karşın umutsuzluğun intihar düşüncesi konusunda depresyondan daha baskındır¹¹².

Emile Durkheim bu tarz intiharları “*melankoli intiharları*” olarak tanımlamaktadır. Melankoli intiharları, hastanın çevresindeki insanlarla ve nesnelere arasındaki ilişkileri sağlıklı olarak kavrayamamasına olanak bırakmayan genel bir aşırı-bunalım ve yoğun üzüntü durumunda görülür. Hasta için zevklerin artık hiçbir çekiciliği kalmamıştır; her şeyi kapkara görür. Yaşam ona sıkıcı ya da üzüntü verici gelmektedir. Bu duygular nasıl yerleşik bir hal almışsa, intihar düşünceleri de öyledir; bunlar son derece sabit olup, kendilerine yol açan genel güdülerde her zaman esas olarak aynıdır¹¹³.

¹¹⁰ N. Dilbaz- G. Seber, “Umutsuzluk Kavramı Depresyon ve İntiharda Önemi”, **Kriz Dergisi** 1(3), s.134.

¹¹¹ N. Dilbaz- G. Seber, a.g.m., s. 135.

¹¹² N. Dilbaz- G. Seber, a.g.m., s.137.

¹¹³ Emile Durkheim, **a.g.e.**, s.47.

Osmanlı toplumunda rastladığımız bir diğer intihar nedeni de kişilerin hayata dair beklentilerinin tükenmesi ya da geleceğe dair umutsuzluğa kapılmalarıdır. Bu ruh halinin ifadesi nerdeyse sistematik bir şekilde “meyus” (umutsuz) ve “meyusiyet” umutsuzluk kelimeleri ile anlatılmaktadır¹¹⁴.

Arşivde yapmış olduğumuz çalışmalar neticesinde meyusiyet ile ilgili rastladığımız bir belgede yer alan; Mısırlı Fuat Paşa'nın torunu İzzet Paşa'nın büyük kızı olan Nazime Hanım'ın Büyükkada'daki intiharı meyusiyet sonucu gerçekleştirilen intihara örnektir. Çünkü Fuat Paşa'nın kızı Nazime Hanım bırakmış olduğu mektupta “*meyusane ömür sürmekten usandığından*¹¹⁵” intihar ettiğini yazmıştır. Nazime Hanım İstanbul'a gelmiş Mehmet Ali Paşa'nın evinde eline geçirdiği bir silahı almış tekrar Büyükkada'daki köşke dönmüş ve hayatını sonlandırmıştır. Meyusiyet ile ilgili Sultan Beyazıt semtinin Emin Bey mahallesinde bulunan Hasan Efendi'nin hastalığından dolayı meyusiyete kapılarak intihar etmesi¹¹⁶, Kosova'nın kırsal mahallinde yaşayan Anastus'un 19 yaşındaki oğlu Nasturanın karışmış olduğu kavgadan dolayı meydana gelen hakaretlere dayanamayarak meyusiyete kapılması ve kendini asması¹¹⁷ da meyusiyetten kaynaklı intiharlara örnektir.

3. Hastalık

Durkheim'e göre intihar oranı üzerinde etkili olduğu düşünülecek iki tür vardır bunlar ruhsal eğilimler ile fiziksel ortamın niteliğidir. Bireyde ya da en azından önemli sayıda bir bireyler kesiminde, ülkeden ülkeye şiddeti değişebilen ve insanı doğrudan doğruya intihara sürükleyen bir eğilim bulunabilir¹¹⁸.

Bu çerçevede Osmanlı Toplumunda intihar sebepleri arasında gösterebileceğimiz bir diğer durum da hastalıklardır. Osmanlı toplumunda kişi, eğer hastalığının tedavisi yoksa umutsuzluğundan ya da yakalanmış olduğu hastalık yüz kızartıcı bir içerik taşıyorsa, utancından kaynaklı olarak intihar edebiliyordu. Hastalıklar neticesinde gerçekleştirilen intiharlara örnek olarak; “*bab-ı ser askeri ikinci levazım şubesi başkatibi Hüsnü Efendi bugün sabahleyin hanesinde revolver ile intihar ettiği*¹¹⁹”

¹¹⁴ Nurullah Şenol, a.g.m., s.53.

¹¹⁵ Y.PRK.ŞH. 7/86, 23 Rebiülevvel 1311.

¹¹⁶ Y. PRK. ZB. 12 /101, 21 Şaban 1311.

¹¹⁷ ZB. 106/7, 18 Ramazan 1308.

¹¹⁸ Emile Durkheim, a.g.e., s.39.

¹¹⁹ Y.PRK.ZB., 12/101, 15 Şubat 1309.

haber alınmış ve yapılan tahkikat sonucunda “*sebeb-i intiharı şimdi memleketinde bulunan kalem odacısı Ahmed’in müptela olduğu frengi illet-i müthişesinin kendisine sirayet etmesinden ve çare-i tedavi bulunmamasından mutahassıl-ı meyus olduğu*”¹²⁰, ve bundan dolayı intihar ettiği anlaşılmaktadır.

Frenginin öncelikle cinsel yolla bulaşan bir hastalık olması, bu hastalığın kurbanlarına yönelik modern sosyal tavır alışlar, hastalıklardan etkilenenlerin sosyal olarak damgalanması sonucunu veren “ahlaki korkuyla” birleşmiştir. Polis tarafından yürütülen soruşturmada, 27 Şubat 1894’de revolverle intihar etmiş olarak evinde bulunan 35 yaşındaki Hüsnü Bey’i ölüme götüren neden, Hüsnü Bey’in bırakmış olduğu bir mektupta bulunmuştur. Mektuba göre Hüsnü Bey bu hastalığı, uzun zamandır frengili olduğu bilinen kalem odacısı Ahmet’ten, çalışma ofisinde ortak kullanılan testi ve bardak yoluyla kapıldığını belirtmektedir. Ne var ki Hüsnü Bey’in frengiye yakalanıp üzüntü ve umutsuzlukla intihara sevk eden neden hastalığı taşımaktan ziyade bunun toplum tarafından algılanışı, yani toplumsal olarak bir ahlaksız olarak damgalanmaktan duyduğu korkudur. Geriye bıraktığı mektubunda Hüsnü Bey, kendi “yaşam tarzı” ve ordu içindeki saygın konum ve başardığı işleri vurgulayarak kendini bir anlamda müdafaa eder. Hüsnü Bey’in, “ *böyle bir illete sirayet edecek mahallere ömründe gitmemiş*”¹²¹ olduğunu belirtmesi, bir yandan hastalıkla o hastalığa yüklenen ahlaksızlık damgasını ortaya koyarken diğer yandan bu ahlaki kavrayışın toplumsal statüyle ya da sınıfsal bir konumla da ilgisini ortaya koyar. Zira Hüsnü Bey’in kendi yaşam tarzı ve parlak kariyeri ile konuya yaklaşması, genelev gibi mekânlara gidip bu hastalığa yakalanan alt sınıftan insanlarla buralarla asla bir bağlantısı olamayacak olan insanlar arasında bir set çekme gayretidir¹²².

Osmanlı toplumuna frenginin ilk olarak ne zaman geldiğine dair net bir bilgi olmasa da XV. yüzyılda İspanya’dan kovulan Yahudiler önce Fas ardından da deniz yolu vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğu’na girdiğine dair iddialar vardır¹²³. Frengi denilince ilk olarak cinsel yolla bulaştığı düşünülse de hastalık imparatorluk coğrafyasının taşrasını da kapsayacak duruma gelmiştir ve bunda etkili olan en önemli etken hastalığın eşyalarla kısa sürede yayılabilen (non-venereal endemic

¹²⁰ **Y.PRK.ZB.**, 12/101, 15 Şubat 1309

¹²¹ **Y.PRK.ZB.**, 12/101, 15 Şubat 1309.

¹²² İnanç Özekmekçi, “Modern Devlet ve Tıp: II. Abdülhamid Döneminde Frengi”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, S. 1,2012, s.96.

¹²³ S. Basa, “Sifiliz’in Tarihçesi” Aktaran İnci Hot, **Haseki Tıp Bülteni15(2)**., İstanbul 1977.

trepanomatoses) bir forma sahip olmasıdır¹²⁴. Osmanlı toplumu bu forma “masum frengi” demekte idi. Osmanlı İmparatorluğu’nun bazı köylerinde halkın %80-%90’ının bu hastalığa sahip olduğu görülmüş ve buralara yerleşen tıp doktorları ailelerin aynı kaptan yemek yiyip içmeleri ile “masum frengi” birbirlerine bulaştırıp taşıdıklarını belirtmektedir. Ayrıca hastalık kullanılmış elbise, çanak, çömlek, bakır kaplar, çatlak ağaç kaşıklar açıktan akan lağımlar, su temininde kullanılan ağaç kaplardan bulaşabilmekteydi¹²⁵. Yapılan tüm araştırmalar neticesinde özellikle taşrada yaşayan halk frengiye bir mesele gözüyle bakmamış hatta devletin “*halkın acımayan yaralarına*” niçin bu kadar önem verdiklerine şaşmışlardır. Özellikle taşra kesimindeki bu halk için eğer yüzlerinde ya da ellerinde bir yara oluşturmazsa sosyal bir mesele olarak görmemişlerdir¹²⁶. Tüm bu veriler doğrultusunda Hasan Efendi’nin yaşamış olduğu bölgenin frengi hakkındaki fikirleri ve kişinin bu durumdan kaynaklı utancı toplumsal bir yaptırım olarak kabul edilebilir. Zira Hasan Efendi taşrada yaşayan alelade bir vatandaş olsa idi bu durumdan ötürü intihara kalkışmazdı. Hasan Efendi’nin bu fiiliyatı toplumun intihar eylemlerindeki etkisini göstermektedir. Halk her ne kadar intihara sıcak bakmasa da insanları mevcut durumları ile sorgulayabiliyor ve toplumdan dışlayarak kişiyi intihara sevk ediyordu.

Osmanlı toplumunda hastalık neticesinde intihar edenlere bir örnek de sara hastası olan Disogu veled-i Yuvan’dır. “*Şehirköyü kasabasında bir müddetten beri sailik ile gelmiş olan Disogu veledî Yuvan nam zimmi sara illetine müptela olup ve mersum kasaba-yı mezkur hayvanatına çoban olmağla hayvanat-ı mezkureleri otlatırken iş bu mah-ı halin 15.günü illet-i mahude kendüsünü istiab idüp kasaba-yı mezkur merasında bulunan Barye nam nehre düşüp gark ve helak olmuş olduğunu...*”¹²⁷ belgede belirtmiştir. Yuvan adlı gencin ölümü ardından yapılan tahkikat neticesinde herhangi bir darp izine ya da öldürüldüğüne dair bir ize rastlanılmamış ve intihar ettiği belirtilmiştir.

Osmanlı toplumunda hastalıktan kaynaklı bir diğer intihar vakaları da akli melekeleri eksik olan kişilerin intiharlarıdır. Bunlar Bolu sancağının Akçaşehir kazasında yaşayan Demirci İsmail’in kızı Hatice¹²⁸, Erkan-ı Harbiye Umumiyesinde

¹²⁴Inanç Özekmekçi, a.g.m., s. 88.

¹²⁵DH. MKT, 648-7, 15 Zilkade 1320

¹²⁶Ahmet Şerif, **Anadolu’da Tanin**, hzl. Mehmet Çetin Börekçi, TTK, Ankara 1999, s. 419.

¹²⁷A. MKT. , 21 Receb 1264.

¹²⁸A.MKT.MVL. 65/95, 28 Zilhicce 1269.

Piyade binbaşı olan Hakkı Bey'in intihara kalkışması¹²⁹, Gümüşhane taburu 2. Bölüğü mülazımı İshak Efendi'nin hastalığının şiddetine dayanamayarak intiharıdır¹³⁰.

4. Cınnet

Cınnet kavramı anlam olarak delilik¹³¹ ile aynıdır. Osmanlı toplumunda gerçekleşen intihar olaylarının bir diğer nedeni de cınnet neticesinde gerçekleşen intiharlardır. Osmanlı toplumunda cınnet ve cınnetten kaynaklı olan intiharlar tartışma konusu olmuştur. Ulaşmış olduğumuz arşiv belgeleri neticesinde Osmanlı toplumunda intiharın bir hastalık olup olmadığı, cınnet neticesinde bu eylemi gerçekleştirenlerin (memur olanlar) ailelerine normal yolla ölenler ile aynı şekilde davranılıp davranılmayacağı konusu tartışılmıştır. Bu durum üzerine tıp doktorları intiharın bir cınnet neticesinde gerçekleşmediğini aksine bu durumu intihar edenin iradesi ile gerçekleştiği fikri ağır basmıştır. Bununla birlikte tıp doktorları intiharı, şartların getirdiği içtimai veya sosyal bir özenti gibi algılayıp, sosyal şartların da belirlediği uyumsuzluklar ya da yaptırımlar sonucu ortaya çıkan zaruri bir durum olarak görmüşlerdir.

Duruma doğal olarak tıbbi yönden yaklaşan tıp doktorları durumu bir ferdin kendi zamanında yaşadığı çevresi ve sosyal muhitinin şartlarından dolayı kaynaklanan ve o şartların geçerli olduğu durumlarda ve ferdin toplumda bir yer bulamadığı zamanlarda kendini telef ettiğini yani intihar ettiğini belirtirler¹³². Ancak tüm bunlara rağmen XIX. Yüzyıl belgelerinde Osmanlı toplumuna ait hemen her intihar olayında bu durumun bir cınnet neticesinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Buradan da Osmanlı toplumunun aslında intihara sıcak bakmadığını ancak durumu kabullenebilir hale getirebilmek için cınneti bir sebep olarak sundukları belirtilebilir. İntihar sebepleri arasında “cınnet”in bu kadar çok yer alması, dini, sosyal değerler açısından toplumsal kabul görmeyen intihar olgusunun yumuşatılmasından ve toplum için meşrulaştırılması çabasından kaynaklandığı söylenebilir.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda cınnet neticesinde intihar edenlere Şehir Köyü'nün Halil Bey mahallesinde bulunan Zeynel oğlu Ahmet'in ailesini evinden

¹²⁹ Y.MTV., 22/79, 21 Zilkade 1303.

¹³⁰ DH.MKT., 2039/118, 18 Cemaziyelahir 1310.

¹³¹ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s.143.

¹³² ŞD 477/14, 26 Şaban 1336.

uzaklaştırdıktan sonra üzerindeki kıyafetleri cununiyetinden (deliliğinden) dolayı çıkartıp daha sonra kendini tabanca ile karnından vurarak ölmesi¹³³ örnek verilebilir.

5. Fakr u Zaruret (Fakirlik)

Ataerkil bir yapıya sahip olan Osmanlı toplumunda erkek ailenin reisi, direğidir. Ailenin geçiminden sorumlu olan erkek için ailenin huzur ve refahı çok önemliydi. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum özellikle evin reisi olarak kabul edilen ve evin geçimi ile ilgilenen erkeklerde maddi sıkıntılardan kaynaklı olarak intihar edenlere rastlanmıştır. Osmanlı toplumunda ekonomik sıkıntı yaşayan ve evin geçimini sağlamakta güçlük çeken erkekler bu durumun yarattığı baskı ve bunalımlardan dolayı intihar yoluna başvurdukları görülmektedir. Fakirlikten kaynaklı olan intiharlara Mudanya nüfus müdürünün “saika-yı fakr-u zaruret ile tecennüm ederek¹³⁴” (fakirlik sebebi ile çıldırarak) intihar etmesi örnek olarak gösterilebilir.

XIX. yüzyıl belgeleri ve intihar olayları incelendiğinde Osmanlı toplumundaki hiçbir kadının ekonomik sıkıntılardan dolayı intihar ettiğine rastlanılmamış veya belgelerde belirtilmemiştir. Dolayısıyla fakr u zaruret kaygılarının daha çok erkekleri ilgilendiren ve onlar üzerinde psikolojik baskı yaratan bir sebep olduğu söylenebilir.

6. Namus

Namus kavram olarak bir toplum içinde ahlâk kurallarına karşı beslenen bağlılık¹³⁵ olarak tanımlanır. Osmanlı toplumunda meydana gelen intiharlardaki bir diğer sebep ise namustan kaynaklı gerçekleşen intiharlardır. Hem erkek hem de kadın için oldukça önemli bir yer tutan namus iki cinsiyet içinde son derece önemli bir yer tutmaktadır. Namustan kaynaklı olarak gerçekleşen intiharlara örnek vermek gerekirse; Kastamonu'nun Akkaya ilçesinde bulunan; burada Ahmet ve İsmail adlı kişiler tarafından tecavüze uğrayan Hacer ve Şerife isimli iki kadından Şerife'nin mahkemede haksız bulunmaları sonucu intihar etmesidir. Mahkemenin bu yönde karar vermesinde etkili olan durum yapılan tahkikatta iki kadında da herhangi bir darp izine rastlamaması ayrıca İsmail ve Ahmet'in üzerinde de silah ve benzeri bir şeye rastlanmamış olmasıdır. Verilen karar ardından Şerife adlı kadının intihar etmesi ile dava yeniden açılmıştır.

¹³³ A.MKT., 170/31, 14 Safer 1265.

¹³⁴ MVL., 217/115, 26 Safer 1338.

¹³⁵ <http://www.tdk.gov.tr/index.php>, 03.08.2014.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta bu duruma erkek egemen bir yaklaşımın mı olduğu ya da kadının karşılaştığı olduğu bu olayın ezikliğinden dolayı mı böyle bir fiiliyata kalkıştığıdır. Elde edilen veriler ışığında ikinci durum daha ağır basmış olup bu düşünce belge ile netleştirilmiştir. Şöyle ki; “...merkumun faziha-yı merkumeye cüretleri cebren olmayıp mezburelerin rızalarıyla olduğu gibi mezburelerde eser-i darp ve cerh bulunmadığı ve merkumanın üzerinde silah vesaire bir şey olmadığı beyan ve inha olunmuş olup ancak fiil-i şeni mezburelerin rızalarıyla olmuş olsa da bu hale irtikab edenlerde pek kayd-ı namus olamayacağı cihetle merkum Müezzinoğlu İsmail’in ilanından sonra kendini telef etmeyeceğinden ve husus ile karye-i mezbure muhtar ve ahalisi tarafından merkumlar hakkında hüsn-i şahadet olunmuş olduğundan bunun cidden vukuu şüpheden kurtulamamış olmasıyla ...merkumânın dahi bu hükme tatbikan ve mahbusiyetleri tarihinden itibaren bade’t-teşhir üç sene mühletle mahallerinde vaz-ı pranga olunmaları....¹³⁶” kararı erkek egemenliğinden ziyade namus olgusuna karşı olan yaklaşımın daha ağır basmasından kaynaklıdır.

Şerife’nin intiharı davanın seyrini değiştirmiş, eğer namus sahibi olmasaydı intihar etmeyeceği varsayılarak ve Şerife’nin utancından dolayı intihar ettiği düşünülmüş, Ahmet ve İsmail’in bu iki kadına tecavüz ettiklerine karar verilmiştir. Namus intiharları erkek kesimde de görülen bir olaydır. Nitekim eşinin namusu hakkında şüpheye düşen ve intihara teşebbüs eden Selanikli Mustafa buna örnektir. Ancak bu intihar vakası sadece bir girişim olarak kalmış ve Mustafa Efendi silahla kendini yaralamaktan öteye gidememiştir.

Bazı intihar olaylarında ise kişi kendini katlederken aynı zamanda da ailesi ya da çevresinde bulunanları da öldürebilmekte idi. Bu tarz intihar eylemleri genel anlamda namus ile ilgili durumlarda daha sık görülmektedir. Örneğin; “*Beyazıd kurbunde Emin Bey mahallesinde sakin baytar müfettişi Süleyman Efendi ahval-i gayri meşruasından dolayı dün gece iki buçukta haremimi kama ile katl ve itlaf ve bu sabah saat üçte de kendüsü revolver ile intihar etmiş...*¹³⁷” tir. Süleyman Efendi’nin bu fiilinden sonra yapılan tahkikat neticesinde Süleyman Efendi’nin eşi Müzeyyen Hanım’ın Beyrut belediyesinde bulunan Hüsnü Efendi ile arasında olan gayri meşru ilişki durumdan

¹³⁶A. MKT. MVL., 112/28, 8 Cemaziyelevvel 1276.

¹³⁷DH.MKT., 156/46, 12 Rebiyülahır sene 1311 ve 11 Teşrinievvel 1309.

dolayı Süleyman Efendi'nin önce ailesini katlettiği ardından kendi hayatını sonlandırdığı ortaya çıkmıştır.

D. OSMANLI TOPLUMUNDA İNTİHAR YÖNTEMLERİ

İntihar sebeplerinde çeşitlilik olduğu gibi intihar etme yöntemlerinde de çeşitlilikler söz konusudur. İntihar etme yöntemleri kişinin bulunduğu yer, zaman ve coğrafyaya göre değişiklikler göstermektedir. XIX. yüzyıl Osmanlı toplumundaki intihar vakaları ile ilgili arşivden rastgele seçilmiş olan belgelere göre taşrada yaşayan bir Osmanlı köylüsü çevresinde bulunan imkanlar doğrultusunda genelde salb¹³⁸ (asılma) eylemini seçerken İstanbul ya da daha gelişmiş bir Osmanlı şehrinde bulunan bir kişi bulunduğu çevreden dolayı yüksek bir yerden/binadan atlamayı tercih edebilmektedir. Ayrıca kişinin yaşadığı bölgede nehir, deniz ya da kuyu vb. yerler varsa kişinin kendisini “*suya ilka*” (atlaması) ederek intiharı da mümkündür. Bu yöntem taşrada genelde kuyu ve nehre atlamak şeklinde iken İstanbul'da da Haliç'e atlama olarak görülmektedir. Yine Osmanlı toplumunda kişinin meslek ve eğitim durumu da yöntemlerde etkili olur. Zira asker kökenli olan bir Osmanlı vatandaşı ateşli silah ile intiharı seçerken, belirli bir eğitim almış olan kişi kimyasal madde ve ilaçlarla intihar edilmektedir. İntihar şeklini seçmede kişinin bulunduğu yer kadar kişisel özellikleri, eğitimi gibi sebeplerin de etkili olduğu söylenebilir.

XIX. yüzyıl Osmanlı belgeleri intihar vakalarının büyük çoğunluğunun ateşli silah kullananlarda gerçekleştiğini göstermektedir. Bunda etkili olan durum intihar eden kişilerin büyük çoğunluğunun erkekler olmasının yanı sıra silahın toplum içindeki özel durumu olabilir. Bunun yanında birçok ailede erkeğe ait bir güvenlik unsuru olarak bulunduruluyor olması temin edilmesini kolaylaştırmış olabilir. Yukarıda da bahsedildiği gibi coğrafi konum da etkili olmuştur. Elde edilen vakalardaki salb (kendini iple asma) olaylarının tamamına yakını taşrada gerçekleşmiştir. Bununla birlikte zehirlenerek intihara eden kişilerle ilgili iki adet belge göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki İstanbul'da meydana gelen ve “*amonyak*¹³⁹” ile diğeri ise Kütahya'da meydana gelen ve yöreye has bir isimlendirmeye belirtilmiş ve zehirli ot olduğu anlaşılan “*akselman*¹⁴⁰” ile gerçekleştirilen intiharlardır. Bu iki durumda etkili olan ayırt

¹³⁸ Konu ile ilgili bkz. **A.MKT.** 138/76, 21 Receb 1264; **A.MKT. NZD.**, 168/59, 13 Safer 1272; **MVL.**, 601/72, 15 Zilkade 1270.

¹³⁹ **Y.PRK. ASK.**, 44/40, 10 Cemaziyelevvel 1305.

¹⁴⁰ **MVL**, 610/2, 9 şevval 1277.

edici özellik ise yöre ve imkanların dışında kişilerin eğitim durumlarıdır. Nitekim amonyak içerek intihar eden kişi bir tıbbiye öğrencisi iken akselman yiyerek intihar eden Süleyman oğlu Muhammed bir Osmanlı köylüsüdür.

Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı toplumunda intihar yöntemlerini; ateşli silahlar kullanarak, kesici ve delici aletler aracılığı ile (zebh), asılma (salb), yüksek bir yerden atlayarak, suya ilka olma (atlama) ve kimyasal ya da zehirli madde olmak üzere altı ana başlık altında toplayabiliriz.

Kendini Asarak	Ateşli Silah	Boğularak	Kimyasal madde/ Zehir	Yüksekten atlayarak	Kesici ve delici alet	toplam
12	35	14	3	8	19	91

Tablo 3: XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intihar yöntemlerinin dağılımı

Arşivden sondaj metodu ile seçilmiş olan 100 adet XIX. yüzyıl Osmanlı toplumuna ait intihar vakasından 91 tanesinin hangi sebeplerden dolayı intihar ettiği tespit edilebilmiştir. Bu veriler ışığında ateşli silahlarla gerçekleştirilen intihar sayıları 35, kesici ve delici aletlerle gerçekleşen intiharlar 19, boğularak gerçekleşen intiharlar 14, kendini asarak gerçekleştirilen intiharlar 12, yüksek yerden atlayarak gerçekleşen intiharlar 8 ve kimyasal ya da zehirli madde alarak intihar edenlerin sayısı ise 3 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu veriler doğrultusunda ateşli silahla intiharların günümüzde olduğu kadar XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda da yaygın bir yöntem olduğu tespit edilmiştir. Ancak günümüzün aksine XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunun kimyasal ya da zehir ile intiharı tercih etmediği görülmüştür. Bunda cinsiyetin belirleyici bir rol oynaması muhtemeldir. Çünkü günümüzde intihar (girişim) en fazla kadınlarda görülen bir olgu iken XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intihar edenlerin büyük çoğunluğu erkektir.

1) Ateşli Silahlarla İntiharlar

Yapmış olduğumuz araştırmalar çerçevesinde ateşli silahlarla intiharlar günümüz toplumlarında olduğu gibi Osmanlı toplumunda da oldukça yaygın olarak kullanılmış bir yöntemdir. Ateşli silahlar Osmanlı Devleti'nde bulunan bütün toplumsal gruplar tarafından kullanılmıştır. Ateşli silahlar ile gerçekleştirilen intiharlarda yöntem olarak kendi içinde de silahın hedeflendiği noktalar bakımından farklılıklar göstermiştir. Buna göre ateşli silah ile intiharlar ağız, kalp ya da şakağa hedef alınarak gerçekleştirilmiştir.

Ateşli silah ile gerçekleştirilen intihar olaylarına Vidin Sancağı'nın Lofça kazasında yaşayan Mehmet adlı bir şahsı örnek olarak gösterebiliriz; “*şehr-i carinin ibtidaki pazarertesi günü sabah namazını cami-i şerifte bade'l eda hanesine avdetle kendüsünü piştov ile göğsünden urup birkaç saat mürurundan sonra müteessiren vefat ettiği...*¹⁴¹”. Mehmet Efendi'nin sabah namazını kılması ardından evine gidip intihar etmesi dikkat çekici bir olaydır. Önce dinin gereği olan bir vazifeyi yerine getirmiş ardından da dinin kesinlikle ve kati bir suretle reddettiği bir eylemi gerçekleştirmesi oldukça ironik bir durumdur.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda ateşli silahlarla gerçekleşen intiharlarda ağırlıklı olarak revolver kullanılmıştır. Revolver ile birlikte tüfeng, piştov, ve tabanca tabirlerine de belgelerde sıkça rastlanmaktadır.

18 Ağustos 1322 tarihli bir tezkireye göre “*Göztepe'deki köşkünde kendi kendini revolver kurşunuyla cerh ederek intihar eden...*¹⁴²” Şükrü Bey Efendi'nin intiharı revolver ile gerçekleştirilmiş olan intiharlara örnektir. Revolver ile gerçekleştirilmiş olan bir diğer intihar da Büyükada'da yaşayan “*İzzet Paşa'nın kerimesi bir sebeb-i mechulden dolayı intihar ettiği...*” haberidir. Bu intihar olayının neden gerçekleştiği bilinmemektedir. Ancak muhtemeldir ki sebepleri bilinen bu intihar vakasında Paşa, nüfuzunu kullanarak gizlemeye muvaffak olmuştur.

12 Teşrin-i sani 1309 tarihinde Sürmene'nin Foçaro karyesinde “*Banek oğlu Hüseyin bin Temel'in yeddinde bulunan çakmaklı tüfeng ile nefisini itlaf eylediği...*¹⁴³” haberi de tüfek ile gerçekleştirilmiş bir intihar yöntemidir. Tüfek ile intihar olaylarına pek sık rastlanmış olmasak da gerçekleştirilen intiharlar genelde taşra kesiminde meydana gelmiştir.

2) Kesici ve Delici Aletler İle İntiharlar (Zebh Etmek)

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda gerçekleştirilmiş olan intihar yöntemlerinden bir diğeri de kesici ve delici aletler ile olanlardır. Osmanlı toplumundaki bazı vatandaşlar intihar aracı olarak; cam parçaları, bıçak, kama, tütün tenekesi vb. aletleri kullanmışlardır.

¹⁴¹ MVL, 884/21, 22 Receb 1274.

¹⁴² ZB, 470/30, 8 Zilhicce 1322.

¹⁴³ DH.MKT, 2064-50, 15 Cemaziyelevvel 1311.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda bu türde gerçekleştirilen intiharlara Ortaköy’de yaşayan Ermeni asıllı bir hizmetçi olan Serapyon’un bulmuş olduğu bir “*cam parçası ile kendini boğazlayarak fevt olması*”¹⁴⁴ yani ölmesini örnek olarak verebiliriz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kişinin intiharında yerin ve mesleğin de önemli ölçüde etkisi vardır. Muhtemelen Serapyon isimli bu Gayrimüslim kadın içerisinde bulunduğu psikolojik durumunda etkisi ile mesleğinin de elverdiği ölçüde en kolay ulaşılabileceği bir cismi intihar aracı olarak kullanmıştır.

Kesici aletler arasında yer alan bir diğer intihar gereci de bıçaktır. “*Filiba kazasında Derbentbeyi mahallesi karyesinde bıçak ile kendi kendünü katl etmiş idüğünden...*”¹⁴⁵ bıçak ile gerçekleştirilen intiharlarda da kişi kendini zebh (boğazlamak) ederken farklı uzuvlarından da yaralayarak öldürebilmekteydi.

Kama ile gerçekleştirilen intihar olayları kesici aletler arasında en yaygın olarak kullanılanıdır. Belgede de belirtildiği gibi; “*Ayazma iskelesinde Eriklili İbrahim kapudanın sefinesi taifesinden Mehmet batınından kama ile kendüsünü urup...*”¹⁴⁶ vefat etmiş olan Mehmet de intihar yöntemi olarak kamayı seçmiştir. Kişinin intiharı sırasında çevresinin ve elindeki imkânların oldukça etkili bir rol oynadığını daha önceden de belirtmiştik. Bu durum ile ilgili en etkili yöntemlerden biri de Burhaneddin Efendi’nin misafir bulunduğu sırada bir fırsatını bularak “*tütün tenekesinin kapağıyla...*”¹⁴⁷ intihar etmeye kalkışmasıdır. 16 Ağustos 1910 yılında gerçekleşmiş olan bu olay neticesinde Burhaneddin Efendi hastaneye kaldırılmış ve durum merkez memurluğuna bildirilmiştir. Burhaneddin Efendi’nin intiharı bir girişim olarak kalmıştır.

3) Suya İlka Olma (Boğulma)

Suya atlayarak gerçekleştirilen intiharlar genelde göl, deniz, boğaz, nehir, kuyu gibi yerlerin olduğu noktalarda yaygın olarak gerçekleştirilir. Özellikle İstanbul’un üç tarafının deniz ve suyla çevrili olmasından dolayı boğularak intihar edenlere sık rastlanılmıştır.

¹⁴⁴ A. MKT NZD, 351/47, 22 Şevval 1277.

¹⁴⁵ MVL, 70-26, 25 Receb 1263.

¹⁴⁶ MVL, 821-44, 24 Şaban 1275.

¹⁴⁷ DH.EUM.VRK., 4/18, 3 Ramazan 1328.

Rodos mutasarrıfı olan Yusuf Bey Kapudan Paşa'ya bildirdiği üzere “*Salim Efendi kara sevda illetine müptela olarak birkaç defa kendünü deryaya ilka murad eylemiş...¹⁴⁸*” ancak yanında bulunan adamlar tarafından kurtarılmıştır. Daha sonra ise “*mah-ı rebıyyü'l-evvel evahirinde sakin olduğu mahalde leylen kendüğü piştov ile darp ve cerh birle fevt olmuş¹⁴⁹*” tur. Yani önceleri bir girişim olarak meydana gelen bu intihar olayı daha sonra farklı bir yöntemle neticelendirilmiştir.

Suya atlayarak intihar etmeye kalkışan bir diğer kişi de hazırlanmış olan bir zabıt ceridesinde “*intihar kasdıyla kendüsünü denize atmış olan Veli Bey¹⁵⁰*” şekli ile belirtilmiştir. Veli Bey intihar amacı ile denize atladıktan sonra orada bulunanlar tarafından kurtarılmıştır.

Suya ilka olarak gerçekleştirilen bir başka olay da Bitlis vilayetinden merkeze gönderilen ve Bulanık'ta tutuklu bulunduğu sürede kaçan ancak Hicaz civarında yakalanmış olan ve Bulanık'a nakli sırasında “*kendüsünü Guri köprüsünden nehre atarak¹⁵¹*” vefat eden bir Osmanlı vatandaşı¹⁵²nın intiharıdır.

4) Asılma (salb)

Önceki başlıklarda da belirtildiği gibi intihar yöntemlerinin çevre ve coğrafya ile bağlantısı yadsınamayacak kadar açıktır. Bunun en önemli örneklerinden birini de kendini asarak gerçekleştirilen intiharlar oluşturmaktadır. Ası ile gerçekleştirilen intiharlar genelde Osmanlı Devleti'nin taşra kısmında yaygın olarak görülmektedir. Ası ile intiharlar genel anlamda bayanlar arasında tercih edilen bir yöntem olarak görülse de taşrada yaşayan pek çok erkek tarafından da tercih edilen bir yöntem olmuştur. XIX. Osmanlı toplumunda meydana gelen intihar yöntemlerinde birinci sırada ateşli silahlar yer alırken tercih açısından ikinci sırada asma yer almaktadır.

Asılma ile gerçekleştirilen intiharlar genelde ağaca ya da evde asılma olarak görülmüştür. Firar etmiş olan ve köyünün yakınlarında bir tanıdığını (Abdullah) görüp ailesine haber vermesini rica eden ancak ailesinin gecikmesi üzerine çevrede bulduğu “*ceviz ağacının üzerine çıkub bir ucunu cevizin dalına beş altı düğüm urup muhkem*

¹⁴⁸HAT, 519- 25372, 29 Zilkade 1233

¹⁴⁹HAT, 519- 25372, 29 Zilkade 1233

¹⁵⁰ZB, 317- 65, 3 Kanunısani 1310.

¹⁵¹YA. HUS., 326-115, 20 Safer 1311.

¹⁵²İsim tespit edilememiştir. Bkz; YA. HUS., 326-115, 20 Safer 1311.

bağlamış ve bir ucunu dahi boğazına ilmek idüp hulkumun altına bir büyücek düğüm urup bu vechle maslub¹⁵³...” olan Küpürçüoğlu Ali'nin intiharını örnek olarak gösterebiliriz. Ali adlı bu şahıs Abdullah adlı kişi ailesine haberi geç ulaştırınca içinde bulunduğu ruh halinden kaynaklı olarak intihar etmiştir. Asker kökenli olan ve aslen Kuşçu Karyesi ahalisinden olan Ali'nin intihar olayı Amasya Sancağı'nın Saz kazasında ve Kasım 1905 (Ramazan 323) tarihinde gerçekleşmiştir. Ali adlı bu kişinin intiharı ardından yapılan tahkikat neticesinde intiharında kimsenin müdahalesi olmadığı kendi isteği ile intihar etmiş olduğu anlaşılmıştır.

Asılma ile intihara bir diğer örnek ise; Eskişehir'in Seyid Gazi Kazasında yaşayan ve *“kendüsü ahurunda boğazına hayt ve urgan vaz' iderek salb iderek telef etmiş¹⁵⁴”* olan Abdullah oğlu Hasan'dır. Hasan'ın intiharı neticesinde ailesinin isteği ile dava açılmış ancak tüm delillerin intiharı göstermesi neticesinde dava düşmüştür.

Salb sadece erkekler arasında kullanılmış bir yöntem değildir. Nitekim Kastamonu'nun Aztavay kazasında yaşayan ve *“karye-i mezbureye kurşun menzili mesafe mahalde mezbure Fatıma cariyeleri kendüsünü çam ağacına salb ile vefat etmiş...¹⁵⁵”* buna örnektir. Fatıma adlı kişi evlilik çağına gelmiş ve ailelerin rızası alınarak nikâhlanmasına karar verildiği bir sırada intihar etmiştir.

5) Yüksek Bir Yerden Atlama

Yüksek bir yerden atlayarak intihar etme yöntemi genelde kentlerde ve yüksek yapılaşmaya elverişli bölgelerde görülmektedir. Yüksek yerler olarak uçurum, köprü, yüksek bina vb. yerleri örnek gösterebiliriz. Osmanlı Toplumunda yüksek yerden atlayarak intihar olaylarına pek sık rastlanmamıştır. Bununla birlikte; Ermeni asıllı olan ve *“nefsine suikast ederek kendüsünü pencereden aşağı atarak derhal vefat¹⁵⁶”* etmiş olan bir şahıs buna örnektir. İntihar olayı 28 Mayıs 1895 tarihinde gerçekleşmiştir.

6) Kimyasal veya Zehirli Madde Alarak İntihar

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda incelenilen belgeler neticesinde çok az da olsa kimyasal ya da zehirli maddelerle gerçekleştirilen intiharlar da saptanmıştır. Kimyasal

¹⁵³MVL, 598/61, Ramazan 1323.

¹⁵⁴MVL, 601/72, 15 Zilkade 1270.

¹⁵⁵A. MKT. DV, 194/87, 5 Muharrem 1278.

¹⁵⁶YA.HUS., 329/ 54, 16 Mayıs 1311.

madde ile gerçekleştirilen intiharlar genel anlamda kişinin mesleği ve eğitim durumu ile ilgilidir. Kimyasal madde olarak intihar olayına örnek olarak; “*Mekteb-i Fununi Harbiye-i Şahane üçüncü senesi şakirdanından Bağdatlı Nuri Efendi dünkü Pazar günü amonyak ile kendüsünü kasden tesmim ederek saat sekiz raddelerinde vefat*¹⁵⁷” etmesini verebiliriz. Yapılan otopsi neticesinde vefatının amonyaktan kaynaklı olduğu tespit edilmiş ayrıca Nuri Efendi’nin kendi el yazısı ile bırakmış olduğu “kimsenin ölümünden sorumlu olmadığı” nı söylediği mektuptan da intihar etmiş olabileceği anlaşılmıştır.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda gerçekleştirilmiş olan intiharları değerlendirirken intihar yöntemlerinin çevre ve imkânlar dâhilinde şekillenebileceğine yukarıda da değinilmişti. Elimizde bulunan bu belge çerçevesinde de ve Nuri Efendi’nin bulunmuş olduğu okulun karşısındaki bir eczaneden amonyağı tedarik etmesini de yer mefhumuna bağlamak mümkündür. Osmanlı toplumunda kimyasal madde ile intiharlara bir başka örnekte kibrit suyu ile gerçekleştirilen intiharlardır. Osmanlı toplumunda kısmi de olsa kibrit suyu ile intihar edenler olmuştur¹⁵⁸.

Zehirli madde ile intiharlara kişilerin bulunmuş oldukları bölgelerde yer alan yerel zehirli bitkileri de örnek olarak gösterebiliriz. Elimizdeki belgeye göre; Hüdavendigâr (Bursa) eyaletine bağlı olan ve “*Medine-i Kütahya’da Ahi İzzettin mahallesi sakinlerinden Berber Bekir torunu Süleyman bin Muhammed nam kimesne gice Cemaziyel-evvelin altıncı günü akselman tabir otu kendi yediyle ekl iderek*¹⁵⁹” intihar etmiştir. Akselman adı verilen bu otun nasıl bir bitki olduğu ve insan vücuduna ne gibi etkileri olduğu saptanamamıştır. Ancak otun yenilmesi neticesinde uzunca bir süre ardından – ki bu elimizdeki belgeye göre 16 saattir- kişinin zehirlenme sonucu ölümüne yol açabilen zehirli bir bitki olduğu anlaşılmaktadır.

E. OSMANLI DEVLET KADEMESİNDEKİ İNTİHARLAR

1. Sultan Abdülaziz’in Ölümü

25 Haziran 1861 günü gece saat birde Osmanlı donanması, İstanbul Boğazı’nda resmi tören geçidi yaparken tellallar, yüksek sesle şunları tekrarlayarak İstanbul sokaklarında dolaşıyorlardı: "*Sultan Mahmut Han'ın oğlu, padişahımız Sultan*

¹⁵⁷Y.PRK. ASK., 44-40, 10 Cemaziyel-evvel 1305.

¹⁵⁸Nurullah Şenol, ag.m., s.53.

¹⁵⁹MVL, 610-2, 9 şevval 1277.

Abdülmecid Han öldü. Ruhu şad olsun. Halefi Sultan Mahmut Han'ın oğlu, Sultan Abdülaziz Han'dır. Tanrı onun saltanatını korusun". O sırada, 9 Şubat 1830 doğumlu, genç ve sağlıklı Abdülaziz saraydan çıktığında henüz 31 yaşındaydı¹⁶⁰.

Sultan Abdülaziz kendine özgü yenilikleri olan bir sultandır. İlk yaptığı icraatlardan birisi, tahta çıktıktan birkaç gün sonra Tanzimat'tan vazgeçilmeyeceğini belirten fermanıdır ki, bu ferman Avrupa devletlerinin endişesini de bertaraf etmiştir. Halka verdiği söze uygun olarak, devlet dairelerinde israfı önlemek amacıyla sıkı bir tasarruf tedbiri uygulamıştır. Şehzadelik yıllarında halka, özel hayatında tek hanımla yetineceğini ve harem kurmayacağını vaat etmiş ve sözünde durmuştur. Sarayın bol maaşlı şişkin kadrolarını azaltmış, gereksiz memurların işlerine son vermiştir. Siyasi mahkûmlar için genel af çıkarmış, rüşvet ve irtikab işine karışanları şiddetle cezalandırmıştır. Devlet teşkilatını tekrar gözden geçirtmiş, bürokrasiye çeki düzen vermeye gayret etmiştir¹⁶¹

Sultan Abdülaziz, 30 Mayıs 1876'da başta Serasker Hüseyin Avni Paşa olmak üzere diğer bazı Osmanlı bürokratlarının tertip ettikleri bir darbe ile tahttan indirilmiştir ve V. Murad tahta çıkmıştır¹⁶². Darbe gizli yapıldığından nazırların birçoğu bu törene gelememiştir. Her Osmanlı padişahının tahta çıkarken oturduğu Bayram Tahtı bu hengâmede getirilememiş ve yeni padişah bir ilki yaşayarak seraskerliğin en lüks koltuğu getirtilerek oturmuştur. Bu sırada Abdülaziz Han ve ailesi Dolmabahçe'den çıkartılıp kayıklara bindirilirken üzerlerine hiçbir şey almamaları tembih edilmiş, onlar da öyle yapmışlardı.¹⁶³ Sultan ve ailesi kayıklarla Topkapı Sarayına nakledilmiş, Abdülaziz'e de Sultan III. Selim'in odası ayrılmıştır ki bu durum çok farklı anlamlar içermektedir. Çünkü III. Selim tahtından indirildikten sonra bu odada şehit edilmiştir. Sultan Abdülaziz, dairesine yerleşir yerleşmez V. Murad'a hitaben bir mektup yazmış ve suikasta uğrayacağına dair şüphelerinin olduğunu kendisinin ve ailesinin Feriye Sarayına naklini istemiş ve akabinde bu nakil gerçekleşmiştir¹⁶⁴.

¹⁶⁰ Nihat Karaer, "Abdülaziz", s.314.

¹⁶¹ Nejdet Gök, "Tarihin Peşinde, Mütercim Halimî Efendi'nin Notları Çerçevesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati Ve Sonuçları" **Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.7, 2012, s.169.

¹⁶² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, C. VII**, TTK Ankara 1995, s.75.

¹⁶³ Çağrı Alagöz "Sultan Abdülaziz'in Kanlı Gömleği; 1876 Darbesi Üzerine Bir Çalışma", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları**, s.9..

¹⁶⁴ Çağrı Alagöz, a.g.m. , s.10.

Sultan Abdülaziz naklolunduğu Feriye Sarayı'nda hal'inden beş gün sonra vefat etmiştir. Abdülaziz'in vefatının ardından bu durumun bir intihar vakası değil cinayet olduğu düşünülse de Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın Sultan'ı henüz yaşarken yatağından kaldırtıp karakola naklettirmesi, olayla ilgili olarak rapor hazırlamakla mükellef doktorlara Sultan'ı detaylı olarak muayene ettirmemesi ve hazırlanan ölüm raporunun¹⁶⁵ intihar olduğu yönünde hazırlanması uzun yıllar bu Osmanlı padişahının intihar ettiğine yönelik düşüncelerin olmasına neden olmuştur. Ancak Yıldız'da yapılan mahkeme esnasında elde edilen veriler doğrultusunda Abdülaziz'in katledildiği fikrine ulaşılmıştır¹⁶⁶.

Sultan Abdülaziz'in ölümünü araştıran Yıldız mahkemesinin kuruluşu ile ilgili Münevver Ayaşlı şöyle demektedir; *“Abdülaziz'in ölümünden beş yıl 23 gün sonra Sultan Aziz'in hakkındaki şayialar halk arasında mütemadi bir mevzuu teşkil ettiği sırada Amedçilikte bulunan ve sonraları Malive ve Nfia nazırı olan “ Mir-i Hakikat” müellifi Mahmud Celalüddin Paşa'nın İzmir'den getirilirken “İstanbul” vapurunda yapılmış olan ilk isticvaplarında söylendiğine göre, Sultan Aziz ailesinin de davacı vaziyetine geçmesi bir tahkikat heyeti teşkiliyle neticelenmiş ve işte bu tahkikat üzerine böyle bir mahkeme kurulmuştur¹⁶⁷.”*

Yıldız mahkemesi üç gün sürmüştü, mahkeme sonunda Sultan Abdülaziz'in katledildiğine kanaat getirilmiş ve bu olayla ilgili yargılananlardan Pehlivan Mustafa, Cezayirli Mustafa, Boyabadlı Hacı Mehmed'le Mütercim Rüşdü, Midhat, Damat Mahmut, Damat Nuri Paşalar ve Fahri, Ali Necib Beyler idama. Seyyid ve İzzet Beyler de onar sene kürek cezasına mahkûm olmuşlardır. Hüküm mahkeme-i temyiz ile Bab-ı Ali'de ve Fetva makamından da tasdik edilmiştir¹⁶⁸.

İntihar eden ya da intihar ettiği düşünülen kişi ile ilgili eğer akrabalardan biri şikayette bulunmazsa bu durumun cinayet mi yoksa intihar mı olduğu dönemin mahkemelerince sorgulanmıyordu. Her ne kadar bu durum özel şartlar içeren siyasi bir durumu da teoride şartların yerine gelmesi için yeniden şartların olgunlaşmasını beklemek gerekmiştir. Sultan Abdülaziz'in ölümü bu duruma verilebilecek en güzel

¹⁶⁵ Bkz. Ekler, Abdülaziz'in Ölüm Raporu.

¹⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “ Sultan Abdülaziz Vak'asına dair Vak'a-nüvis Lütfi Efendi'nin Bir Risalesi”, **Bellekten c. VII, S.28**, Ankara 1943, S.349-373.

¹⁶⁷ Münevver Ayaşlı, **19. Asır Teşrinî Sani ve Ötesi Kıbrıs ve Fetvası**, Dede Korkut Yayınları, Yayın Nu:5, İstanbul 1971, s.213.

¹⁶⁸ Münevver Ayaşlı, **a.g.e.**,s.217.

örnektir. Nitekim Sultanın öldürülmüş olacağına dair ortalıkta her ne kadar söylentiler olsa da II. Abdülhamid “*amcam katledilmiştir*” diyerek davacı olmadan Yıldız mahkemesi oluşturulmamış ve bu ölüm olayı etraflıca araştırılmamıştır.

2. Şehzade İntiharları (Yusuf İzzettin Efendi)

a) Yusuf İzzettin Efendi'nin Hayatı ve Faaliyetleri

Yusuf İzzettin Efendi 10 Ekim 1857 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda doğdu. Babası Abdülaziz, annesi Gürcü ise başkadın Dürr-i Nev Kadın Efendi'ydi¹⁶⁹. Doğduğunda amcası Abdülmecit padişah olarak hüküm sürmekteydi. Babası Abdülaziz gibi şehzadelerin tahta çıkana kadar çocuk sahibi olmamaları kuralı geçerliydi. Yusuf İzzettin Efendi bu kurala aykırı olarak doğmuştu. Bu nedenle babasının tahta çıktığı 1861 yılına kadar dört yıl boyunca varlığı gizlendi. 10 yaşındayken babasıyla birlikte Avrupa gezisine katıldı¹⁷⁰. Ondokuz yaşındayken babası Abdülaziz tahttan indirildi . Babasının ölümünden sonra tahta çıkacak padişahı belirlemek için, o dönemde geçerli olan hanedanın en yaşlı erkeğinin tahta çıkması kuralı kullanıldı. Bu kural uyarınca Abdülaziz'in ölümünden sonra, önce Yusuf İzzettin Efendi'nin amcaoğulları V. Murat ve II. Abdülhamit sırasıyla tahta çıktılar. Daha sonra da V. Mehmet 27 Nisan 1909 tarihinde tahta çıktığı zaman Yusuf İzzettin Efendi hanedanın padişaktan sonraki en yaşlı erkeği olarak veliaht durumuna yükseldi. Yusuf İzzeddin Efendi Osmanlı Devleti'ni yurtdışında çeşitli törenlerde veliaht sıfatıyla temsil etti. 1910 yılında Birleşik Krallık kralı VII. Edward'ın cenaze, 1911 yılında da V. George'un taç giyme törenlerinde hazır bulundu.

b) Babası Abdülaziz'in Ölümü ve Yusuf İzzettin Efendi

Sultan Abdülaziz'in 1876'da, bir darbe ile tahttan indirilmesi üzerine Yusuf İzzeddin Efendi'nin eski şaşaalı günleri sona erdi. II. Abdülhamid döneminde maliyenin içinde bulunduğu sıkıntılardan o da nasibini aldı; diğer pek çok hânedan üyesi gibi maaşının ödenmesinde zorluklar çıktı ve aylarca maaş alamadığı zamanlar oldu. Buna rağmen II. Abdülhamid nezdindeki itibarı yüksekti. Ancak kendisi ve maiyeti diğer hânedan üyeleri gibi hafiyelerin gözetimi altındaydı. 27 Nisan 1909'da II. Abdülhamid'in tahttan indirilip Mehmed Reşad'ın tahta çıkarılmasının ardından Yusuf

¹⁶⁹ <http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~royalty/turkey/i347.html> 12.06.2014

¹⁷⁰ <http://www.e-tarih.org/biyografi.php?b=442> 12.06.2014

İzzeddin Efendi “*veliahd-ı saltanat*” oldu. Aynı tarihte alınan bir kararla 1876’dan itibaren II. Abdülhamid adına padişahın emlakine aktarılan bütün arazi, imtiyaz ve taşınmazlar maliye hazinesine devredildi. Veliyaht olduktan sonra İttihatçılar tarafından çevresine yerleştirilen yaver ve teşrifatçı gibi özel görevlilerin üzerinde kurdukları baskı Yûsuf İzzeddin’i ruhsal açıdan yıpratı¹⁷¹.

c) Yusuf İzzettin Efendi’nin Ölümü ve İddialar

Hastalığının şiddetlendiği 1912 yılından sonra Yusuf İzzeddin Efendi’nin çevresindeki doktorlara ve devlet adamlarına rahat vermediği, sürekli onları tâciz ettiği dosyasında mevcut onlarca rapor ve mektuptan anlaşılmaktadır. 1914 ilkbaharında hastalığın biraz daha artması üzerine tekrar Avrupa’ya gönderilmesine karar verildi. Bu arada veliahtlıktan düşürülmeyeceğine dair teminat vermesi için padişahı sıkıştırmaktan geri kalmadı. Sultan Mehmed Reşad böyle bir şey düşünmediğini ona kesin bir dille bildirdi. Fakat I. Dünya Savaşı’nın çıkması üzerine Avrupa gezisi ertelendi.

Yusuf İzzeddin Efendi, 31 Ocak 1916 günü konağından çıkıp Aksaray Pertevniyal Vâlîde Sultan Camii’nde namaz kıldıktan sonra oradaki mezarlıkta yatan babaannesinin, ilk eşi Çeşmiâhû ile oğlu Mehmed Bahâeddin’in kabirlerini ziyaret etti. Ertesi gün tedavi için Avrupa’ya gitmesi planlanmıştı; ancak buna istekli değildi. Neticede o gece sol kolunun bileğindeki damarları ustura ile keserek intihara teşebbüs etti ve çağrılan doktorların bütün müdahalesine rağmen kan kaybından öldü. El yazısıyla bıraktığı mektupta içinde bulunduğu duruma tahammül edemediğini, maddî sıkıntı çektiğini, intiharın kötü bir şey olduğunu bildiğini ve Allah’ın affına sığındığını belirtmekte olduğu mektubunu, “*Cenâb-ı Hak kusurumu affetsin*” sözüyle bitirmekteydi¹⁷².

Yusuf İzzeddin Efendi’nin trajik ölümü daha sonra pek çok söylentiye ve senaryoya malzeme teşkil etmiştir. Hakkında yazı yazarların bir kısmı onun intihar ettiğini, bir kısmı da İttihatçılar tarafından öldürülüp intihar süsü verildiğini ileri sürmüştür. Murat Bardakçı’nın Şahbaba adlı kitabında belirtildiğine göre 1966 yılında ölen Abdulkaziz’in torunlarından Tevhid Efendi, Yusuf İzzettin Efendi’nin kızı Mihrişah Sultan’a şunları anlatır: “...Zincirlikuyu’daki köşkte her gece dört doktor

¹⁷¹ Ali Akyıldız, “Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916), **DİA**, XLIV.

¹⁷² Ali Akyıldız, a.g.m., XLIV.

kalırdı. Harem ağalarından biri, “ bu gece hanımların eğlencesi var, oyuncularla sazandeler gelecek. Efendi Hazretleri (Yusuf İzzettin Efendi) zaten erkenden odalarına çekilecekler, dolayısıyla sizin kalmanıza lüzum yok” diye doktorları evlerine göndermiş. Akşam çengillerle saz heyeti geldi. Geç vakte kadar musiki yapıldı. Gece Efendinin odasında garip bir sessizlik olduğunu fark ettik ve içeri girdik. Efendi bilekleri kesilmiş kanlar içerisinde yatıyordu. İşin garibi duvarlar da kan içindeydi. Odada sanki bir mücadele olmuştu. Üstelik aylardan Şubat’tı, hava buz gibi soğuktu ama pencere ardına kadar açıktı ve penceredeki ağaçlardan biri pencerenin önüne kadar yükseliyordu...¹⁷³” bu cümleden yola çıkan pek çok kişi Yusuf İzzettin Efendi’nin de babası ile aynı sonu paylaştığını belirtmektedir.

F. OSMANLI DEVLETİ’NDE ASKER İNTİHARLAR

XVIII. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan endüstriyel gelişmeyi yakından takip edemeyen Osmanlı Devleti, eski üstünlüğünü yitirip zayıflamaya başladı. Bu sebeple, eski gücüne tekrar kavuşabilmesi için, hemen hemen her sahada yeni düzenleme ve reform çalışmalarının başlatılması zarureti ortaya çıktı. Osmanlı Devleti, girdiği savaşlarda uğradığı bir dizi yenilgiden sonra, öncelikle askeri alanda bazı reformlar yapmayı gerekli görmüştür. Girişilen savaşlarda uğranılan mağlubiyetlerin sebebi olarak, bozulmuş askerî müessese ve ordu görüldüğünden, reform hareketlerinde önceliği askerî kurumlar aldı. Savaşlarda yenilgiler devam ettikçe, Osmanlı idarecileri bu yenilgileri öncelikle Avrupa subay ve askerlerinin iyi yetişmiş olmalarına, kendilerinin bu alanda geri kalmalarına bağlamışlardır. Önce Avrupa tarzında bazı askerî yenileşmelere girişmeyi gerekli görmüşlerdir. XVIII. yüzyılda Osmanlı memleketine gelen yabancı uzmanlar da öncelikle askerî yenileşmeyi tavsiye etmişlerdir. Bu yüzden, bu asrın ikinci yarısından itibaren askerî ihtiyaçları karşılamak için Avrupa’nın çağdaş eğitim kuruluşlarından ilham alınarak modern mektepler açılmaya başlandı: 1734’te kısa ömürlü bir askerî okul olan *Hendesehane*¹⁷⁴ 1776’da *Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn* (İmparatorluk Deniz Mühendishanesi) kuruldu. 1795’te de ilk defa öğrenci kaydederek eğitime başlayan *Mühendishane-i Berrî-i Hümayûn* (Kara Mühendishanesi) kuruldu¹⁷⁵.

¹⁷³ Murat Bardakçı, **Şahbaba**, Pan Yayıncılık, İstanbul 2002, s.247.

¹⁷⁴ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)**, Ankara 1999, s.124.

¹⁷⁵ Kemal Beydilli, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)**, İstanbul 1995, s. 368.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti, adeta bir çöküşün eşiğindeydi; askerî, siyasî, ilmî ve hatta ekonomik yönden Batı'ya kıyasla çok gerilerde kalmış ve temel kurumları bozulmuştu. Bu dönemde, Avrupa devletlerinde her alanda dikkat çekici bir ilerleme kaydedilmişti¹⁷⁶. Avrupa'da ilerlemeler devam ederken Osmanlı'nın gerilemeye devam etmesi, bozulan siyasi, ekonomik sistem Osmanlı askeri sisteminde çökmesinde etkili oldu. Zor şartlarda askerlik yapan kişilerde intihar olayları kaçınılmaz olmuştur¹⁷⁷.”

Okumuş olduğumuz belgelerde intihar eden kişinin ölümü ile ilgili akrabaları tarafından herhangi bir suçlama bulunmadığı takdirde hukuki sürecin başlatılmadığını belirtmiştir. Ancak; “*Redîf-i mukaddem seksen birinci alayın üçüncü Gümüşhane taburunun ikinci bölüğü mülazım-ı saniyesi İshak Efendi'nin hastalanmasına mebni tedâvi ittirmek üzere da'vet olunan belediye tabibi Osman Efendi gelmemiş ve hasta dahî hastalığının şiddetinden kendüsünü pencereden atarak vefat etmiş olmasıyla*¹⁷⁸” sonuçlanan intihar neticesinde hastanın tedavisi için gelmeyen doktor suçlanmıştır. Elimizdeki belgelerde genelde kişinin hangi sebeple ve hangi yöntemle intihar ettiği belirtilirken kişinin intiharında herhangi birinin dahil olup olmadığı yazılmakta idi. Ancak bu belgeye göre Osman Efendi hukuki anlamda kesin bir şekilde suçlanmıştır. Osman Efendi intihardan dolayı suçlandığı için görevinden el çektirilmesi istenmiştir. Yapılan tahkikat sonucunda Osman Ağa'nın İshak Efendi'nin tedavisi için oraya gittiği ancak İshak Efendi'nin tedaviyi reddettiği ve hastalığının da tesiri ile cinnet neticesinde intihar ettiği belirtilmiş ve İshak Efendi hakkındaki suçlama kaldırılmıştır.

Bu belgeyi ilginç kılan bir diğer nokta da Osman Ağa yerine görevlendirilen Mardiros Ağa'nın bu görevi kabul etmemesidir. Mardiros Ağa'yı buraya gönderebilecekleri bir kanunun olmasa da “*memleket-i etibbası nizâmnâmesinin onuncu maddesinde mekâtib-i tıbbiye-i şâhânede ikmâl-i tahsîl edenlerin iki sene kaza ve üçüncü liva sınıflarında ifâ-yı tabâbete mecbûr oldukları ve bu hidmeti ifâyâ kâil olmayanların bedel-i nakdî askeri olan elli ve diploma harcı olarak yirmi lira ile mektebde tâhsilde bulunduğu her sene için onar lira te'dîyesine mecbûr olacakları musarrâh bulunduğu bahsle bu gibi memuriyetlere hatta dolgun maaşlarla bile*

¹⁷⁶Fatma Ürekli, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, s.391.

¹⁷⁷MVL, 598/61, 19 Safer 1279

¹⁷⁸DH.MKT. 2039-118, 20 Teşrin-i sani 1308.

gitmekden imtinâ' edenlere bu ibret-i müessire olmak üzere mûmâileyh hakkında madde-i mezkure ahkâmının icrası derece-i vûcûb bulunduđu¹⁷⁹, ve bu maddeye binaen gönderilebileceği belirtilmiştir. Oldukça spesifik bir konu olan bu durum Osmanlı hukuk sistemi ve hasta- doktor ilişkilerinin araştırılması gerekliliğini doğurur kanaatindeyiz.

G. ÖNEMLİ DEVLET ADAMLARININ İNTİHARLARI (SADULLAH PAŞA ÖRNEĞİ)

1. Sadullah Paşa'nın Özgeçmişi ve İntiharı

Tanzimat devri devlet adamı ve şairi Sadullah Paşa, 1838' de Erzurum'da doğdu. Babası çeşitli illerde valilik yapmış Esad Muhlis Paşa'dır. Tam ismi Mehmed Sadullah Rami'dir Aslen Ayaşlı olup soyu, Hacı Bayram-ı Veli'nin ikinci halifesi olan ve mezarı Ayaş'ta bulunan Mustafa Bünyamin Ayaşî'ye kadar inmekte; 1885'te doldurduğu sicil kaydında kendisini “*Esseyid Sadullah Paşa bin Müftizâde Esad Muhlis Paşa*” olarak tanımlamaktaydı. Dedesi, Ayaş Müftüsü Hasan Efendi; babası ise çeşitli valiliklerde bulunmuş olan vezir Mehmed Esad Muhlis Paşa'dır¹⁸⁰.

İyi bir tahsil gören Sadullah Paşa, babasının kontrolünde özel hocalardan Arapça, Farsça, Akaid, Tabiiyye, Kimya ve Fransızca dersleri aldı. 1853'te ilk memuriyetine başlayarak, Maliye Varidat Kalemi'nde vazifelendirildi. Üç sene kadar burada çalıştıktan sonra, Babıâli Tercüme Odasına geçti. Kısa zamanda memuriyette derecesi yükseldi ve sırasıyla Mesahib Kalemi'ne (1866), Şura-yı Devlet Maarif Dairesi Başmuavinliğine (1868) ve ardından da Başkitabeti'ne (1870) geldi. Divan-ı Hümayun Tercümanlığı'na (1871), Divan-ı Hümayun Amedliği'ne ve Defter-i Hakani Nezaretine (1874), Temyiz Mahkemesi Reisliği'ne (1876), Ticaret Nezaretine ve Sultan Murad'ın tahta geçmesiyle de Mabeyn Başkâtipliği'ne (1876) tayin edildi. Sultan II. Abdülhamid zamanında, Bulgaristan meselesini yerinde incelemek üzere Filibe'ye gönderilen komisyona başkanlık yaptı. Bu vazifesini tamamladıktan sonra Berlin'e elçi olarak gönderildi. Buradayken Ayastefanos Antlaşması ile Berlin Kongresine ikinci murahhas

¹⁷⁹DH.MKT. 2039-118, 20 Teşrinsani 1308.

¹⁸⁰Ali Akyıldız, **Sürgün Sefir Sadullah Paşa Hayatı, İntiharı, Yazıları** , Türkiye İş Bankası ;Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 1.

olarak katıldı. Berlin' deki başarılı çalışmalarından dolayı vezirlik rütbesi verildi (1881). 1883'te Viyana Büyükelçiliğine tayin edildi¹⁸¹.

Sadullah Paşa'nın intihar olayına geçmeden önce Ali Akyıldız'ın “ **Sürgün Sefir Sadullah Paşa**” adlı eserinde kaleme aldığı Prens Rudlof'un intiharı ironik bir şekilde Sadullah Paşanın intiharına benzemektedir. “*Evli olan Veliaht Prens Rudolf, 29 Ocak'ı 30'a bağlayan geceyi, İstanbul'da uzun yıllar bankerlik yapmış bir insan olan Teodoraki Baltacı'nın torunu Maria Vetsera'yla birlikte Viyana'ya 30 km. mesafede bulunan kendisine ait Mayerling av köşkünde geçirmiş; o gecenin sabahı iki sevgili köşkte tabancayla vurulmuş olarak bulunmuştu. Avusturya hükümetinin ilk açıklamasına göre Rudolf'un ölüm sebebi kalp rahatsızlığıydı.*”¹⁸² Sadullah Paşa da evli idi ve onun da Anna Schumann adında bir kadınla ilişkisi bulunmaktaydı.

Avusturya hükümetinin bu konu ile ilgili çelişkili bilgiler vermesi, olayın basından saklanması, II. Abdülhamid'in, Prens Rudlof'ta bir kalp rahatsızlığı olmadığına dair fikirleri neticesinde olayın iç yüzünü öğrenmek isteyen Padişah, Sadullah Paşa'yı bu şüpheli intiharı araştırması için görevlendirmiştir. Bu durum Ali Akyıldız'ın aynı eserinde şöyle kaleme alınmıştır: “ *mabeynden Sadullah Paşa'ya gönderilen yazıda, 1884'te İstanbul'u ziyareti sırasında Prensi tanımış olan II. Abdülhamid'in Prenste kalp rahatsızlığı emaresi görmediği ve dolayısıyla açıklanan ölüm sebebini şüpheli bulduğunu belirterek bu hadiseyi itinayla araştırıp hükümeti bilgilendirmesini istendi*”¹⁸³.

Paşa'nın verdiği bilgilere göre, hükümetin ölüm nedenini intihar olarak açıklamasının ardından, Katolik din adamları, cinnet gibi anlaşılabilir bir neden olmaksızın intihar edenin cenaze ayininde bulunmayacaklarını belirterek muhalefet ettikleri için bazı yörelerde ayinler papazsız yapıldı. Onun kanaati olayın bir aşk hikâyesi sonucunda meydana geldiği ve siyasi bir boyutunun bulunmadığı yönündeydi¹⁸⁴.

Prens Rudlof'un intiharından yaklaşık iki sene sonra gerçekleşen Sadullah Paşa'nın intiharı pek çok benzerlikler göstermektedir. Sadullah Paşa'nın intiharı ile

¹⁸¹İbrahim Şirin, “Sadullah Paşa'nın 19. Asır Manzumesi Bağlamında Osmanlı'da Bilginin Toplumsal Tarihine Bir Bakış”, **Sosyoloji Dergisi 3. Dizi, S. 15**, 2007/2, s.41-56.

¹⁸² Ali Akyıldız, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁸³ Ali Akyıldız, **a.g.e.**, s.137.

¹⁸⁴ Ali Akyıldız, **a.g.e.**, s.138.

ilgili öne sürülen en büyük sebep Sadullah Paşa'nın oda hizmetçisi olan Anna Schumann ile yaşamış olduğu yasak aşk olarak kabul edilir. Anna Schumann, 1890 Eylül'ünün başlarına kadar; yaklaşık dört yıl paşanın oda hizmetini görür ve daha sonra karnının gittikçe büyümeye başlaması üzerine etrafındakilerin durumun farkına varmaması için sefaretten ayrılır¹⁸⁵.

Sadullah Paşa Anna Schumann'ın hamileliğinin duyulmasının neden olacağı diplomatik skandal ihtimalinden dolayı bu olayı bir rezalete sebebiyet vermeden çözüme arayışları içine girer. Bir çözüm bulamayınca da durumu Viyana Sefareti ikinci katibi olan Sadullah Paşa'nın yeğeni Esad Bey'e açar. Bu süreçte Sadullah Paşa'nın diğer yeğeni Nusret Bey'de dayısının yanında bulunur. Avusturya kanunlarına göre bir kızın reşit sayılabilmesi için 25 yaşında olması gerektiği ancak Anna Schumann'ın 24 yaşında olması, yaşının dolmasını bekleyemeyeceklerinden dolayı Anna Schumann ile evlendirebilecek birini bulamamaları ayrıca çocuğun bu şartlar dahilinde Viyana'da doğması neticesinde Avusturya kanunlarına göre vaftiz edilme ihtimali; yani çocuğunun bir Hıristiyan gibi muamele göreceği endişesi de Sadullah Paşa'yı oldukça zor bir duruma sokar. Bundan dolayı Sadullah paşa Anna Schumann ile gizlice nikahlanmak istese de bunun bir işe yaramayacağı anlaşılır.

Sadullah Paşa'nın tüm bu sıkıntılarla uğraşırken bir de kızı ve kerimesinin hastalıklarını haber alması ile üzüntüsü vicdan azabına döner. Tüm bu olaylar Sadullah Paşa'nın ruhsal durumunu iyice etkiler.

Sadullah Paşa, yukarıda zikredilen bütün bu çözüm arayışlarından bir netice çıkmayınca, tek çare olarak ölümü görerek intihara karar verdi. Sefaret görevlilerinin verdiği bilgiye göre, intiharından bir gün önce son zamanlarda olduğundan daha neşeli davranarak genelde yaptığı gibi akşamüzeri gezintiye çıktı. Nusret Bey, akşam yemeğinden sonra babasından izin isteyerek hasta olan Esad Bey'i ziyarete gitti; Ragıp Bey ise uyumak için odasına çekildi. Saat on civarında kendi dairesine geçen Sadullah Paşa ertesi gün öğlene kadar odasından çıkmadı¹⁸⁶. Yapılan tüm müdahalelere rağmen Sadullah Paşa uzun bir hayat mücadelesi sonunda 18 Ocak 1891 tarihinde vefat etti.

Yapılan tahkikat neticesinde Sadullah Paşa'nın "*Çarşamba günü sefarethanesi banyosunda ağzında umumi sefarethane dairesini tenvir iden demir gaz borularına*

¹⁸⁵ Ali Akyıldız, a.g.e., s.147.

¹⁸⁶ Ali Akyıldız, a.g.e., s.155.

*iştirak ettirilmiş lastik boru ile*¹⁸⁷” bulunduğu belirtilmiş ve doktorlar intihar sebebini “*hava gazı vasıtasıyla tesmihten*” ileri geldiğini belirtmişlerdir¹⁸⁸. Sadullah Paşa'nın intihar için seçmiş olduğu yöntem dikkat çekicidir. Sadullah Paşa'nın bu şekilde bir yöntemi seçmiş olmasında eğitim durumunun ve bulunduğu şehrin gelişmişliği etkili olabilir. Ancak neden böyle bir yönteme başvurduğu kesin olarak bilinmemektedir.

2. Sadullah Paşa'nın İntiharının Basına Yansımaları

Bilindiği üzere II. Abdülhamit dönemi iç ve dış basının oldukça sıkı bir şekilde takip edildiği bir dönemdir. Sadullah Paşa'nın intiharı da dönemin basınında oldukça önemli bir yer tutmuştur. Bunlardan Diztoğnbela¹⁸⁹ gazetesi Sadullah Paşa'nın ölüm haberi ile ilgili; “*Merhum Abdüllaziz'in vefatının intikamını almak üzere Çerkes Hasan Bey'in vükeladan üç kişiyi katl eylediği haberi mabeyn-i hümayunda ne surette tesir-i azim hasıl eylemiş ise Sadullah Paşa'nın intiharı haberi aynı derecede sui tesir hasıl eylemiştir*¹⁹⁰.” cümlelerine yer vermiştir. Sadullah Paşa'nın intihar sebebi de basını oldukça meşgul etmiştir. Sadullah; Paşa'nın intihar sebepleri arasında; “*zevcesi ile kerimesinin hastalıklarından dolayı mal-i hülya iletine yakalanması*”¹⁹¹, ndan duyduğu üzüntüyü, maddi sıkıntılar, vatan hasreti, “*Almanya'da bir kız ile münasebet eylemesi*”,¹⁹² II. Abdülhamit kendisine men ettiği halde şapka giymesi ve bazı sebeplerden dolayı ölümünü istemesi¹⁹³ gibi konular da çeşitli yabancı gazetelerde dile getirilmiştir¹⁹⁴.

Sadullah Paşa'nın cenazesinin İstanbul'a nakli için nasıl bir yol izleneceği konusunda kendisinin bilgilendirilmesini isteyen Nasri Bey İstanbul'da gelen cevap neticesinde Viyana'da sade bir tören yapıldı. 21 Ocak'ta İstanbul'a gönderilmek üzere istasyona nakledilen naaşı; hükümetin gönderdiği paranın Nasri Bey'e geç ulaşması

¹⁸⁷Y.PRK.TKM., 20/14, 9 Cemaziyelahir 1308.

¹⁸⁸Y.PRK. TKM, 20/1, 9 Cemaziyelahir 1308.

¹⁸⁹Diztoğnbela: Osmanlı Devleti yabancı basına ait gazete adlarını gazete çevirilerini yaparken yazıldığı gibi aktarmıştır. Bundan dolayı Batıdaki gazete adları ile Osmanlı tercümelerindeki adlar farklılık gösterir. (Y.N)

¹⁹⁰YA. HUS. 244-41, 12 Receb 1308.

¹⁹¹Y.PRK.TM., 20-14, 10 Cemaziyelahir 1308.

¹⁹²YA. HUS. 244-41, 12 Receb 1308..

¹⁹³ “Daily Telgraf gazetesi evvelsi günkü nüshasında münderic Viyana telgrafnamesini esas tutarak Sadullah Paşa merhumun tercüme-i hal ve hayatınıve şevketmeab efendimiz hazretlerinin güya merhuma intiharı ihtiyar ittirecek suretle muamele buyurmuş olduklarından...” Y.PRK. EŞA, 12-60, 10 Cemaziyelahir 1308.

¹⁹⁴ Y.PRK.EŞA, 12/60, 10 Cemaziyelahir 1308; Y.A. HUS., 243/26, 9 Cemaziyelahir 1308; YA. HUS. 244/41, 12 Receb 1308.

sebebi ile 26 Ocak'ta trene konulabildi. 29 Ocak 1891 tarihinde İstanbul'a gelen naaş burada hazırlanan başka bir tabuta konularak önce rûsumat dairesine ardından da merasimle Ayasofya Camii'ne götürülüp cenaze namazı kılındı ve II. Mahmud Türbesi'nde defnedildi¹⁹⁵.

H. OSMANLI HUKUK SİSTEMİ VE İNTİHARLAR

1. Osmanlı Hukuk Sistemine Genel Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemi bütünüyle yeni ve orijinal bir hukuk sistemi olmayıp, daha önce kurulmuş Türk ve İslam Devletleri'nin hatta aynı coğrafyada daha önce hüküm sürmüş Bizans ve Farsî Devletleri'nin hukuk sistemlerinin bir karışımıdır. Ancak Osmanlıların almış oldukları bu hukukî miras, toplumsal ve siyasal ihtiyaçlar doğrultusunda çıkartılan örfî kanunlar ile değişmiş ve gelişmiştir. İmparatorluğun artan bürokratikleşme ihtiyacı açık, net ve ayrıntılı hukuk kurallarının yapılmasını gerektiriyordu. Bu ihtiyaç doğrultusunda Osmanlı sultanları tahta çıktıklarında ve sonrasında yönetim, vergilendirme ve ceza hukuku alanlarını kapsayan kanunnameler hazırlatmışlardı¹⁹⁶. Osmanlıların hukuk uygulamalarında şeriat, yasamanın en önemli kaynağı sayılmış, sırası geldiğinde saygı ifade eden bir müeyyide olarak gündeme gelmiştir¹⁹⁷. Osmanlı Devlet ve toplum hayatında uygulamada şer'î mevzuattan çok, dünyevi otorite tarafından konan kuralların (örfî, sultani), örf ve âdetlerin hakim olduğunu, bu nedenle Osmanlı Devleti'ne şer'î devlet demenin pek kolay olmadığı söylenebilir¹⁹⁸.

Teokratik bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu, temelde İslam hukukunu uyguluyordu. Ancak Osmanlı hukuku sadece İslam hukukundan ibaret değildir. Kamu hukukuna ilişkin konularda padişah İslam hukukunun temellerine aykırı olmamak veya bu alanın dışında olmak koşuluyla hukuk yaratma yetkisini kullanırdı. Kamu hukuku alanına İslam hukuku kurallarının azlığı, geniş topraklara ve birbirlerinden ırk, din , kültür bakımından büyük farklılıklar gösteren insan gruplarına hükmeden devletin

¹⁹⁵Ali Akyıldız, **a.g.e.**, s.165.

¹⁹⁶Yıldız Bayraktar Onur, **18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Suç ve Ceza**, 2011, s.4.

¹⁹⁷Halil İnalcık, **Osmanlı Hukukuna Giriş**, "*Örfî- Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları, Siyasi İlimler ve Hukuk*", C. XIII, No:2, 1958, s.107-108.

¹⁹⁸Yıldız Bayraktar Onur, **a.g.e.**, s.4.

şartlara ve zamana uyma gereksinimi padişaha bu yetkinin verilmesini zorunlu kılmıştır¹⁹⁹.

Günümüz Türk Cezâ Kânunu'nda intihar suç sayılmamış ancak belirlenen yasalar çerçevesinde “başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İntiharın gerçekleşmesi durumunda, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Başkalarını intihara alenen teşvik eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır²⁰⁰” hükmüne yer verilmiştir.

XIX. yüzyıl Osmanlı Ceza Hukuku'nda böyle bir madde yer almamakla birlikte ilk olarak Sultan Abdüllaziz döneminde intihar edenlerin “*tahaddüs eyleyen vukuatın hak-pay-i asifanelerine bildirilmesi*²⁰¹” istenmiştir. Böyle bir emir veren bir padişahın ölümünün intihar olarak gösterilmesi de oldukça dikkat çekicidir.

Özellikle II. Abdülhamit döneminde intihar olaylarının merkeze bildirilmesi oldukça sık rastlanan bir durumdu. Bununla birlikte ölen kişiler ardından yapılan tahkikat ve araştırmalarda Osmanlı hükümeti ölenin yakını, komşusu vb. herhangi bir şikayette bulunmadığı zaman hukuksal süreci başlatmamaktaydı. Bu gibi meselelerde Osmanlı Devleti olaya doğrudan müdahil olmamıştır. Ancak günümüzde hükümet intihar eden kişiye kendi meselesi gözü ile bakar ve her hangi bir şikayet olmasa bile hukuksal süreci başlatır.

2. Sürgünler

Osmanlı Devleti'nde siyaset cezasını gerektiren suçlar dışında kalan diğer suçlar için uygulanan cezalar, *teşhir*, *dayak atma (ta'zir)*, *para cezası*, *kürek cezası*, *kalebentlik (hapis)*, *sürgün* gibi cezalardır²⁰². Önceki yıllarda sürgün kelimesi yerine, *kalebent*, *ikamete memur (ikamete mecbur)*, *nefy*, *inhâ*, *iclâ*, *teb'id*, *mütebâidin*, *nefy ü irsâl*, *sarf*

¹⁹⁹Halil Cin, “Osmanlı Hukuku ve Tanzimat Donemi Yargılama Usulu”, **150. Yıl Dönümünde Tanzimat**, Editör H.D.Yıldız, Ankara, 1992, s. 2.

²⁰⁰<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> 12.06.2014.

²⁰¹MVL, 884/21, 13 Receb 1274.

²⁰²Neşe Erim, “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebentlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, **Osmanlı Araştırmaları**, c.4,1984,s.80

ü tahvîl, menfî gibi kelimeler de kullanılmıştır. Sürgüne gidilen yer için ise *menfa* kelimesi tercih edilmiştir²⁰³.

Osmanlı Devleti'nde kamu düzenine karşı suç işlemek, halka zulüm, isyan için hazırlık, rüşvet almak, zimmete para geçirmek, devleti zarara uğratmak, sahtekârlık, kalpazanlık, ketm-i nüfus, darb, cerh, cinayete yardım, görevi kötüye kullanma, resmi evrakta sahtecilik, sahte evrak düzenlemek, görevi kötüye kullanma, firar, hırsızlık, işkence ve eziyet, iftira, yardım ve yataklık, zorla nikah ahdi yapmak, Dört halifeye küfr etmek, yalancı şahitlik, devlet, memurlarını hicv etmek, vergi toplamada yolsuzluk, silah taşıma, silah çekme tehdit, eşkıyalık, yağma, murabahacılık, ıskat-ı cenin, itale-i lisan, hanımlara eziyet etmek, kız kaçırmak, muska yazmak, uygunsuzluk, varislerin hakkını gasb etmek, kavga etmek²⁰⁴ suçlarının karşılığında sürgün ya da kalebentlik cezaları verilmekteydi²⁰⁵.

Sürgün hadisesinin en çok görüldüğü XIX. yüzyılın son çeyreğinde padişah olan II. Abdülhamit'in de -1908'deki II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan dönemde en çok sürgün yapan padişah olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Abdülhamit zamanında sürgüne gönderilen kişilere baktığımızda asker ve doktor kesimin çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. İlknur Haydaroğlu bu durumu görevlendirilen hafiye teşkilatı mensuplarının çoğunlukla doktor ve asker menseli oluşlarına bağlamaktadır²⁰⁶. Ferdi olduğu kadar sosyal bir olgu olan intiharlar sürgüne gönderilmiş olan kişilerde de oldukça sık rastlanılmıştır.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda sürgüne gönderilen ve intihar eden hemen her vatandaşın intihar sebebi ağırlıklı olarak siyasi statüsü, toplumsal yapısı ne olursa olsun kara sevdadır. Yukarıda kara sevdâ ile cinayetler arasındaki olası ihtimallere değinilmişti. Benzer şekilde sürgün cezasına çarptırılmış olan kişiler de bu sebepten dolayı intihar etti gösterilmişlerdir. "Edirne'den Rodos'a nefy olunmuş olan²⁰⁷," Salim

²⁰³ Abdullah Acehan, "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2008, s.16.

²⁰⁴ Tuğba Akıllı (Acar), **3 Nolu Nefy Ve İtlak Defteri'nin (S. 1-100) Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi**, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.61-63

²⁰⁵ Ömer Kılıç, **4 Numaralı Nefy ve İtlak Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.25.

²⁰⁶ İlknur Haydaroğlu, "II. Abdülhamit'in Hafiye Teşkilatı Hakkında Bir Risale, (II.Kısım)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.XIX, Nu:30,s.135.

²⁰⁷ **HAT**, 519-/25372, 29 Zilhicce 1233.

Efendi'nin intiharı bu duruma örnek verilebilecek niteliktedir. Salim Efendi Rodos'a haksız kazançtan dolayı sürülmüş ve burada da intihar ederek hayatına son vermiştir. Bir illet (hastalık, bela) olarak gösterilen kara sevda intiharları Osmanlı toplumunda azımsanamayacak kadar çoktur²⁰⁸.

3. Hapishaneler

Osmanlı Devleti'nde, İslâm hukukunun uygulanması ve İslâm hapis cezasının bulunmaması nedeniyle, hürriyeti bağlayıcı yer anlamında hapishanelerden kural olarak söz edilemez. Ancak ta'ziren cezalandırılan suçlarda, padişah ve onun adına bu yetkiyi kullananlar, suçun nitelik ve derecesine göre cezayı belirlerlerdi. Bu cezalar arasında hapis cezaları da bulunmaktaydı. Bu bakımdan ta'zir ve kanunnameler hapis cezasının başlıca kaynağını oluşturmuşlardır²⁰⁹.

Osmanlı Devleti'nde hapis cezası ilk kez Tanzimat döneminde kabul edilen 1840, 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunlarıyla, hürriyeti bağlayıcı bir cezalandırma yöntemi olarak kabul edilmiştir²¹⁰. Bu kanunlarda, idamdan sonra gelen en ağır ceza, müebbet ve muvakkat kürek cezasıydı. 1840 tarihli Ceza Kanunu'nda pranga cezası yoktu ama bu kanuna aynı yıl yapılacak olan ekte ve sonraki 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunlarında pranga cezasına yer verilmiştir²¹¹. Tanzimat kanunları, hapishanedeki ağır hasta hükümlülerin iyileşinceye kadar kefaletle salıverilmesi, yoksul olanların beslenme ve giyim giderlerinin devletçe karşılanması gibi bir takım ilkeler de getirmiştir²¹². Islahat Fermanı'nda da, hapishanelerin olumsuz koşullarının düzeltilmesi, cezaevlerinde devlet tarafından konulmuş disiplin kurallarına uygun olan işlemler dışında, bedensel ceza, eziyet ve işkencenin kaldırılması, sert davranışların yasaklanması, yapanların cezalandırılması, ayrıca sert davranışların yapılmasını emreden görevliler ve bunu yapan kişilerin görev yerlerinin değiştirilip cezalandırılacağı hususları yer almıştır²¹³. Tanzimat ile başlayıp Islahat Fermanı ile devam eden Osmanlı Devleti'ndeki hapishane ıslah çalışmaları II. Abdülhamit döneminde de devam etmiştir. Öyle ki, 1880 tarihli

²⁰⁸ **A.MKT.**, 170/31, 14 Safer 1265; ayrıca bkz; **MVL**, 70-/26, 27 Rebiülahir 1328.

²⁰⁹ Mümin Yıldıztaş, **Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997, s.35.

²¹⁰ M. Akif Aydın, "Osmanlı Ceza Hukuku", **DİA**, C. 7, 1993, s. 481-482.

²¹¹ Nurgül Bozkurt, "XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.5, S.5, 2012, s. 263.

²¹² Timur Demirbaş, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi", **Hapishane Kitabı**, Kitabevi Yayınları İstanbul 2010, s.29.

²¹³ Nurgül Bozkurt, a.g.m., s. 263.

Hapishaneler ve Tevkifhaneler Nizamnamesi ile Osmanlı ülkesinde hapishaneler ve tevkifhanelerin artırılması ve - 263 - mevcutlarının da ıslahı konusu ele alınmıştır. Nizamnamenin birinci maddesi ile her kaza, liva ve vilâyet merkezlerinde birer tevkifhane ve hapishane bulunması öngörülmüştür²¹⁴.

Osmanlı Devleti'nde hapishane olarak genellikle kale burçları kullanılmıştır. Karanlık, havasız ve nemli oldukları için Farsça'da “ karanlık; sıkıntılı ve dehşete düşürücü hapishane” anlamına gelen “zindan” adı verilmiştir. İstanbul'daki Yedikule, Eminönü'ndeki Baba Cafer ve Kasımpaşa'daki Tersane zindanları bunlardan en ünlüleridir. Zindanlar genellikle subaşının denetiminde olup, mahpuslara hayırseverlerin yardımıyla bakılırdı. İstanbul zindanları 1831'de kaldırıldı ve Sultanahmet'te Mehterhane olarak da anılan İbrahim Paşa Sarayı'nın bir kısmında Hapishane-i Umumi kuruldu. Ancak İstanbul dışında kale burçlarının zindan olarak kullanılmasına devam edildi²¹⁵. Fakat Tanzimat'la birlikte kabul edilen 1840 (1256), 1851 (1274) tarihli ceza kanunları ile birlikte, Osmanlı Devleti'nde de, hürriyeti bağlayıcı ceza öngörülmüştür²¹⁶.

Sosyal ve siyasi hayatın hemen her yerinde kendine bir yer bulmuş olan intiharlar Osmanlı hapishanelerinde de meydana gelmiştir. Hapishanelerde meydana gelmiş olan intiharların ağırlıklı olarak sebepleri genellikle; yemek ihtiyaçlarının yeterli olarak karşılanamaması (açlık), kişinin yapmış olduğu suçtan pişmanlık duyması, yapılan yada yapılacak olan işkencelerden korkulması, çaresizliktir. Örneğin; “*Eğin kazası hapishanesinde bulunan mahbusine dört aydan beri tayinat verilmediği cihetle zaruretleri derece-i kemalde olmak hususiyle mevkufiden birinin açlık tesiratıyla kendisini telef etmek teşebbüsünde iken nöbetçiler tarafından men edildiği ve bu halin devamından dolayı mahbusinin ileride firarı vesair dürlü fenalık vukuu melhuz idüğünden...*”²¹⁷ sebeple kişilerin intiharı, kaçmaları ya da her hangi bir suç işlemelerini önlemek amacı ile Eğin, Mamüretülaziz ve Malatya sancaklarında bulunan hapishanelere dağıtılmak üzere toplamda 37 bin guruş para gönderilmiştir.

²¹⁴Gültekin Yıldız, **Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı (1839-1908)**, , Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s. 109.

²¹⁵Mümin Yıldıztaş, **a.g.t.**, s.35.

²¹⁶Timur Demirbaş, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi”, **Hapishane Kitabı**, İstanbul 2010, s. 29.

²¹⁷**DH. MKT.**, 1356/78, 19 Şevval 1303.

Osmanlı toplumuna hapisane kavramı çok geç gelmiştir. Bundan dolayıdır ki hapisaneler o dönemlerde hala iyileştirilme çabaları içerisindeydi. Osmanlı hapisanelerinde gerçekleşen intiharlar ile ilgili bir diğer mesele de ölen kişinin intihar neticesinde mi yoksa bir katil neticesinde mi öldüğüdür. Bu tarz intihar olayları karşımıza sıkça çıkmakla birlikte yeterli veriye ulaşamadığı için genel anlamda muallâkta kalmıştır. Örneğin Karesi Mutasarrıfına gönderilen bir şukkayı ele alalım. Belgeye göre; Bergama kazası hapisanesinde hırsızlık suçundan dolayı haps edilmiş olan Kasap Nikola'nın kendini zebh etmesi ve yapılan müdahalelere rağmen sekiz saat içerisinde vefat etmesi olayı oldukça ilginçtir. Belgeye göre yapılan tahkikat neticesinde Nikola'nın intihar ettiğine kanaat getirilmiştir ancak belgede yer alan “... *merkum Mehmed'in bazı mertebe vukubulan tahvifata sebep vermesi melhus olarak halbuki kendüsi ashab-ı hukuktan olmadığı halde mersumu tahvif itmesi ve hapse göndermesi ve hapisane memurinin dahi mersumu yanında bıçak var iken habs idüp boynuna zincir takması ve şu suretle şunu bunu habs eylemesi kabahat olduğundan...*²¹⁸” ibaresi bu intihar olayını şüpheli duruma getirmektedir.

Osmanlı Devleti'nde sanık konumunda olan kişiler sorgulanırken korkutma yoluna gidilirdi. Buradaki amaç sanığa suçunu itiraf ettirmektir. Korkutma eylemi ise savcılar (müdde-i umumi) tarafından gerçekleştirilirdi. Yukarıda belirttiğimiz gibi sanığın hem savcı tarafından sorgulanmaması hem de zincire bağlanırken bıçak vb. eşyaların olup olmadığının kontrol edilmeyişi “ *hapisanede işlenen bir cinayet intihar adı altında meşrulaştırılıyor mu?*” sorusunu akla getirmektedir.

İ. TEKAÜD KANUNNAMESİNE GÖRE İNTİHAR

Osmanlı toplumunda intiharın tartışıldığı diğer bir nokta da tekaüd kanunnameleridir. İntihar eden memurların takaüd (emeklilik) kanunnamelerine göre bazı özlük haklarından yararlanıp yararlanamayacakları konusu, özellikle intihar eden kişinin ailesine emeklilik sonrası aylık bağlanıp bağlanmama, bağlandığı takdirde ne kadar olması gerektiği konuları tartışılmıştır. Yapılmış olan bu tartışmalar neticesinde intiharların gerçekleşmesi ile ilgili dönemin tıp doktorları ve hukukçuları ikiye ayrılmışlardır. Bu duruma göre hukukçular intiharı devlet ile hemfikir olarak bir cinnet neticesinde ortaya çıkan bir durum olarak görürken; tıp doktorları intiharı zannedildiği gibi bir cinnet değil aksine kişinin içinde bulunduğu içtimai ve sosyal şartlar ve yaşamış

²¹⁸A.MKT.MVL, 44/41, 19 Şevval 1267.

olduğu uyumsuzluklar neticesinde ortaya çıkan zorunlu bir hal olarak görmekteydiler. Dolayısıyla bu iki farklı bakış intihar edenlerin yakınlarının özlük haklarına yaklaşımı da farklılaştırmıştır.

XIX. yüzyıl Osmanlısı'nda devlet hukukçuların ve tıp doktorlarının intihara bakış açılarından dolayı intihar eden kişinin ailesine ödenmesi gereken tekaüt miktarı ile ilgili olarak ikileme düşmüşlerdir. Şöyle ki hukukçular kişinin intiharını doğru bulmadıklarından dolayı ödenecek olan emekli maaşını iyiden iyiye düşürme yoluna giderken, tıp doktorları sıhhiye müdüriyetinden gelecek olan raporlar dahilinde intihar eden kişilerin ailelerine de normal yolla ölen kişilere yapılan muamelenin aynısının yapılmasını ve eşit maaş verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir²¹⁹.

Yukarıda bahsedilen durumdan da anlaşılacağı gibi devlet intihar eden memurlarına karşı farklı bir tutum ve hukuki tavır sergilemiştir. Ancak feshedilmiş olan kanunnamenin bazı kısımlarında intihar edenler ve aileleri ile ilgili bazı kararlar bulunmasına rağmen yeni kanunda bu durumun olmayışı dönemin devlet adamlarını bu konu ile ilgili karar vermeye sevk etmiştir. Bundan dolayı “*müntehiren vefat edenlerin ailelerine duyunun son memuriyeti maaşının rub'unun (4/1) tahsisi lazım geleceği*”²²⁰ düşünülmüştür. Bu durum 2 Şubat 1911 tarihli kararda yer alan 30. ve 41. maddeler ile desteklenmiştir.

Ancak 16 Haziran 1331 tarih ve 56 numaralı bir tezkirede tıp fakültesi muallimi ve bir grup doktor bu durumun aslında cinayet gibi bir durum olduğunu, bu fiilin tamamen bir zorunluluk olmasa da kesinlikle sadece cinnet neticesindedir diyerek kabullenilmesinin tıbben mümkün olmadığını, intiharın kişinin çevresi, içinde bulunduğu zor durum, sosyal ve kültürel durumunun da tetikleyici olabileceğini beyan etmişlerdir. Dolayısıyla kişinin intiharından sonra intiharı ile ilgili bir sağlık raporunun çıkarılması ve bu duruma göre tekaüt maaşının verilmesi gerekliliği savunulmuştur. Yapılan tüm bu tartışmalar neticesinde durumun “*bir kerede heyet-i umumiyece de tetkiki münasib mutaala*”²²¹ kararı alınmıştır.

Yapılan tüm bu tartışmalar ve devletin intihar edenler ile ilgili daha sonra ne yapılacağına dair bir kanun maddesinin olmayışı aslında XIX. yüzyıl Osmanlı toplumu

²¹⁹ ŞD. 477/14, 26 Şaban 1336; BEO, 4519/1333887, 14 Cemaziyelevvel 1234.

²²⁰ ŞD. 477/14, 26 Şaban 1336.

²²¹ ŞD. 477/14, 26 Şaban 1336.

ve devlet kademesi için intihar kavramı ve olgusunun ne kadar taze ve toplum anlayışına ne kadar aykırı olduğunun bir delili niteliğindedir²²². Bu durum Osmanlı Toplumunu içerisinde intiharlar yaşansa da bu duruma karşı farkındalığın yeni başladığını da gösterir.

²²² Mevcut durum için bkz. Ek3.

II.BÖLÜM

XIX. YÜZYIL OSMANLI BASININDA VE EDEBİYATINDA İNTİHAR OLGUSU

A. OSMANLI BASININDA İNTİHARLAR

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin her bakımdan köklü bir değişime uğradığı bir dönemdir. Değişimle birlikte geleneksel birtakım değerlerden kopuş bu yüzyılın en önemli özellikleri arasındadır. Bu yüzyılın bir diğer özelliği de, Osmanlı tarihinde daha önce görülmediği kadar kitap, gazete ve mecmua yayının yapılmasıdır. Matbaa ve buna bağlı olarak gelişen matbuat sektörü, haber, bilgi ve fikir alışverişini daha da hızlandırmıştır. İlk kez 1831'de çıkartılan *Takvîm-i Vekâyî* gazetesiyle birlikte aradan geçen 30 yıldan sonra matbuat hayatına da hareketlilik gelmiş, gazete ve mecmuaların sayısında artış görülmüştür²²³.

Osmanlı hayatında XIX. yüzyılda sıkça görülmeye başlanan gazete ilk olarak Sultan II. Mahmut'un emriyle çıkartılmıştır. Aradan bir yarım yüzyıl geçtikten sonra gazete, adeta Osmanlı siyasî-sosyal hayatını idare edecek bir mevkiye yükselmiştir. Bu dönemde; "*millet, halk, ahali, ümmet-i Muhammed, efkâr-ı umûmiye, cemiyet, beşer*" gibi farklı isimler üzerinden gazetelerin hemen tamamının halka yönelik faaliyetlere ağırlık verdiğini söyleyebiliriz. Bir süre Avrupa'da bulunan dönemin Şinasi, Ziya Paşa, Ali Suavi, Ağâh Efendi, Teodor Kasab gibi bazı aydınları gazete ve mecmualar vasıtasıyla, ülkede Avrupaî bir fikir hareketi oluşturarak hür düşüncüyü geliştirmeye çalışmışlardır. Onların bu gayretleri, zamanın yabancı dil bilen ve okuyan gençlerini de yanlarına katmıştır. Halka hizmet için, halk tarafından anlaşılacak ve ona hitap etmek gerektiğini idrak eden bu nesil, bu amaçları doğrultusunda gazeteyi çok etkili bir araç olarak kullanmıştır²²⁴.

Gazeteler toplumdaki bütün gelişmeleri, idarenin aldığı kararları kendi açılarından da olsa yansıttığı gibi, olaylar ve yönetim karşısında kamuoyunun tepkilerini ve görüşlerini de aksettirirler. Bu yüzden de basın, klâsik bir tanımla "*kamuoyunun*

²²³Hüseyin Dikme, a.g.m., s.31-32.

²²⁴Hüseyin Dikme, "Tanzimat Sonrası Türk Gazeteciliğinde "Halk" Kelimesinin Kullanımı ve Halka Yönelik Faaliyetler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5 S. 20, Kış 2012, s. 39.

sözcüsüdür” şeklinde nitelendirilebilir. Osmanlı modernleşmesinde gazetenin çok mühim bir işlevi vardır. Özellikle Batılılaşmanın başladığı Tanzimat Fermanı’ndan (1839) sonra yeni fikirlerin halka mal olmasında, halk arasında yaygınlaşmasında mektepler kadar önemli bir rolü vardır. Yeni bir edebiyat, yeni bir siyasî anlayış, Batılı tür ve fikirlerin yaygınlaşmasında gazetenin hiç de ihmal edilemeyecek bir etkisi olduğundan bahsedilebilir. Batı karşısındaki geri kalmışlığa çareler bulmaya çalışan Osmanlı aydınları, gerilemenin en büyük sebepleri arasında gördükleri eğitim eksikliğini ortadan kaldırmak için yazdıkları makale, haber ve eserlerde daha çok ziraat, sanayi, iktisat, siyaset ve kültür konularına ağırlık vermişlerdir²²⁵.

Gazete; sadece halkı eğitmek, ona bilmediği, görmediği yeni bilgiler vermek, efkâr-ı umûmiye oluşturmak ve halkın anlayabileceği bir yazı dili vücuda getirmekle kalmaz, yeni edebî türlerin girmesine ve yayılmasına yardım ederek yeni edebiyatın da kurulmasını sağlar. Avrupa kamuoyunda, Osmanlı’nın tebaası Avrupa basınında yanlış çıkan haberleri düzeltmek ile de görevlendirilmiştir. Bu uygulama Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde gittikçe artmıştır. Özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde devletin ilişki kurduğu Batılı gazetecilerin de işe dâhil olmasıyla Avrupa kamuoyu etkilenmek istenmiştir. Devleti idare edenler aynı şekilde iç basındaki muhalifleri susturmak için nizamnameler yapmış, kendilerine yakın kimselerin gazete ve mecmualar kurmasına ön ayak olmuştur²²⁶.

XIX. yüzyıl Osmanlı basını özellikle II. Abdülhamid devrinde sıkı bir denetim ve sansüre tabi idi. Osmanlı dönemi gazetelerinin özellikle sıkı denetim altına alındığı bir diğer durum intihar olayları ile ilgili olan haberlerdi. Bizzat II. Abdülhamid tarafından İkdâm Gazetesi’nin 8 Rebiyülahır 1312 (14 Ağustos 1314) tarihli sayısına o günlerde yaşanan bir intihar vakasına “*Biçarelerin Batağı Marmara*²²⁷” şeklinde yer verildiği için durum ile ilgili uyarı gönderilmiş ve ilgililerden durumun izahı beklenmiştir.

²²⁵Necdet Kurdakul, **Tanzimat Dönemi Basınında Sosyo-Ekonomik Fikir Hareketleri**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1977, s.11.

²²⁶İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğunda Ulusal Uyanış ve Basın”, **Osmanlı Basın Yaşamı Sempozyumu**(6-7 Aralık 1999) Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara 1999,s. 19-24.

²²⁷Y. MTV. 181-38, 9 Rebiyülahır 1312.

Gazetenin bu şekilde bir uyarı alması ve böyle bir haberin yayınlanmamasını istemesi toplumda yaygınlaşan intihar olaylarının basına yansıtılmasının istenmemesi ile ilişkilendirilebilir. Devlet intihar olaylarını ve bu durumun basında yer almasını toplumsal bir çözülme olarak görüyordu. Devletin tüm bu tutumuna karşılık basın intihar olaylarını sırf sansasyon olsun ya da tiraj olsun diye yayınlamak istemiş olabilir. Nitekim II. Abdülhamid'in uyarısına karşılık durumun izahını yapan İkdam Gazetesi'nin o dönemki sahibi Cevdet Efendi bu haberin gazetenin son kısımlarına doğru olduğunu, çok fazla yer kaplamadığını ve ayrıca kendisinin bu durumdan haberdar olmadığını, haberin gece getirilmiş olduğunu, "*havadis-i adiyeye kabilinden olarak yazıldığını ve sansür memuru tarafından dahi tasdik olunduğunu*"²²⁸, belirterek kendilerini haklı çıkartmaya çalışmışlardır. İntihar ile ilgili havadislerin bir gazetede yer alması o gazete için her ne kadar reyting anlamında iyi bir şey olsa da siyasi iktidar için bu tarz haberlerin toplum içerisinde yayılması rahatsızlık verici bir durum. Çünkü bu tarz haberler hemen her alanda zor günler geçiren Osmanlı Devleti'nin idari mecralarını imajını kötü yönde etkilemekteydi.

XIX. yüzyılda Osmanlı ve dünya basını sıkça meşgul eden diğer bir intihar vakası da Viyana'da Sefirlik yapmış olan Sadullah Paşanın intiharıdır. II. Abdülhamid özellikle bu intihar olayları ile ilgilenmiş ve Sadullah Paşa ile ilgili yazılan tüm haberleri toplattırarak incelemiştir. Sadullah Paşanın intiharına Avrupa basınının öncüsü olan Daily Telegraph²²⁹, Viyana'da yayınlanan Diztoğnbelat²³⁰ ve Rusya'ya ait bir gazete olan Novosti²³¹ yer vermekle beraber yine Viyana basınından irili ufaklı bir çok gazete de konu ile ilgili haber yapmıştır.

Sultan Abdülhamid Sadullah Paşa'nın intiharı ile ilgili yabancı basında yer alan tüm haberlerin tercüme edilmesini istemiştir. Sadullah Paşa'nın intiharı yabancı basında Sultan Abdüllaziz'in ölümünden daha çok yankı bulmuştur. II. Abdülhamid'in bu dönem Sadullah Paşa ile ilgili haberleri yakından takip ettirmesi, bunlara müdahale edilmesi, olayın sebepleri ve hikayesiyle ilgilenen gazetelere devletin görüşlerini ifade "*Osmanlı resmi açıklamalarının gönderilmesi*" devletin Avrupa basınındaki imajının yönetilmesine ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

²²⁸Y. MTV, 181-38, 9 Rebiyülahır 1312.

²²⁹Y. PRK. EŞA, 12-60, 10 Cemaziyelevvel 1308.

²³⁰Y. A. HUS, 244-4, 12 Receb 1308.

²³¹Y. PRK. TM, 20-14, 9 Cemaziyelahir 1308.

B. TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYATINDA İNTİHARLAR

İntiharın edebiyatla ilgisi, edebiyatın yaşamla ilgisi bağlamında özel açılımlar kazanır. Yaşamın olumsuzlanması, yadsınması ve yaşam hakkını özgürce kullanıyor olmanın bir tür gösterimi olarak intihar üzerine yazmayı yeğleyip kendisi de intihar etmiş yazarların sayısı hiç de küçümsenecek gibi değildir. Ölümle yaşamın birbirine dokunduğu, birbirini gördüğü bir yer olarak intihar, yaşamla ölümün birleşebileceği bir çizginin imgelem gücünü kurar²³².

Ölüm ve intihar öykülerin içinde de ağırlıklı olarak yer alırlar. İntiharda daha çok bilek keserek kan akıtma yöntemi seçilir. Bilekten akan kanda insanın kendi içselinin bir karşı duruş olarak dışa akması anlatılmış olur. Yaşam kaynağı olan kanda, aykırı olanın yaşam hakkını elinde tutmak isteyen sistemin egemenlerine karşı çok diri yaşamsal öğeler varlığını sürdürür... Onurlu bir davranış, bir hak, hatta estetik değeri olan bir seçimdir bilek kesme. Akan kan, kimi zaman tüm şehri kaplayacak sulara dönüşür, içinde yelkenliler yüzer, kimi zaman da intihar insanın kendisini sorgulamak için iç karanlıklara tutulmuş bir ışık olur... “(...) bunları söyledikten birkaç ay sonra arkasında sadece ‘belki başka bir hayatta’ diye bir not bırakarak intihar etmişti. Uzun süre bu intiharın suçunu kendimde aramış, sonra bunun bir suç olmadığını ve intihar kararının insanların yaşamları boyunca alabildikleri en asil karar olduğunu anlamıştım. Kendimi suçlama sürecim yerini ona duyduğum derin bir hayranlığa ve saygıya bırakmıştı²³³.”

Tanzimat ve sonrası edebiyatında da intihar konusu oldukça sık işlenmiştir. İntiharlar özellikle aşk temalı olan ve genelde kavuşamayan âşıkların seçmiş olduğu yöntem olarak ön plana çıkmıştır. Osmanlı toplumunda hemen her kesimde meydana gelmiş olan intiharlara Vartan Paşa tarafından kaleme alınmış olan ve ilk Türkçe roman olarak kabul edilen Akabi Hikayesi bir örnek teşkil etmektedir.

Asıl adı Hovsep Vartanyan olan Vartan Paşa tarafından 1851 yılında Ermeni harfleriyle ama Türkçe yazılan Akabi Hikayesi, -XVIII. yüzyıl sonundaki Muhayyelat'

²³² A. Alper Akçam, “Edebiyat ve İntihar”, **Lacivert dergisi**.

²³³ Uğur Özakıncı, **Aşkın Z’si**, Can Yayınları, 1. Basım 2004, s.91-92.

tan sonra- XIX. yüzyıl yazılı anlatılarının ilkidir aslında. Eser Ermeni harfli olduğu için Tietze' nin çabalarıyla ve ancak 1991 yılında gün ışığına çıkarılmıştır. Tietze' nin "*Türkiye'de yazılmış ve basılmış hakiki ilk modern roman*" (Vartan Paşa 1991: X) olarak nitelendirdiği Akabi Hikâyesi, sadece bu özelliğiyle değil, devrinin İstanbul Ermenilerinin yaşamına tanıklık etmesi bakımından da oldukça önemli bir belge durumundadır. Esasen düz çizgili olmakla birlikte romanda sadece baş kişilerin macerasının aktarılmaması, Akabi Hikâyesi'ne renkli bir yapı kazandırır²³⁴. Akabi Hikayesinde; Osmanlı Ortodoks Ermenilerinden olan Akabi ile Osmanlı Katolik Ermenilerinden olan Hagop'un imkansız aşkı anlatılmaktadır. Dini inanışların aynı olduğu ama mezheplerin engel teşkil ettiği bu hikayenin sonunda Akabi'nin bu imkansız aşktan dolayı intiharı²³⁵ konu edinilmiştir.

Hagop'un Akabi'ye kavuşamaması, daha doğrusu kavuştuğu anda onu sonsuza dek kaybetmesi, çok trajik bir sonudur. Hagop'un tutkulu, fedakar, hassas bir aşık kimliği göstermesi, Divan edebiyatından ve halk edebiyatından gelme özelliklere göre açıklanabilirse de, onun daha çok Fransız usulü bir aşık kimliği taşıdığı açıktır. Batı edebiyatının Ortaçağ dönemi eserlerinde görülen ve dönemin şövalyelik anlayışına göre şekillenen "saraylı aşkı" (courtly love la mour courtois), seven ve sevilen ilişkisi bakımından Divan şiirindekine yakın bir estetiğe dayanır. Her iki estetikte de aşk merkezdedir; aşkın belirli kuralları vardır; sevilen hükmeder, seven acı çeker; aşık, sevgilisine ulaşmak için çok çaba göstermek ve acı çekmek zorundadır. Bu ilişkide Divan şiirindeki aşktan farklı olan yan, aşkın karşılıklı olmasıdır²³⁶. Türk halk hikayelerinin trajik sonuçlananlarında ise aşk karşılıklıdır fakat engeller çok güçlüdür. Hagop ile Akabi arasındaki aşk da karşılıklıdır ve engellerin gücü yüzünden ümitsizdir. Üstelik ümitsizliğin nedeni, kızın ailesinden çok, erkeğin ailesinden kaynaklanan sorunlardır; ama sevgililerin kavuşamamasında her iki ailenin de payı büyüktür, tıpkı Batı edebiyatı geleneğinin bu konudaki en önemli örneği Romeo ve Juliet'te ve Türk halk hikayelerinden Kerem ile Aslı Hikayesi'nde olduğu gibi²³⁷.

²³⁴G. Gonca Gökalp, "Osmanlı Dönemi Türk Romanının Başlangıcında Beş Eser", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, s. 188.

²³⁵**Bkz Ek 4;** Akabi Hikayesi

²³⁶Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", **DİA**, C. IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 1994, s.414.

²³⁷G. Gonca Gökalp, a.g.m.,s. 189.

Tanzimat döneminde intihar olgusunu işleyen bir diğer edebi eser, Ahmet Mithat Efendi'nin "Esaret" adlı öyküsüdür. Esaret, aynı zamanda Tanzimat Dönemi'nde esaret konusunu ele alan ilk eserdir. Bundan dolayı edebiyat tarihinde önemli bir yeri vardır.

Eşi de bir cariye olan Zeynel Bey'in hayatı hakkında bilgiler verildikten sonra hikâyenin seyri değişmeye başlar. Dostu Sıtkı Bey ona sekiz dokuz yaşlarında, mavi gözlü bir kız getirmiştir. Zeynel Bey bu çocuğu çok sever ve Sıtkı Bey'in ısrarlarına dayanamayıp evine almayı kabul eder. Bu kızla birlikte ondan iki üç yaş büyük olan bir de erkek köle alır²³⁸.

"Esaret" adlı hikâyenin sonunda, Zeynel Bey'in satın aldığı ve sonradan birbirine nikâhladığı Fitnat ile Fatin birbirlerine hayat hikâyelerini anlatır. Büyük bir tesadüf eseri, bu iki sevgili kardeş olduklarını öğrenir. İki kardeş bu talihsizliği intihar ederek sona erdirirler. Yazarın bu iki kahramanı intihar ettirerek öldürmesinin sebeplerinden biri de esaretin kötülüğünün derecesini artırmaktır.

Yine sonu intihar ile neticelen bir başka Tanzimat Dönemi eseri de Nabızade Nazım Efendi'nin Zehra adlı eseridir. *Zehra* adlı eserde, bir tüccarın kızı olan Zehra'nın, kendisi küçük yaşlarda iken annesi ölür. Daha sonra babasının kâtibi Suphi ile evlendirilir. Suphi'nin annesi, oğlunun evine, Sırrı Cemal adında bir cariye alır. Zehra bu kadını aşırı ölçüde kıskanır. Sonradan Suphi, Sırrı Cemal'i sever ve onu nikâhına alır. Ardından Zehra'yı boşar. Zehra ise intikam için, Suphi'nin başına Ürani adında düşkün bir kadını musallat eder. Suphi kısa zamanda bu Rum kadınına bağlanır ve evini unuttur. Sırrı Cemal ise kocasının bu durumuna üzülür, çocuğunu düşürür. Sonunda da kendisini öldürür²³⁹.

Tanzimat Dönemi roman ve öykülerinde sıkça esaret ve hürriyet kavramları işlenmiştir. Bununla birlikte esaretin ne kadar kötü bir olay olduğuna vurgu yapmak için yazarlar eser sonlarında bu duruma vurgu yapmak ve toplumsal bir mesaj vermek için intiharı sıkça kullanmışlardır.

Edebi eserlerde intihar konusuna yer verilmesinin dışında XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda okumuş olduğu romanlardan etkilenerek intihar edenler de olmuştur. Genel

²³⁸Ahmet Mithat Efendi, **Esaret**, *Letaif-i Rivayat*, hzl.: Fazıl Gökçek-Sabahattin Çağın, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001.

²³⁹Nabızade Nazım, **Zehra**, hzl.: Hüseyin Alacatlı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

itibari ile Fransız edebiyatı ve Fransızca'dan etkilenen bu kişiler ağırlıklı olarak Osmanlı tebaasında yaşayan kadınlardır. Meyusiyet yani umutsuzluktan kaynaklı intiharlara örnek olarak verilen Büyükadalı Nazime Hanım bu duruma verilebilecek en güzel örnektir. Nitekim bırakılan intihar notu Fransızca'dır ve bu gibi durumlara Fransız edebiyatında rastlamak muhtemeldir.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca farklı toplumlarda, farklı sıklıklarla görülen intihar yaş, cinsiyet, medeni durum, ırk, din, yaşanan coğrafya, iklim, gelenekler, kültür, hastalıklar, ruhsal durum gibi pek çok faktörün etkisi altında şekillenen ve tek yönlü olarak değerlendirilemeyecek bir toplumsal olgudur. İntiharın kesin bir tanımı yapılmamakla beraber günümüzde Emil Durkheim'in “*Ölüme götüreceğini bilerek, olayın kurbanı tarafından girilen olumsuz eylemin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak meydana getirdiği her ölüme intihar denir*” tanımı kabul görmüştür.

İntihar hemen her toplumda aynı oranda görülen ya da aynı şekilde karşılanan bir olgu değildir. Bu durum günümüz toplumunda olduğu gibi tezin asıl kısmını oluşturan XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda da bu şekilde olmuştur.

Arapça ‘*boğazlama*’, ‘*kesme*’ anlamına gelen ‘*nahr*’ sözcüğünden türetilen intiharın kökeni Latinceye dayanan ‘*Suicide*’ sözcüğüdür ve bu sözcük bugün tüm Avrupa dillerinde kullanılmaktadır, intihar kelimesi Türkçeye Tanzimat döneminde girmiştir. Batı dillerindeki romanlarda görülen ‘*Suicide*’ kelimesinin karşılığında, Türkçeye çevrilen eserlerde ‘*kendini katletme*’ nin yerine ‘*intihar*’ sözcüğü tercih edilmiştir.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intiharlar ağırlıklı olarak ekonomik sıkıntılar, aşk, umutsuzluk, çaresizlik, hastalık ve namustan kaynaklı olarak işlenmekteydi. Bu intihar sebepleri hem Müslüman hem de Gayrimüslim kesim için aynıydı. Ayrıca intiharlar için seçilen yöntemlerde benzerlikler göstermekteydi. İntihar yöntemlerinde etkili olan durum ise kişinin psikolojisi, eğitim durumu ve sosyal, ekonomik, kültürel şartlardır.

XIX. yüzyılın Müslüman olan Osmanlı toplumunun yanında Gayrimüslim olan tebaa da intihara karşı olumsuz bir tavır sergilemiş ve dinî olarak doğru bir eylem olarak kabul etmemişlerdir. Ancak bu yıllarda meydana gelen bazı intihar vaklarının aslında cinayet olabileceğine dair delillere rastlanılmıştır.

Yapılan tüm çalışmalar boyunca günümüze kadar gelmiş olan hatta halkın büyük çoğunluğunca benimsenmiş olan “*intihar ferdi bir olgudur*” fikri yerine intiharın ferdi

olduğu kadar toplumsal bir olgu olduğu savunulmuştur. Emile Durkheim'in da belirttiği gibi eğer birey kendini topluma ait hisseder, toplum içinde bir yalnızlığa düşmezse karşılaşmış olduğu çaresizlikleri çok daha kolay atlatabilir. Elde edilen ve incelenen tüm XIX. yüzyıl Osmanlı toplumuna ait intihar belgelerinde ortaya çıkan ortak kanı ağırlıklı olarak bireyin toplum tarafından dışlanması, ayıplanması, ekonomik sıkıntılara dayanamaması ve kendi fikri yapısına uygun kişiler bulamasından kaynaklı meydana gelen intiharlardır.

Günümüz hukukunun aksine XIX. yüzyıl ve öncesi Osmanlı toplumunda intihar eden kişi ya da bu kişilerin ailelerine yönelik spesifik bir hukuk kuralına rastlanılmamıştır. Bundan dolayı intihar eden kişi ve daha sonraki süreç ile ilgili neler yapılması gerektiğine dair bir takım mütalaalar yapılmıştır.

XIX. yüzyıl Osmanlı basını ve edebiyatı da Tanzimat'la birlikte toplum içerisine giren intihar kavramı üzerinden pek çok yazı kaleme almışlardır. Bu durum XIX. yüzyıldan önce intiharın olmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim XVII. yüzyıl sanatçılarından olan Shakespeare'in kaleme almış olduğu eserlerdeki hemen her kahraman intihar etmiş ancak bu durum intihar etti diye kaleme alınmamıştır.

İntihar sosyal, felsefi, ruhi, edebi, tarihi kısacası hemen her alanda değerlendirilmesi ve iyice irdelenmesi gereken sosyal bir olgudur. İnsanlık tarihi ile eşdeğer geçmişe sahip olan böylesi karmaşık ve algılanması güç bir olgu mümkün olduğu kadar nesnel bir çerçevede ve çok yönlü bir şekilde araştırılmayı hak etmektedir. İncelenen belgeler neticesinde ateşli silahlarla meydana gelen intiharlar 1. sırada kesici ve delici aletlerle gerçekleşen intiharlar 2. sırada yer alırken ası ile gerçekleşen intiharlar ise 3. sırada yer almıştır.

Elde edilen veriler ışığında intihar sebeplerinde ise 1. sırada kara sevda, 2. sırada Meyusiyet (umutsuzluk), 3. sırada ise hastalıklardan kaynaklı olarak gerçekleştirilen intiharlar yer almıştır. Hastalıktan kaynaklı olan intiharlarda ağırlıklı olarak akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerin intiharları mevcuttur.

Günümüz intihar olgularının aksine XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda meydana gelen intihar vakalarının pek çoğu ölüm ile sonuçlanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda intihara kalkışan 100 kişiden 14'ü girişim 86'sı ölüm ile suçlanmıştır.

Tespit edilen bu veriler doğrultusunda XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intihara kalkışanların yarısından fazlası vefat etmiştir.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda intihar hemen her kesimde meydana gelmiştir. İncelenen intihar vakalarından 33 tanesi İstanbul'da, 67 tanesi ise taşra ve kazalarda meydana gelmiştir. Bu belgeler neticesinde ağırlıklı olarak intihar edenlerin “illet-i kara sevda” dan dolayı intihar ettikleri tespit edilmiştir. Kara sevda ile ilgili dikkat çekici en önemli nokta Osmanlı Toplumunda intihar eden 19 adet memurun 14 tanesinin bu sebeple ve ateşli silahla intihar etmiş olmasıdır.

XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunda meydana gelen intiharlar sadece halktan olan kişilerden meydana gelmemiştir. Hazırlanan bu çalışmada Sultan Abdüllaziz'in ölümü ve intihar söylentileri üzerinde durulmuş ve Abdüllaziz'in ölümünün intihar olmadığı aksine intihar adı altında meşrulaştırılmaya çalışıldığına değinilmiştir.

Sultan Abdüllaziz'in ölümü ile Osmanlı Hukuk Sisteminin intihar vakalarına karşı nasıl bir yol izlediği açıklanmaya çalışılmış ve intihar eden kişinin ailesi tarafından her hangi bir şikayet olmadan dava açılmadığı tespit edilmiştir.

XIX. yüzyılda çok ses getiren bir diğer intihar olayı da Viyana'ya sultan Abdülhamid tarafından sürgün olarak gönderilen sefir Sadullah Paşa'nın intiharıdır. Sadullah Paşa'nın intiharı ile ilgili yerli basında Sultan Abdulhamid'in basına karşı uyguladığı sansür yüzünden fazla haber çıkmamıştır. Ancak yabancı basın bu duruma oldukça fazla ilgi göstermiştir. Sultan Abdülhamid yabancı basında yer alan Sadullah Paşa ile ilgili tüm haberleri toplatıp tercüme ettirmiştir.

Sultan Abdülhamid devrinde basına karşı sıkı bir sansür uygulanmasına rağmen yerli basında bazen intihar vakalarına yönelik haberler çıkmıştır. Haberlerde aşırıya kaçmalar olunca bu durum direkt Sultanın emri ile müdahaleye uğramıştır.

Tanzimatla birlikte edebiyatta da kendini gösteren intihar edebi eserlerde oldukça fazla yer bulmuştur. Tanzimat sonrası kaleme alınmış edebi eserlerde intihar eden hemen her karakter aşktan kaynaklı olarak intihar etmişlerdir.

Son olarak Osmanlı toplumunda intihar vakaları açıklanmaya çalışılırken günümüzde zannedilenin aksine intiharın sadece ferdi bir olgu olmadığı üzerinde durulmuştur. Yapılan tüm bu araştırmalar neticesinde intiharın toplumsal boyutu

üzerinde durulmuş ve konunun sadece ferdi olarak algılanmaması gerektiği belirtilmiştir.

EKLER

Ek 1: Sultan Abdülaziz'in Ölüm Raporu

Ber-muktezây-ı İrâde-i seniyye-i Cenâb-ı Sehensâhi vükelâ-yı fihâm hazerâtı tarafından verilen emr üzerine 11 Cumâda-ı ulâ sene 93 ve 23 Mayıs 92 pazar günü öğleden bir saat evvel Hüdâvendigâr-ı sâbık Abdülaziz Han'ın sebab-i mevtini tahkik etmek için Çırağan Saray-ı Hümâyunu ittisalinde bulunan karakol haneye gidecek orada bizi alt katta bulunan bir odaya götürdüklerinde yerde serilmiş bir şilte üzerinde üzeri cedid ile örtülmüş bir cesed gördük. Örtüyü kaldırdığımızda Hüdâvendigâr-ı sâbık Abdülaziz Han'ın cesedi olduğunu tanıdık. Lede'l muayene bilcümle a'zâsı soğuk, kansız ve soluk ve ba'zı mahalleri dem-i mütehassir ile mestur olup cesed ise henüz donmamıştı. Göz kapakları açıkça, karîne-i lâmiyası hafifçe kesif ve ağzı dahi biraz açık ciddi ve kolları ile ayaklarını setreden bezler kan ile mülemma' olup kolundaki bezi kaldırdığımızda sol kolunun bükümünün biraz aşağısında beş aşîri zira' (beş cm) tûlünde üç aşîri zira' umkunda bir cerîha müşahede eyledik. İşbu cerîhanın kenarları pürüzlü ve gayr-i muntazam olup istikameti ise yukarıdan aşağıya ve dâhilden hârice doğru idi. Mezkûr nâhiyenin evridesi kesilmiş ve siryân-ı zendî takriben hurûc eylediği noktadan çapının üç rub'u açılmış idi. Sağ kolunun büküm mahallinde dahî iki buçuk aşîri zira' tûlünde kezalik pürüzlü ve biraz münharif bir cerîha müşahede eyledik. İşbu mahaldeki cerîha küçük çaplı evride üzerinde olup serâyîn sâlim idiler. On aşîri zira' tûlünde ve ziyade keskin bir kolunun ucuna yakın yan tarafında ufak bir düğmesi bulunan bir mîkrâz (makas) irâe olundu: Mezkur mîkrâz kanlı olup Hüdevendigâr-ı sabıkın balada zikrolunan cerihaları bununla icra etmiş olduğunu bizlere beyan ettiler. Ba'dehu bizleri Hüdevendigâr-ı merhumun ikametgahı olan deniz tarafındaki büyük odaya götürdüler. Bu odada bir pencerenin kurbünde bulunan köse minderi üzeri kan ile göl kesilmiş ve hasırın üzerinde dahî pıhtılaşmış vâfir miktar kan bulunduğu gibi hasırın ötesinde berüsünde dahî kan lekeleri müşahede olunmuştur.

İşte sâlif-üz-zikr ahvâlden cümlemiz müttahiden ati-z-zikr kararı verdik:

Evvelâ--- Hüdevendigâr-ı sâbık Abdülaziz Han'ın vefatına kol bükümlerindeki ev'iyyenin kat'iyle hâsıl olan seyelân-ı dem sebab olmuştur.

Sâniyen--- Bize irâe olunan alet cürûh-i mezkureyi husûle getirebilir.

Sâlisen--- Cürûhun heyet ve istikametinden ve bunları husûle getirmiş olan alet-i cârihadan bir intihar, yani telef-i nefis vukua geldiği istidl'al olunuyor. Binaenaleyh

Çıragan Saray-ı Hümayunu karakol hanesinde yapmış olduğumuz işbu mazbata-i acizanemiz imza ve takdim kılındı.

Dr. Marko, Dr. Nuri, Dr. Soto, Dr. Espagnol, Dr. Marc-Marcel, Dr. Yatropulo, Dr. Abdünnur, Dr. Servet, Dr. De Castro, Dr. Maroen, Dr. Jules Melincen, Dr. Konstantin Carath'eodory, Dr. Dickson, Dr. Vitalis, Dr. Eduard Spadora, Dr. Nurican, Dr. Melyan Bey, Dr. Mustafa, Dr. Mehmet

Ek 2: Tekaiid Kanunnamesi ve İntihar

*“Tezkire-i mezkurede mefsuh-ı memurin mülkiye tekaüd kararnamesinde mer-i'ül icra olduğu müddette müntehiren vefat edenlerin ailelerine duyun-ı velilerinin son memuriyeti maaşı ve rubuhunun tahsisi lazım geleceğine dair mukaddima şura-yı devletçe ittihaz olunan karardan bahisle eski tekaüd karar namesinin mer'i olduğu bir zamanda virilen ve kanun-ı cedide temas itmeyen bir karar üzerine muamele icrasında tekaüd eylediği cihetle keyfiyetinin yeniden tetkiki hususunda vaki olan istiğzan üzerine tanzimat dairesince bu babda ittihaz olunan 20 Kanun-ı sani sene 1326 tarihli kararda vaki bulunduğu mukaddeme ittihaz olunan karar eski kararnamenin mer'i olduğu bir zamanda ita edilmiş ise de müntehiren vefat edenlerin ailelerine ne suretle muamele tahsis edileceğine dair tekaüd kanun-ı cedidinde sarahet olmamasına nazaran tefsir-i mahiyetini haiz olan mezkur kararın tatbikinde tereddüte mahal görülemediği dermeyan edilmekle beraber şura-yı devlet heyet-i umumiyesi de tekaüd kanun-ı cedidinde buna dair gerçi sarahat mevcut değilse de bu babda mukaddima ittihaz olunan karar intiharın netice-i cinnet olduğu esas-ı fenniyesine müpteni ve tefsire mahiyyeti haiz olduğundan ne zaman dairesinin karar-ı vech ile muamele ifasını 15 Mart 1327 tarihiyle tasdik etmiş olduğuna karar-ı mezkuretevfiken birkaç kimsenin ailelerine ol vech ile maaş tahsis olunmuş ve bu kere vefat eden **Boz** kazası kaimakam-ı sabık Mimbaz ve Garan efendinin maaş tahsisi esnasında muhassesat-ı zatiye idaresi heyet-i umumiyesince yeniden tahkikat icra kılınarak şimdilik müteveffa-i mumailihin ailesine hizmet itibarı ile maaş tahsis olunmakla beraber keyfiyetin istizanı kararlaştırılmış olduğu ve kararname-i sabıkın 41. Maddesinde müddet-i mesruta-i tekaüdi ifa etmeyeceği halde 30.maddede gösterilen ahvalden müteessiren vefat edenlerin ailelerine son memuriyeti maaşının rub-u derecesinde maaş edileceği zikr ve 30.maddesinde ise ahval-ı mezkura tedavi ile kesbi sıhhat ve hıffetidemeyecek surette menzur vemu'kid*

intiharın netice-i cinnet olup olmadığının ve olduğu takdirde derece-i şumulu hakkındaki takibat-ı tıbbiyeninebnasına dair dahileye nezaret-i celilesinetasdir kılınan 16 Haziran 1331 tarih ve 56 numarolu tezkire-i aliye-iasifanelerisıhhiye müdüriyet-i umumiyesitebabet-i adliye şubesine havale buyrulmuş olmasına ve şube-i mezkure ahiren meclis-i tıbbiye-i adli namıyla nezaret meclisi ilhak kılınmış olup iş bu mesele-i ruhiye hakkında bir karar ittihazında acizyerabt ve mezburun beyan ve ifade kılınmasına binaenol babdasebk iden iş'ar üzerine sıhhiye nezaret-i celilesinden varit olan 11 Temmuz 1333 tarihli tezkirede tıp fakültesi muallimi ile sair bil cümle etibayımutehassisenin efkâr ve muteala'tları alındıktan sonra keyfiyet-i meclis-i ali-i sıhhiyedelede'l tezekkür intiharı esasen katl gibi musavi-i ecriyeden olup bu fiilin ihtiyacını intaç eden zihniyetler tamamen tıbbiye ve salim add edilmeseler bile umumiyetle illet-i cenunun neticesi gibi add ve itibar edilmeleri fennen mümkün olmayacağı ve hakikatle intihar bir ferdin zamanının ve muhit-i ictimaiyesinin şerait ve itmiyadat-ı kanuniye ve meresesıyla şahsiyetini telif idememesindenmünba'is bir zaruret-i fiiliye olduğu ve hatta meccaninde vuku bulan intiharlar bile cinnetin değil belki cinnet sebebiyle ve fakat hilaf-ı vaki olarak muhit-i içtimaiyes,yle itilaf ve istinas idememek zaruretinden kaldığı kanaatine düşmenin neticesi olduğu bineenaleyh her vak'ayı intiharı aleliltlak cinnet add etmek katiyyen caiz olmayub bilakis müntehirin mecnuniyeti iddia olunan her vakada eyyam-ı ahiret hayatında kendisini müşahade etmiş olan tabip raporunun intiharın sebebi ve tarzı ikainın riyali ve dahi mecanibinde vuku bulan intiharlar bile cinnet değil belki cinnet sebebi ile ve fakat hilaf-ı vaki olarak muhit-i ictimaiyesiyle ihtilaf ve istinas idememeksuretinde kanaatine düşmek neticesi olduğu ve binaenaleyh her vaka-yı intiharını aleliltlak cinnet add etmek katiyyen caiz olmayub bilakis müntehirin mecnuniyeti iddia olunan her vakıada eyyam-ı ahiret hayatında kendüsünimüşahade etmiş olan tabip raporunun intiharın sebebi ve tarzı ika'ının bilhassa son zananlarda tarz-ı güzareş hayatının ahval-i,dayülefrenç ve sair bir ibtila-yı tsmisiolub olmadığından hiyn-ı intiharında yazub bıraktığı mektub ve sair günamuharrerattan ve bilhassa müntehirin feth-i meyti icrasından istihsal idileceknetaicin arız ve umukmüteala ve tetkiki sayesinde mevzu-i bahis vakıat-ı intiharla hali cinnet arasında bir alaka ve münasebet olup olmadığıнын tayin edilebileceği meclis-i ali-i sıhhiye ifadesine atveniş'ar edilmiştir.

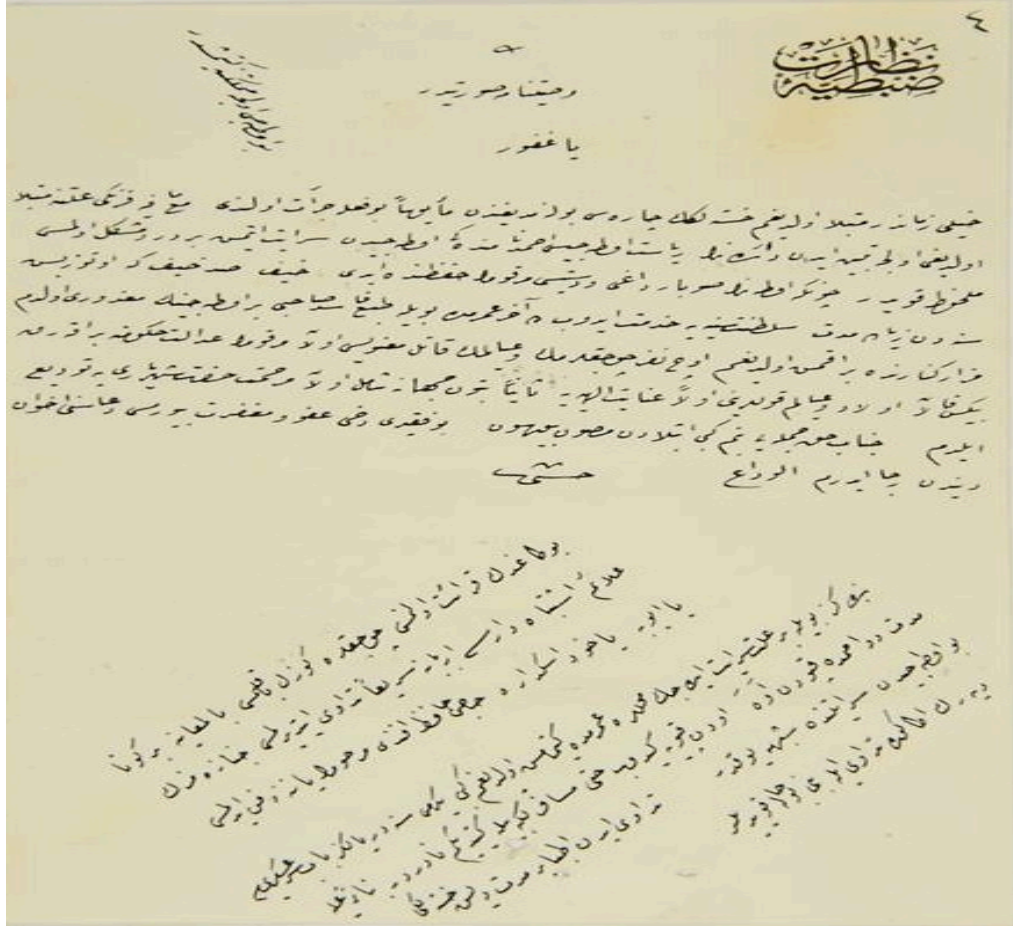
İcab-i ledel teamülmüntehiren vefat edenlerin ailelerine verilecek maaş hakkındamikdaran-ı salife intiharın netice-i cinnet olduğu esasına müstenidolub halbuki

meclis-i ali-istihhiyenimüteala-yı vakıası bu esasın bir faide-i fenniye şeklinde kabul ve telkini mani bulunan tekaüd kanununda müntehirlere dair ailelerine tahsis edilecek maaşathakkında adiyyen vefat edenlerin aile maaşatı gibi muamele icrası icab edeceği tezkir kılınmış ve keyfiyetin bir kerede heyet-i umumiyede tetkiki münasibmüteala olunmuştur. “

Ek 3: Vasiyetname Sureti

Hayli zamandır müptela olduğum hastalığın çaresi bulunamadığından meyusen bu fiile cüret olundu. Mamafif frengi illetine müptela olunduğu evvelce tebeyyün iden dairenin riyaset odacısı Ahmet namındaki odacıdan sirayet etmiş bir dert-i müşkül olması melhuz-u kuvvidir çünkü odanın su bardağı ve destisi merkumun hıfzında idi hayf-ı sad-ı hayf ki otuz beş seneden ziyade müddet saltanat-ı seniyyeye hizmet edüp te ahir ömrümde böyle tasa fasit sahibi bir odacının mağduru oldum. Mezar kenarında bırakmış olduğum üç nefer çocuklarımın ve ailemin katil-i manevisi olan merkumun adalet-i hükümete bırakarak bi'kes kalan evlad-ı iyalim kullarını evvelen inayet-i ilahiye saniyen bütün cihana şamil olan ve merhamet-i hazreti şehriyariye tevdi eyledim cenab-ı hak cümleyi benim gibi iptiladan masum buyursun bu fakiri dahi af ve mağfîret buyurması duasını ihvan-ı dinden rica ederim elveda...

Bu kağıdın kıraat olunması çocuklara güzel bakılması bil muayene bir günaalaim-i iştibah varsa erbabına seriyyen tedavi ettirmesi cenazemizin ya Eyüp yahut Üsküdar'a Hacı Hafız Efendi merkumunun yanına defnidilmesi Bendeniz böyle bir illet sirayet edecek mahallere ömrümde gitmemiş olduğum gibi yirmi senedir yalnız bab-ı ser askeriye müddet-i devamda kapudan eve evden kapuyagidüp hatta misafirliğe bile gittiğim nadirdir. Binaenaleyh bu otacıdan sirayetinde şüphe yoktur. Tedavi eden etibba bir müddet diş (?) hastalığı diyerek ana göre tedavi ile beni bu hale koydular.

Ek 4: Akabi Hikâyesi

Annesi Anna ve babası Bogos'un kaderini neredeyse aynen paylaşan Akabi, acımasız bir adam olan amcası tarafından büyütülmüş ve annesini ölüm döşeğindeyken tanımış bir genç kızdır. Son derece kapalı bir yaşam süren Akabi, Osmanlı Ortodoks Ermenilerindendir. Bir gezinti sırasında tanıştığı Hagop ise Osmanlı Katolik Ermeni mezhebine mensuptur. Mezhep ayrılığını onaylamayan gençler birbirlerine aşık olduktan sonra kısa bir mutluluk dönemi yaşarlar. Fakat farklı mezheplerden iki gencin birbirine olan aşkı ve bağlılığı, aileleri tarafından iyi karşılanmaz. Akabi, amcası tarafından tehdit edilir. Hagop'un babası ise rahip Fasıdyan'ın kışkırtmasıyla oğluna Akabi'nin bir başkasıyla evlendiği yalanını söyler ve sözde Akabi'den gelen bu yolda bir mektubu ona verir. Hagop'un dünyası yıkılır, hastalanır. Hagop'un hasta yattığından habersiz olan Akabi, art arda yazdığı mektupların hiçbirine cevap alamayınca giderek ümitsizliğe kapılır. Oysa onun mektupları Hagop'un eline geçmediği gibi, Hagop zaten

ateşler içinde yattığından mektup yazabilecek durumda değildir. Kendilerine oynanan kötü oyundan habersiz olan iki genç, artık hızla felakete doğru sürüklenmektedir. Hagop, babasının ve Fasidyân'ın hilesini öğrendiğinde ve Akabi'nin son mektubunu tesadüfen ele geçirdiğinde, sevgilisini intihardan kurtarmak için çok az vakti kalmıştır. Akabi'ye erişmek için insanüstü bir çaba sarf eden Hagop, hala çok hasta olmasına rağmen hemen yola çıkarsa da, gece yarısı karakolun önünden geçerken şüpheli bulunarak hapsedilir. Nihayet serbest bırakıldığında sevgilisinin bulunduğu yere koşar, fakat Akabi oradan ayrılmıştır. Bir uçurumun kenarında duran Akabi, arkasından gelen ayak sesinin Hagop'a ait olduğunu bilmeksizin, kendisini yakalamak için geldiklerini düşünerek elindeki zehri içer ve kendini denize atar. Hagop, sevgilisini denizden kurtarırsa da zehrin ölümcül etkisinden kurtaramaz, sevgilisinin ölümünün ardından üzüntüsünden tekrar hastalanır ve yirmi gün sonra o da ölür.

KAYNAKÇA

a. Arşiv Belgeleri

A.MKT,138/76; 170/31

A.MKT.DV, 194/87

A. MKT. MVL, 18-87; 44-41; 65/95; 112/28

A.MKT.NZD, 1-36 ; 167/63; 168/59; 180/39; 351/47

A. MKT. UM; 353/59; 410/51; 510/38

BEO., 149/11147; 424/31736; 657/49248; 4519/1333887

DH. EUM.AYŞ, 34/40

DH. EUM.THR, 21/22

DH.EUM.VRK, 4/18

DH.MKT., 156/46; 1356/78; 648-7; 1490/110; 1518/2; ; 1636/48; 2039/118; 2064-50

DH.MIK. I, 168/11

HAT, 519- 25372; 750/35445

MKT, 2554/29

MVL, 40/43; 69/75; 70/26; 193/30; 194-53; 217/115; 598/61; 601/72; 610/2; 745/19;
821-44; 837/ 93; 884/21

ŞD, 477/14

T.FR.I.SL., 41/4056

Y. MTV. 181-38

Y. PRK. EŞA,12-60

Y. PRK. ZB, 12/101; 19/53

Y.A. HUS., 243/26; 244-41; 326/115;329/54;410/45

Y.MTV., 22/79

Y.PRK. ASK., 44/40; 50/140

Y.PRK. MYD, 20/8

Y.PRK.ŞH. 7/86

Y.PRK.TM., 20-14

Y.PRK.ZB, 15/2

ZB 106/7; 317- 65; 470/30

b. Araştırma Eser ve Makaleler

- ACEHAN, Abdullah, “Osmanlı Devleti’nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2008, ss., 12-29.
- AKALIN, Şükrü Halûk, **Türkçe Sözlük**, TDV, 11. Baskı, Ankara 2010.
- AKÇAM, A. Alper, “Edebiyat ve İntihar”, **Lacivert Dergisi**, Ankara 2010,
- AKILLI, Tuğba (Acar), **3 Nolu Nefy Ve İtlak Defteri’nin (S. 1-100) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, , Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2006.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", **DİA**, C. IX, İstanbul 1994.
- AKYILDIZ, Ali, “Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916), **DİA**, XLIV.
- AKYILDIZ, Ali, **Sürgün Sefir Sadullah Paşa Hayatı, İntiharı, Yazıları** , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- AKYILMAZ, Gül, “Osmanlı Devleti’nde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri”, **Osmanlı** c. IV, Ankara 1999, ss. 40-54.
- AKYILMAZ, Gül, **Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Teşkilatı**, Konya 2000, s.20.
- AKYÜZ ,Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)**, Ankara 1999.
- ALAGÖZ, Çağrı “Sultan Abdülaziz’in Kanlı Gömleği; 1876 Darbesi Üzerine Bir Çalışma”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları**,
- ALVAREZ, Al, **İntihar Kan Dökücü Tanrı**, Çev. Zuhâl Çil Sarıkaya, Öteki Yayınevi, Ankara 1992.
- ARAL, Gök, Ş., , Z., Yılmaztürk, A., “1955-1964 seneleri arasında Adli Tıp Müessesesi Morg Şubesi'ne Gelen İntihar Vakaları Üzerine İnceleme”, **Nöropsikiyatri Arşivi**, JJ-2:, Ankara 1968, 42-45.
- ARKUN, Nezahat, **İntiharın Psikodinamikleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978.
- AYAŞLI, Münevver, **19. Asır Teşrinî Sani ve Ötesi Kıbrıs ve Fetvası**, Dede Korkut Yayınları, Yayın Nu:5, İstanbul 1971.
- AYDIN, M. Akif, "Osmanlı Ceza Hukuku", **DİA**, C. 7, 1993.
- BARDAKÇI, Murat, **Şahbaba** , Pan Yayıncılık, İstanbul 2002.
- BASA, S., “Sifiliz’in Tarihçesi” Aktaran İnci Hot, **Haseki Tıp Bülteni**15(2)., İstanbul 1977, ss., 93-95.
- BEYDİLLİ, Kemal, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)**, İstanbul 1995.

- BOZKURT, Nurgül, “XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.5, S.5, Kütahya 2012, ss. 261-277.
- CİN, Halil, “Osmanlı Hukuku ve Tanzimat Donemi Yargılama Usulu”, **150. Yıl Dönümünde Tanzimat**, Editör H.D.Yıldız, Ankara, 1992, ss., 55-111.
- ÇAHA, Ömer, “Osmanlıda Sivil Toplum”, **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S. 49, Ocak 1994, ss., 79-99.
- DEMİRBAŞ, Timur, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi", **Hapishane Kitabı**, Kitabevi Yayınları İstanbul 2010, ss., 28-34.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları 26. Baskı, Ankara 2010.
- DİKME, Hüseyin, “Tanzîmat Sonrası Türk Gazeteciliğinde “Halk” Kelimesinin Kullanımı ve Halka Yönelik Faaliyetler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.5 S. 20, Kış 2012, ss., 31-40.
- DİLBAZ, N. - G. Seber, “Umutsuzluk Kavramı Depresyon ve İntiharda Önemi”, **Kriz Dergisi 1(3)**, ss., 134-138.
- DİLSİZ, A., “Çocuk ve Gençlerde İntihar Girişimi: Kontrollü Bir Çalışma”, **Kriz Dergisi**, S.4, 1996, ss. 83-87.
- DURKHEİM, Emile, **İntihar (Toplumbilimsel İnceleme)**, Çev.Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2002.
- EKŞİ, Aysel, **Çocuk, Genç, Ana Babalar**, Bilgi Yayınevi Ankara, 1990.
- ERİM, Neşe, “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebentlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, **Osmanlı Araştırmaları**, c.4, İstanbul 1984, ss., 78-88.
- GÖK, Nejdet, “Tarihin Peşinde, Mütercim Halîmî Efendi’ nin Notları Çerçevesinde Sultan Abdülaziz’in Avrupa Seyahati ve Sonuçları”, **Uluslar arası ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.7 İstanbul 2012, 165-188.
- GÖKALP, G. Gonca, “Osmanlı Dönemi Türk Romanının Başlangıcında Beş Eser”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, ss., 185-202.
- GÜRKAYNAK, Muharrem, **Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi ve Yahudi Milleti**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2003.
- HÖKELEKLİ, Hayati, “İntihar” **İslam Ansiklopedisi**, TDV. Yayınları, C. XXII Ankara 2005.

- IMBER, Colin, **Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650**, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- İlknur Haydaroglu, “II. Abdülhamit’in Hafıye Teşkilatı Hakkında Bir Risale, (II.Kısım)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.XIX, Nu. 30,s.135.
- İNALCIK, Halil, **Osmanlı Hukukuna Giriş**, “Örfî- Sultanî Hukuk ve Fatih’in Kanunları, Siyasi İlimler ve Hukuk”, C. XIII, No:2, 1958.
- İNCEOĞLU, Sibel, **Ölme Hakkı**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- KANAR, Mehmet, **Arapça Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul 2009.
- KANKAL, Ahmet, “Ermeni Edebiyatında Türk ve Ermeni Toplumlari Arasındaki Komşuluk İlişkilerine Bakış”, **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler**, c. I, Erciyes Üniversitesi Yayını, Ocak 2007.
- KARABULUT, Mustafa, “Tanzimat Döneminde Osmanlı’nın Yenileşme Sürecine Bir Bakış” **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.187, 2010, ss., 125-138.
- KARAKIŞLA, Yavuz Selim, “Sultan Abdüllaziz’in İntihar Et(tiril)diği Makas (1876)”, **Toplumsal Tarih** S.127, İstanbul 2004, 100-102.
- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C. VII, TTK Ankara 1995.
- KATGI, İsmail, “Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl (Hukuki Maiyeti, Sebepleri, Usulü, İnfazı ve Sonuçları)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c.6, S.24.
- KILIÇ, Ömer, **4 Numaralı Nefy ve İtlak Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kopar, Metin, “Ermeni Meselesinde Rusya’nın Genel Politikası”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 158, İstanbul, 2005, ss., 49-60.
- KURDAKUL, Necdet, **Tanzimat Dönemi Basınında Sosyo-Ekonomik Fikir Hareketleri**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1977.
- Meydan Larousse**. c. 6, , Meydan Yayınevi, İstanbul 1980.
- MİTHAT EFENDİ, Ahmet, **Esaret**, *Letâif-i Rivayat*, hzl., Fazıl Gökçek-Sabahattin Çağın, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001.
- NABİZADE, Nazım, **Zehra**, hzl.: Hüseyin Alacatlı, Akçağ Yayınları , Ankara 1997.
- ONUR ,Yıldız Bayraktar, **18. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Suç ve Ceza**, 2011.
- ORAL, Gökhan, “İntihar ve Adli Bilimler”, **Yeni Symposium**, S.35, İstanbul 1997, ss. 41-47.
- ORTAYLI, İlber, **Gelenekten Geleceğe**, Ufuk Kitapları, İstanbul 2004.

- _____, “Osmanlı İmparatorluğunda Ulusal Uyanış ve Basın”, **Osmanlı Basın Yaşamı Sempozyumu** (6-7 Aralık 1999) Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara 1999, ss. 19-24.
- ÖZAKINCI, Uğur, **Aşkın Z’si**, Can Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2004.
- ÖZEKMEKÇİ, İnanç, “Modern Devlet ve Tıp: II. Abdülhamid Döneminde Frengi”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, S. 1,2012, ss., 83-101.
- PALABIYIKOĞLU, R., “İntihar Davranışında Ailenin Rolü ve Önemi”, **Kriz Dergisi**, S. 1, 1993, ss., 62-68.
- SAMUK, Fevzi, “Çeşitli Yaş Gruplarında İntihar Teşebbüsü, Nisbeti ve Seçilen Vasıtalar”, **Yeni Sempozyum**, C. XX/I, İstanbul 1982, ss. 21–27.
- SHAW, Stanford, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, c. 1, İstanbul 1982.
- SUNGUR, Zerrin, **İntihar Olgusunun Sosyal ve Demografik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi ve Eskişehir Bölgesinde Bir Uygulama Çalışması**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1991.
- ŞEN, Neslihan, **Batı Düşünce Tarihinde İntiharın Algısal İnşası**, Kaygı Yayınevi, İstanbul 2008.
- ŞENOL, Nurullah, **Suicidal Tendencies: Culture Of Self Destruction in Ottoman Society**, Boğaziçi University Institute of Social Sciences Master of Arts in History, İstanbul 1999.
- ŞERİF , Ahmet, **Anadolu’da Tanin**, hzl. Mehmet Çetin Börekçi, TTK Yay., Ankara 1999.
- ŞİRİN, İbrahim, “Sadullah Paşa’nın 19. Asır Manzumeleri Bağlamında Osmanlı’da Bilginin Toplumsal Tarihine Bir Bakış”, **Sosyoloji Dergisi 3. Dizi**, S. 15, 2007/2, ss., 41-56.
- TAŞDELEN, Murat, **İnanç Açısından İntihar**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, “21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Sosyolojisinin Dinamikleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 171, İstanbul 2007, ss. 2-37.
- UBICINI, M.A., “Türkiye Mektupları”, Çev: Cemal Karaağaçlı, **Tercüman 1001 Temel Eser**, c. 2, Ankara (tarihsiz).
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “ Sultan Abdülaziz Vak’asına dair Vak’a-nüvis Lütfi Efendi’nin Bir Risalesi”, **Belleten c. VII, S.28**, Ankara 1943, S.349-373.

ÜREKLİ, Fatma, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, ss., 382-406.

YAVUZ, Ömer, “Abdülaziz’in Avrupa Seyahati Ve Sonuçları” **Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.7, 2012.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Kuran-ı Kerim Meali**, Sadeleştiren Mustafa Özel, A Kitap, 2007, 6.Baskı.

YILDIZ, Gültekin, **Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatı (1839-1908)**, , Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

YILDIZTAŞ, Mümin, **Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.

YÖRÜK, Doğan, “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Gayrimüslimlerin Nüfusu”, **S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya 2007, s. 625-652.

ZEYNÜ’D DİN, Ahmet b. Ahmet, **Sahih-i Buhari Muntasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, c. XII, Başbakanlık Ankara Bas. Yay., 1981, s. 76.

ZİYALAR, Adnan, **Sosyal Psikiyatri**, Yüce Yayınları, İstanbul 1980.

c. İnternet Adresleri

<http://felsefe38.blogcu.com/dindarlik-depresyon-ve-intihar/1817949> 25.09.2014.

<http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~royalty/turkey/i347.html>
12.06.2014.

<http://www.akademi.nl/sayi11/Guncel.htm>.25.09.2014.

<http://www.e-tarih.org/biyografi.php?b=442> 12.06.2014.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> 12.06.2014.

<http://www.tdk.gov.tr/index.php>, 03.08.2014.

<http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/intihar> 20.09.2014.